SYDTHY ÅRBOG
2014

Udgivet af:
Egnshistorisk Forening for Sydthy

Redaktionsudvalg:

Poul Martin Kjær, Valmuevej 3, 7755 Bedsted Thy, tlf. 97 94 53 92
E-mail: pmkjaer@hotmail.com

Rita Christensen, Gyvelvænget 2, 7755 Bedsted Thy, tlf. 20 36 11 88
E-mail: ritachristensen2@gmail.com

Ruth Thinggaard, Klostergade 34, 7770 Vestervig, tlf. 97 94 12 42
E-mail: r.wt@live.dk

Britta Nielsen, Kærmindevej 3, 7770 Vestervig, tlf. 97 94 14 10
E-mail: brittabjarne@adslmail.dk

Bjarne Madsen, Astrupvej 6, 7755 Bedsted, tlf. 97 94 58 03
E-mail: agj410@sol.dk

Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 128)

EAN 978-87-88919-36-3
ISSN 0900 2103

Forsidemotiv:
Øen Lindholm, Boddum
Akvarel af Bodil Ernst

Bagsidemotiv:
Bredgade i Hurup set fra jernbanen mod vest. Til højre Ashøjgade.
I midten Realskolen bygget i 1896. »Strygejernet« var endnu ikke opført.

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Dantryk A/S - 97 95 20 00
Skriften er 10,6 punkt Garamond

Omslaget er Antik Cover og papiret Profi Silk 115 gr.

Indbinding er udført af Centrum-gf

SYDTHY ÅRBOG
2014

Udgivet af

Egnshistorisk Forening

for Sydthy

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord
Redaktionen 5
Urmager Lauritsen
Redigeret af Britta Nielsen (redaktionen) 6
Lindholm, Boddum sogn
Hjalmar Mardal 14
Familien Pallesgaard i Vestervig
Karen Pallesgaard Munk 25
Thyland Molboer
Hans Ellekilde 37
En tur fra Lyngby til Bedsted
Knud Madsen Nielsen 46
Helligsø præsten Jacob Schives saga
Redaktionen 51
Agger Kirke – 100 års jubilæum
Kristian Andersen 55
Else …
Niels Gade 61
Dreng i 50ernes Agger (fortsættelse fra 2013)
Hans Erik Nørgaard 62
Morup Mølle Mejeri, 50 års jubilæum
Redaktionen 79
Biskop Jens Bircherods dagbog
Redaktionen 83
Degneliv i Vestervig – Agger gennem 300 år
Redaktionen 86
Hedvig Neess
Hedvig Neess 93
Sommerudflugt til Silkeborg
Redaktionen 118
Fra Museets arbejdsmark
Jytte Nielsen 120
Aftentur til Irup
Redaktionen 125
Egnshistorisk Forening for Sydthy
Henrik Eriksen 126
Kontakt til foreningen
Redaktionen 128

Forord

Kære læsere

Et nyt nummer af årbogen er nu klar til nærmere læsning.

Sydthy Egnshistorisk Forening er stiftet i januar 1984. I år er det således et jubilæumsår og samtidig årbog nr. 31, der bringes.

Som forside er der valgt en akvarel af den lokale kunstner Bodil Ernst, Boddum, der viser græssende kreaturer på øen Lindholm. Stor tak til Bodil Ernst for det fine bidrag.

Forsiden er valgt med baggrund i, at bogen i år indeholder en artikel netop om Lindholm, som vort mangeårige medlem Hjalmar Mardal, tidligere Boddum, er forfatter til. Dejligt at Hjalmar vil fortælle denne beretning.

Bagsiden er et foto, der viser et gadeparti fra Hurup by set fra jernbanen.

Motivet er valgt med baggrund i, at bogen indeholder en artikel om urmager Lauritsen (senior), der på næsten samme tidspunkt begyndte som urmager i byen.

Hvert år, når redaktionsudvalget forbereder en ny årbog, er vi alle spændte på, om der også denne gang modtages stof til endnu en god udgave. Heldigvis er der fortsat mange, der har noget på hjertet og har lyst til at bringe interessante fortællinger. Disse bidrag er vi i høj grad afhængige af, og tager med glæde imod.

Årbogen denne gang indeholder bl.a. en fortælling, som vi har modtaget fra Hedvig Neess, der udførligt beskriver, hvordan barndommen og ungdommen blev oplevet i Tåbel. Hedvig voksede op i et hjem med 11 børn, og her skulle der i høj grad gøres nytte for føden. Når Hedvigs beretning læses, kan man næsten ikke forstå, at en stadig nulevende person kan have haft den tilværelse og de oplevelser, der beskrives.

I årbogen denne gang er der også en Lyngbyberetning fra Knud Madsen Nielsen, Vestervig, der igennem mange år har leveret fantastisk stof til årbogen.

Endelig er der to fortsættende beretninger til sidste års årbog, nemlig fra Hans Nørgaard, Agger, om drengeårene i Agger og Karen Pallesgaard Munk om familien Pallesgaard, Vestervig.

Ovennævnte, sammen med mange andre dejlige bidrag, er nu klar til at blive læst.

Redaktionen ønsker god læselyst

Urmager Lauritsen

Cornelius Lauritsen 24.09.1878 - 25.12.1947

Redigeret af Britta Nielsen, Vestervig

Dette skrift er udarbejdet af Cornelius Lauritsen´s søn i anledning af faderens 40 års forretningsjubilæum i 1945, og venligst udlånt af barnebarnet optiker Steen Lauritsen, som efter Poul Lauritsen var 3. generation i forretningen.

Far blev født den 24. september 1878 som søn af gårdejer Poul Lauritsen, "Prebensgård", Fabjerg, Lemvig. Hans uddannelse var som de flestes dengang: Først i lære og efter udstået læretid i forskellige pladser.

Cornelius Lauritsen

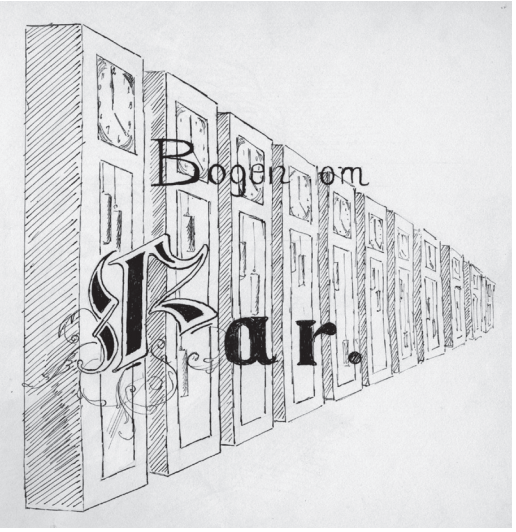

Tegning af svigersønnen Asger Bangsgaard

I året 1905 var far 27 år og bestyrer for urmager Rasmus Jensens enke i Hammel. Han var på det tidspunkt forlovet med mor, der da hed Andrea Andersen. Datter af smed Søren Andersen, Granlev.

Når man er ung og forlovet, vil man jo gerne giftes, og dette var da også grunden til, at far netop i foråret 1905 gik og puslede med tanker om at blive selvstændig. Stillingen som bestyrer kastede vel ikke al ting af sig, det var før fagforeningernes tid, og desuden havde Rasmus Jensens enke, der for resten var mors tante, en søn, som skulle overtage forretningen. Denne søn er nuværende urmager Jens R. Jensen. Når onkel Jens her skal nævnes, det kan måske synes lidt ved siden af, eftersom det jo er fars livsværk, dette her drejer sig om, så skyldes det den omstændighed, at forbindelsen mellem far og onkel Jens aldrig blev brudt.

Mange gode sammenkomster har de haft gennem 40 år, og man kan sikkert gå ud fra,

at de ved disse sammenkomster har udvekslet erfaringer og drøftet faglige emner til gavn for begge parter.

Nå – men far kom gennem firmaet Filtenborgs repræsentant i forbindelse med urmager Worm, der drev en lillebitte forretning i den dengang ligeså lille stationsby Hurup, hvor der i 1905 ikke fandtes mange huse.

Man må vistnok sige, at der hørte en vis optimisme til at etablere sig netop der. Der var nemlig en urmager i forvejen. Klimaet var barskt og folket meget gammeldags, i hvert fald målt med de steders indstilling, hvor far kom fra.

Således kendte kvinderne ikke til brugen af hatte, man klarede sig med tørklæder.

Den ting at have blomster eller planter i stuerne var noget af en luksus.

Far havde imidlertid altså både modet og troen på, at dette kunne gå, og mor må have været enig med ham heri, thi resultatet blev, at forretningen købtes og ville være at overtage på følgende vilkår: For inventar og varelager skulle erlægges 1.800,- kr. Læg mærke til at beløbet omfattede betaling for både inventar og varelager.

Et så ringe beløb set med vore øjne at man ikke kan tro, at der kan have været meget af nogen af delene.

Det var der heller ikke. Inventaret bestod af 2 diske sat til 20 kr. pr. stk. samt en montre på et firkantet bord. Varelageret bestod af lidt pletvarer, 6 stk. ægte sølvskeer samt lidt ure.

Dog - beløbet kunne sikkert være stort nok for far, når han ikke kunne forvente at få hjælp hjemmefra.

Af købesummen skulle gamle Worm lade 600 kr. stå mod et halvårligt afdrag på 100 kr. Resten 1.200 kr. ville Worm have udbetalt kontant, og far måtte så se at låne sig frem, da han kun selv var ejer af 400 kr., hvoraf han beregnede 200 kr. til driftskapital. Tilbage at skaffe ved lån blev der så 1.000 kr., og far formåede da to mænd, hvis navne her skal mindes, nemlig en velstillet onkel Laust Sejberg og en ven gårdejer P. Østergård til at kautionere.

Lånet blev så optaget i Lemvig Sparekasse, og der knytter sig til stiftelsen af lånet en lille morsom historie, som fortjener at blive fortalt: Onkel Laust velstillet, som han var, havde jo forstand på penge og renter, og da han bemærkede til sparekassedirektøren, at renten var alt for høj for det unge menneske, replicerede direktøren tørt: "Så kan De selv låne han pengene". Så tav onkel Laust, så man får en mistanke om, at skulle han være långiver, ville han i alt fald ikke have lånt ud til den rente.

1. forretning - Bredgade syd tegnet af svigersønnen

Nu kunne far begynde, og det skete altså d. 1. april 1905, og begyndelsen må have været lovende, for far og mor blev gift d. 24. november samme år.

Hjemmets udstyr var det meget småt med. Der var de nødtørftigste ting i soveværelset, og så var der et spisebord med et par stole foruden en smule køkkenudstyr. Mere kunne der ikke blive til. De tider kendte ikke noget til køb på afbetaling, men det er dog heller ikke troligt, at far og mor havde indladt sig på sligt, om denne nemme måde at få noget på havde været kendt i 1905.

Det bør vist lige noteres, at der i forretningen den 23. december 1905 blev solgt for i alt 42 kr., og det var et resultat således over al forventning, at der kunne blive råd til en julerejse til fars forældre i Lemvig.

Desværre har det vist sig umuligt at finde forretningsbøgerne fra starten og til og med året 1911, men far har kunnet huske enkelte tal.

Han husker således, at ved udgangen af året 1905 havde der været omsat for 2.500 kr. i alt, og heraf var endda de 900 kr. for udførte reparationer.

I 1906 havde omsætningen nået de 4.000 kr. og i 1910 i alt 11.000 kr., eller med det sidste år en firedobling af omsætningen på 5 år. Et resultat som far kunne være bekendt. I dag ville man dog ikke synes det muligt at få mere end lige til føden og måske knap nok det ud af denne omsætning, men status pr. 31. december 1913 viser alligevel en formue på 4.138 kr., og man kan vel heraf slutte, at der må have været udvist megen sparsommelighed både fra mors og fars side.

I det ovenfor omtalte tidsrum 1905 – 1910 skete der imidlertid noget, som viste sig at være af stor betydning for den videre fremgang. Far blev nemlig klar over, at som erhvervsdrivende var det mest praktisk, om han havde egen ejendom.

Foran et eventuelt byggeri er der naturligt nok en del overvejelser og besværligheder, der skal overvindes, og det var ligesådan her, for selvom forretningen nu var i en god gænge med passende årlig fremgang, så var der ikke ligefrem overflod af kontanter. De beløb, som gennem de forløbne år var sparet op, var alle sat i forretningen og kunne ikke sådan fjernes derfra.

Til et byggeri skulle der altså skaffes penge udefra.

Fars daværende husvært, afdøde kreditforeningsdirektør Hans Jensen rådede imidler tid indtrængende til at bygge. Rådet var ikke dikteret af egennytte, thi Hans Jensen gik ved byggeriet glip af en god lejer.

Det var ikke alene ved denne lejlighed, at Hans Jensen viste sig at være far en god ven, men han var overhovedet altid beredvillig til hjælp med råd og dåd, så ofte far havde brug herfor, og det var der tit, navnlig i begyndelsen. At få en ven og rådgiver som Hans Jensen betød vel i virkeligheden så meget for den fremtidige udvikling, at betydningen heraf ikke nu lader

Cornelius og Harry foran 1. forretning ca. 1910

Cornelius i forretningsdøren under krigen

sig måle, og derfor er der al mulig grund til nu ved jubilæet at mindes denne gode mand.

I alt fald allierede far sig nu med skomager I.P. Bjerregård, og de købte så i kompagni det gamle hus, som lå overfor den butik, forretningen begyndte i. Prisen herfor blev 3.000 kr. Man synes egentlig, at prisen var høj nok efter de tiders priser, da huset ikke var meget værd, selvom grunden var velbeliggende på sydsiden af gaden lige midt i byen. Noget var det selvfølgelig, at det påstående hus blev solgt for 300 kr. Alligevel stod grunden for fars part i 1.350 kr. En sum som sikkert har fået adskillige ældre borgere i Hurup til at ryste på hovedet af de unge letsindige mennesker.

Udviklingen har vist, at købet var fornuftig nok, og at det i virkeligheden var en fejl, at far ikke købte hele grunden alene og bebyggede den, hvilket Hans Jensen i øvrigt meget varmt anbefalede.

I modsætning til hvad der vistnok den gang var skik og brug, blev en arkitekt eller måske rettere en bygmester antaget til at tegne ejendommen, og det har vist sig, at arkitekthonoraret har været vel udgivne penge.

Endnu den dag i dag må ejendommen siges at svare til de krav, man kan stille til en bolig.

Hvad der ikke mere kan siges at være for forretningen, hvad de egentlig burde være, er selve forretningslokalerne. Der mangler nu både butiksplads, værkstedsplads, lokale til tilpasning af briller samt et kontor.

Alt dette kan dog ikke lægges arkitekten eller far til last. Der var ikke mere plads på grunden. Forretningens og Hurup bys udvikling har medført, at rammerne er blevet sprængt.

Efter arkitektens tegning blev der nu indhentet tilbud fra håndværkere, og det viste sig, at murer- og tømrerarbejdet samt indlæggelse af vand og kloak kunne blive udført

for	5.550 kr.
Malerarbejdet	225 kr.
Elektrisk installation	250 kr.
Støbegods	300 kr.
Diverse	825 kr.
Hertil endvidere grunden endvidere grunden	1.350 kr.
Byggeomkostninger i alt altså	8.500 kr.

En sum, hvorfor der i dag ikke engang kan bygges selv det mindste hus på landet.

En sum, der svarer til ca. 75% af omsætningen i byggeåret.

Da ejendommen var færdigbygget i november 1911, havde far fået den prioriteret således:

Husmandskreditforeningen, Ålborg	5.500 kr.
Chr. Thor Olesen	1.500 kr.
Købmand Th. Agerholms svigermor	1.500 kr.

I jubilæumsåret ser ejendommen udadtil ud som i byggeåret, men indvendig er der sket ret store forandringer. Der er blevet indlagt centralvarme, bad, vandkloset og hele loftetagen er udnyttet til sidste tomme.

Årene 1912/13 var uden større skelsættende begivenheder, og vi når nu til 1914, og hermed til udbruddet af den forrige verdenskrig.

På dette tidspunkt viste status stadig en pæn fremgang - et tegn på, at forretningen under rolige forhold var blevet arbejdet støt i vejret.

Krigen 1914/18 gav far som så mange andre mulighed for en større fortjeneste, men krigen ikke alene gav, den tog også på anden måde, således at det endelige økonomiske resultat var knap så godt, som man skulle have ventet.

Men, og det er i virkeligheden det, som betød noget, forretningen trivedes vel, og omsætningen gik stadig støt i vejret.

Af bøgerne fremgår det, at omsætningen i det sidste krigsår 1918 var 33.000 kr., eller omtrent 15 gange omsætningen i stiftelsesåret 1905 og tre gange omsætningen i 1910.

Således gik krigsårene tilsyneladende vel, men det kan ikke skjules, at besværlighederne også voksede i disse krigsår. Umuligt var det næsten at opdrive gode kvalitetsvarer. Der fremkom således ure med jernværker. Pletvarer var af meget ringe kvalitet og, priserne stod i modsat forhold til kvaliteten. Samtidig steg leveomkostningerne, og da familien i de mellemliggende år var forøget med tre børn, krævede hverdagslivet stadig flere midler.

Ved fredsslutningen i 1918 kunne endnu alt både godt og dårligt sælges, og der skulle gå endnu er par år, inden de gode varer igen viste sig på markedet i rigeligere mængder.

Trods vanskelighederne med indkøbene steg omsætningen stadig, indtil den i 1920 kulminerede med ca. 48.000 kr. Så kom omslaget. Det store prisfald 1921/22 satte ind, således at årene, der fulgte, var svage, og omsætninger ved udgangen af 1927 var nede på 26.000 kr. Når dertil kommer, at der netop i disse år måtte udredes en tidligere indgået kautionsforpligtelse på op mod 10.000 kr., vil det forstås, at der skulle påpasselighed til for at få det hele til at gå rundt.

I året 1929 steg omsætningen imidlertid på ny og i 1930 yderligere til 32.000 kr. Da samtidig såvel forretningens omkostninger som de rent private leveomkostninger var blevet tilpasset de nugældende fortjenstmuligheder, er det tænkelig, at far har været lettet og fejret sit 25 års jubilæum den 1. april 1930 i bevidstheden om, at roligere arbejdsår igen skulle oprinde.

Det blev imidlertid ikke således. Den krise, som vi alle kender under navnet Landbrugskrisen, satte ind. Den red landet som en mare, og da en by som Hurup i udstrakt grad er afhængig af landbrugets trivsel, var det ikke mærkeligt, at forretningens omsætning hurtigt blev præget af denne krise. Den 31. december 1932 var den faldet til 24.000 kr.

Heldigvis havde far gennem de mange år næsten udelukkende drevet forretningen som kontantforretning, således at de udestående fordringer ikke androg mere end ca. 2.400 kr. Det var jo i virkeligheden tab på udestående fordringer, der i mange tilfælde fik andre forretninger til at måtte give op i disse kriseår. Far blev altså skånet for tab, der er værd at nævne, og der blev for ham ikke andet at foretage sig end hurtigst at indrette udgifterne efter de indskrumpede indtægter. Det blev gjort, selvom det sikkert ikke har været helt let.

Det næste år – 1933 – viste imidlertid på ny nogen fremgang. Der var stadig krise, så der kunne altså ikke være tale om bedre tider. Årsagen måtte søges andetsteds. Far havde altid handlet lidt med briller og andre optiske artikler, uden at det var og blev andet end en biforretning til handelen med ure samt guld- og sølvvarer.

Harry var imidlertid i 1928 efter endt uddannelse kommet hjem, og han interesserede sig meget for optik og mente, hvad tiden der fulgte efter, også har givet ham ret i, at her måtte der være noget at gøre.

I et godt samarbejde med egnens læger og sygekasser oparbejdede han et smukt salg i optik. Hvor meget dette salg betød lader sig desværre ikke udmåle i kroner og ører, eftersom omsætningen på dette tidspunkt ikke var specificeret. Givet er det, at netop denne afdeling, der jo slet ikke er luksuspræget, havde sin betydelige andel i, at forretningen slap så relativt godt over den herskende krise, og senere har den optiske afdeling vist sig at være uundværlig. Den yder sit bidrag til den årlige fortjeneste, et bidrag som forholdsvis ikke var det ringeste.

Ydermere – og heri ligger der i sig selv en stor tilfredsstillelse – har denne afdeling uden al tvivl afhjulpet et savn blandt forretningens kunder. Det er nu ikke mere nødvendigt for folk at søge til større byer for at få briller, som passer dem, hvad enten disse nu tilpasses af forretningen eller leveres efter lægens recept.

Årene indtil 1939 var for forretningen rolige med jævn og støt fremgang, men der skete dog begivenheder, som ikke forblev uden virkning.

Således dette, at Harry nu mente at burde

have forretning selv, og derfor ved fars hjælp købte en sådan beliggende på hovedgaden i Horsens. Det blev selvfølgelig, da Harrys hovedinteresse var optik, en sådan forretning, der tillige forhandlede fotografiske artikler.

Det var både far og mor en stor glæde, at de var i stand til at etablere Harry uden nogen fremmed hjælp.

Samme år havde far den sorg, at mor døde. Det var et slag, som jo ikke alene berørte far, men også hele den øvrige familie. Mor døde som 55 årig den 23. august 1934 og havde da stået trofast ved fars side, siden de blev gift i forretningens etableringsår. De havde haft den lykke at fejre både sølvbryllup og forretningens 25 års jubilæum sammen, og både far og vi børn skylder hende umådelig meget.

Dengang forretningen blev startet og for øvrigt i mange år fremover, var det skik og brug, at kunder, der havde gjort en større forretning, skulle beværtes, og her viste mor sig som en ypperlig værtinde, der ved sin optræden var far en dygtig medhjælperske i arbejdet for at holde fast på den stadig stigende kundekreds.

Desuden skabte mor og far i fællesskab det hjem, som vi børn holdt af, og som vi, efter at vi som voksne kom ud, altid længtes tilbage til. Det kan måske synes at ligge lidt udenfor dette lille skrifts formål at omtale hjemmet, men når det alligevel gøres, skyldes det, at vi børn netop gennem dette hjem, som mor og far gennem disse år byggede op, også fik interesse for forretningen. En interesse, som vi vist alle har bibeholdt, selvom vi hver især nu har vort eget.

Vi er nu nået til året 1939, året for Anden Verdenskrigs udbrud. For forretningen skete

Forretningen på nordsiden af Bredgade tegnet af svigersønnen

der dette, at omsætningen gik så kraftigt i vejret, at far var klar over, at han ikke i længden kunne bestride arbejdet, selv om han havde fremmed hjælp. Til alt held var Poul nu færdig med sin uddannelse, og han blev hentet hjem i sommeren 1941 og optaget som medindehaver fra 1/1 1942.

I mange år havde det knebet med plads i de for hånden værende forretningslokaler. I de gode år før krigsudbruddet kunne man således overalt i huset på de mærkeligste steder træffe på varer til brug i forretningen. Under sengene i gæsteværelset, ja endog under sofaen i stuen kunne man risikere at se varer. Det var indlysende, at pladsen var for snæver. Da traf det sig, at naboejendommen, Bredgade nr. 17, der tilhørte enkefru Sørensen, blev tilbudt, og Poul og far købte den da, hvorved der blev opnået en bedre bagudgang for Bredgade nr. 19, hvad der hidtil havde været en følelig mangel og er en hemsko for en udvidelse af forretningslokalerne.

En udvidelse af forretningslokalerne er ganske vist ikke endnu blevet til virkelighed, men der er imidlertid nu basis for en sådan udvidelse, som sikkert kommer, ligeså snart lejlighed byder sig.

Hermed er vi nået til slutningen af året 1944, der viste en omsætning på 95.000 kr., den største i fars 40 årige virketid. Om denne omsætning i fremtiden kan holdes er en hel anden sag. Mange forhold kan spille ind, f.eks. prisfald. Det ligger imidlertid uden for skriftets rammer at udtale sig om en uvis fremtid. Lad os herom tales ved, når 50 års jubilæet skal fejres.

Far kan i alt fald være sit livsværk bekendt, og lad så skriftet slutte med denne lille leveregel, som er fundet opnoteret af far i en af forretningens ældste kassebøger:

"Hjælp dig selv – da hjælper Gud dig"

Note

I de forløbne 40 år er Hurup by vokset betydelig, og uden denne vækst ville fars forretning ikke være nået op på den størrelse, som den nu har.

I 1905 fandtes af mere bemærkelsesværdige ejendomme næsten kun bankens, isenkræmmer Selmers (hvor nu importøren bor), manufakturhandler Sabroes (hvor nu manufakturhandler Nielsen bor).

Siden er der kommet adskillige til, der tjener forskellige formål.

Nævnes kan: Teknisk Skole, Landboskolen, Andelssvineslagteriet, politistationen, alderdomshjemmet med flere.

I de år, der er gået siden etableringen, har far ydet tilskud til følgende virksomheder og institutioner, og han har hermed bidraget til, at de blev reddet for Hurup: Eksportstaldene, Andelssvineslagteriet og Landboskolen. Til alderdomshjemmet har far skænket et ur.

Forinden apoteket i Hurup blev bygget, lå der her ud til gaden en have hørende til en lille landejendom.

Far havde fået forkøbsret til denne ejendom. Da ejeren ville sælge, købte far sammen med et par andre borgere i byen ejendommen. De solgte derefter grunden ud til gaden til apoteket.

Resten af jorden blev udstykket til haver. Nogle af haverne ligger der endnu, mens andre er blevet bebygget, f. eks. den grund, hvorpå KFUM nu har hus.

Tillidshverv har far ikke været ude efter. Dog har han i sine yngre dage været bestyrelsesmedlem i Håndværker- & Borgerforeningen og i Skytteforeningen.

Fra 1934 og til 1943 har far været formand for Thisted Amt Urmagerforening.

Leveomkostninger i 1912

Husholdning, lys og varme	kr.	1.143,17
Beklædning	kr.	416,02
Kontingenter	kr.	19,80
Skatter og afgifter	kr.	84,31
Anslået privat husleje	kr.	200,00
Diverse (herunder løn til pigen)	kr.	586,31
I alt	**kr.**	**2.449,61**

Husstanden bestod i nævnte år af: far, mor, tre børn samt en lærling og en pige.

UDDRAG AF KASSEBOGEN 1910.

Dato	Juni	INDTÆGT Forretningen		UDGIFT Forretningen		UDGIFT Privat	
1	Kontant Salg	5	80				
	Lys og Pigeløn			2	04	15	40
	Kjøbt af gl. Guld	2	--	2	--		
2	Kontant Salg	8	--				
	Husholdn. og Papir			1	20	10	--
3	Kontant Salg	65	95				
4	Kontant Salg	21	55				
	Husholdningen					7	80
	Porto m.m.			1	20		
	Livsforsikring					1	50
6	Fragt og Lommepenge			-	85	1	--
	Kontant Salg	7	15				
7	Medicin					1	--
	Kontant Salg	13	20				
8	Husholdningen					4	--
	Kontant Salg	56	80				
9	Husholdningen					3	--
	Statsskat					7	12
	Kontant Salg	16	10				
10	Kontant Salg	29	10				
	Medicin					2	--
	Kravetøj vasket					-	75
11	Kontant Salg	49	90				
	Transport	273	55	7	29	53	57

Uddrag af kassebogen 1910

Specifikation over varebeholdning pr. 31. dec. 1913

Færdig arbejde	kr.	50,00
Brugte ure	kr.	40,00
Urglas	kr.	45,00
Grammofoner og plader	kr.	45,00
Asker og etuier	kr.	50,00
Forniture	kr.	25,00
Urkasser	kr.	13.00
Brillehuse	kr.	15,00
Briller	kr.	47,20
Guld og sølvvarer	kr.	1.287,97
Urkæder	kr.	376,40
Ure og optik	kr.	1.603,05
Pletvarer	kr.	822,30
Sølv kuvert	kr.	517,65
Plet kuvert	kr.	541,55
Nikkelvarer	kr.	508,60
I alt	**kr.**	**6.037,72**

Efterskrift:

Bogen er forfattet af sønnen Arnold, som var bankmand i Nykøbing, og den er illustreret af svigersønnen Asger Bangsgaard.

Yngste søn Poul Lauritsen overtog forretningen efter faderen, hvorefter Poul´s søn Steen Lauritsen i 1984 overtog styret. Han solgte den i 2007 til anden side.

Lindholm, Boddum Sogn

Hjalmar Mardals erindringer om øen

Af Hjalmar Mardal, Hurup

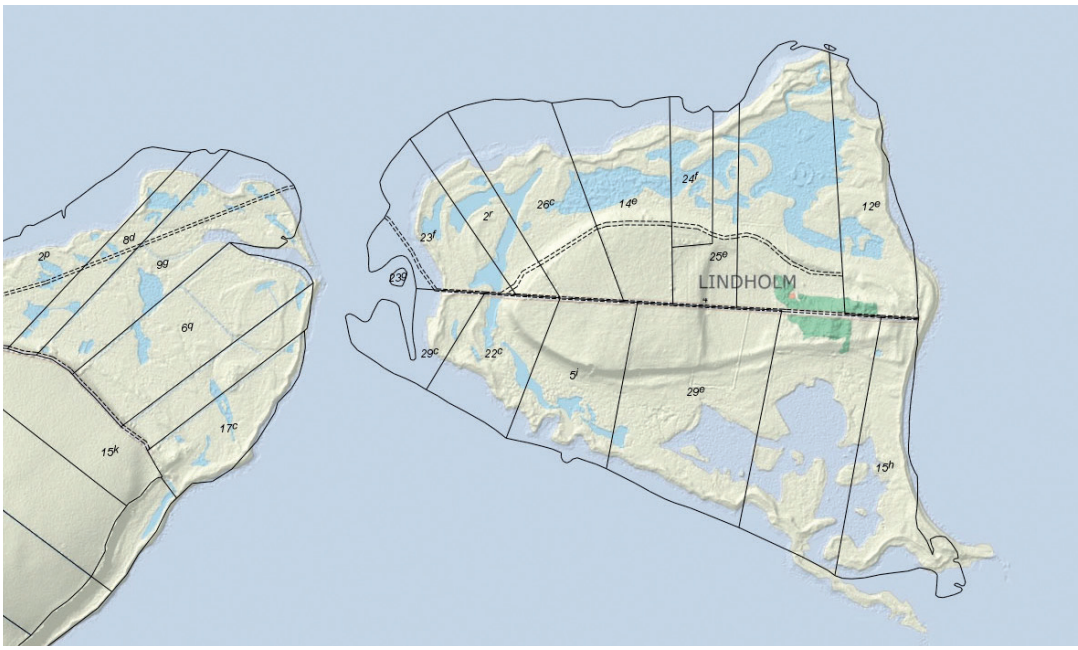

Nutidigt kort med matrikelnumre, samt omridset fra et gammelt matrikelkort. Lindholms forandring ses tydeligt

Ifølge et matrikelkort fra omkring 1815 var Lindholm delt mellem 21 lodsejere. Det passer fint med, at der altid er blevet sagt, at der var cirka 20 lodsejere. I 2014 er der 10.

Lindholm er en ubeboet ø, og intet tyder på, at den har været beboet; men stenalderfund viser, at der altid har færdedes mennesker på øen. For eksempel fandt Poul Ulrich Riis (1946-) i 1972 på Christen Aggerholms (1912–1989) skifte en del (æggen) af en stenøkse, og i 1983 fandt han 2 flintflækker (skrabere) på nordsiden af øen.

En 11 cm lang tresidet pilespids med skaftunge af gråblå flint blev fundet i 1949 efter opdyrkning af heden. Oprindeligt har den været ca. 1,5 cm længere, men der er brækket lidt af i begge ender. I 1954 fandt Svend Aage Bechmann (1913-1972) en blålig 14,5 cm lang tresidet pilespids med skafttunge ved strandkanten. I 1975 fandt Anna Midholm Skriver (1923-1983) en 9 cm lang tyknakket økse i strandkanten på østsiden af øen. En 17,5 cm lang dolkeøkse af norsk brunlig flint blev fundet i 1980. Samme år fandt Anna Midholm Skriver en sort 10,5 cm lang flækkeblok, og i 1983 blev der fundet 2 brudstykker af lysegrå slibesten.

Erhardt Christensen (1903-2003) pløjede engang nogle flotte oldtidssager op og skænkede hele fundet til pastor Knudsen (Rasmus Hørning Knudsen 1903-1991). Han var stolt over, at præsten gerne ville have dem.

I sin bog om De Danske Øer beskrev Achton Johannes Friis (1871-1939) Lindholm som et

Stenalderfund fra Lindholm

spejlæg, hvor blommen var øens højland og hviden dens flade strandenge. Men Erhardt Christensen beskrev øen som et spejlæg med 2 blommer, og det er mere rigtigt, idet man sagde, at der var 2 holme på øen, Store Holm og Lille Holm.

Jeg købte et par skifter på øen i første halvdel af 1940'erne. Det ene af Ester og Thorvald Ravnborg, det andet af Svend Aage Bechmann. Erhardt købte vistnok sine skifter fra Snæver og Grønnegården på samme tid. Vi købte begge uden at have ejendom i Boddum.

Erhardt Christensen ville sælge sine skifter og tilbød først jorden til i alt fald nogle boddumboere (Marius Mardal og jeg, samt Poul Ulrich og Jens Christian Riis) til en pris, der for os alle var urealistisk høj, og vi afslog selvfølgelig. Erhardt kunne nu med samvittigheden i orden sælge skifterne til anden side til den pris. Der var åbenbart en mulighed for, at han kunne sælge dem som fri jord, og det udnyttede en advokat, men måden, det foregik på, var vist ikke helt korrekt. Advokatens kone blev ejer af skifterne, og de forblev fri jord.

Der kunne være stærke meninger om hvem, der kunne købe jord på Lindholm. Et eksempel var, da Ivar Bjerregaard Thomsen (1913-2004) udtrykte sin utilfredshed med, at Knud Mardal (1949-2008) solgte sit tilkøbte skifte til Limfjordsfiskeren Niels Peter Andersen (1940-2007). Ivar Bjerregaard Thomsen betragtede ham nemlig ikke som værende "rigtig" boddumbo, fordi han var tilflytter, men Niels Peter Andersen havde en ejendom i Boddum.

Flere år senere ville Marius Mardal gerne have sine skifter på Lindholm ind under en familiefond, men det kunne ikke lade sig gøre, fordi ejerne skulle være bosiddende i Boddum.

Knud Mardal havde købt skiftet i mit navn af Ivar Bjerregaard Thomsen og prøvede at kyst-

sikre den lille ø, der fulgte med i handelen. Han kørte sten derud på traktorens baglæsser og prøvede at lave en høfde mod syd, men det hjalp ikke rigtig noget. Senere, da Niels Peter Andersen havde overtaget skiftet, satte han pæle rundt om den lille ø for at prøve at sikre den. For nogle år siden ringede nogen og spurgte, "om der havde været et slot i Vejlen". De havde set alle pælene...

Vejen - den lige vej, der går tværs over Lindholm - blev lavet ved en jordfordeling. De lodsejere, der havde skifter på vestsiden mente, at vejen skulle gå helt over til den anden side af øen, så det var nemt at gå tværs over den i tilfælde af, at de eller deres gæster nu skulle komme sejlende til øen fra øst. Vandet er dybt på øens østside, så derfor ville det være naturligt at sejle ind der. Lodsejerne på østsiden mente, at det var der da ingen grund til. Enden blev dog, at de alligevel gik med til at anlægge vejen tværs over øen. Thisted Kommune besluttede i 2013 at give vejen et navn, nemlig "Lindholm". Men kommunen skriver også, at vejen består af hjulspor, og at der ikke vil blive anlagt en rigtig vej på øen.

Det var sejt for hestene at komme op ad den stejle vej på vestsiden af Store Holm, så lodsejerne blev enige om at hjælpe hinanden med at gøre vejen mindre stejl ved at grave ud i skrænten, og dermed gøre det nemmere for hestene at komme op.

Lodsejerne tog derud med grebe og trillebøre, for at køre det udgravede stykke af brinken hen til et vandhul midt på vejen vest for brinken. Men så kom Jens Hove (1901-1978) med "slæberen" med heste spændt for. De andre grinede ad ham, men det holdt de op med, da de så, hvordan han med den hesteforspændte "slæber" var i stand til at skrabe den løse udgravede jord hen til vandhullet i vejen. Jens Hoves "slæber" blev betragtet som et redskab og bestod af en fjæl (måske var der et håndtag på den) med tov i begge ender, der blev trukket af hestene. Når de havde trukket jord hen til vandhullet vest for brinken og skulle tilbage for at gøre turen igen med mere løs jord, løsnede Jens Hove snoren i den ene side af fjælen, som dermed blev meget nemmere at slæbe hen til udgangspunktet, og han undgik dermed at trække jord med den forkerte vej.

Lindholm set fra engen. Foto Knud Mardal

Øen i Vejlen. Her ses pælene og man kan ane stenene. Foto Knud Mardal

Lodsejerne blev enige om, at alle skulle blive ved med at have vejret nord om Store Holm, hvis den lige vej blev for sumpet i vejen ved Kes Møllers kær. Vejen nord om var på "Æ brelle", som man kaldte terrænet, der var hævet over engen. Det var egentlig den gamle vej på øen. Senere fik vi kørt grus fra vores strand ved Nord Hage til kæret og fyldte det op på den måde, så vi har faktisk altid kunnet køre der.

Landbrugets udnyttelse af øen

Man har også gravet tørv på Lindholm, og der blev stadig gravet tørv derude i tiden omkring år 1900. Det har jeg set i en aftægtskontrakt, der fastsatte, at Anton Eliassen (1877-1961) skulle levere tørv til Else Marie Poulsen (1841-1925), og at tørvene skulle være gravet på Lindholm. Ud fra det skulle man vel tro, at det var gode tørv, der blev gravet på øen.

På Lindholm havde man får, og enkelte havde kreaturer til græsning. De stod tøjrede, for der var ingen indhegning til at forhindre, at kreaturerne ved lavvande søgte tilbage til Boddum. Fårene stod også tøjrede på landmændenes egne skifter, indtil man blev enige om, at de kunne gå frit på hele øen. De kunne derved få adgang til vandhullerne, og man undgik at skulle derud dagligt for at sørge for, at de fik vand.

Om sommeren løb min bedstefar, Christian Jensen (1850-1943), dagligt til Lindholm for at flytte og vande sine får, der stod tøjret derude. Han havde vist 4-6 stykker. Som sagt: Han gik ikke, han løb! Det ved jeg, for de fortalte nede hos Peder Odgaard Jensen (1887-1964) på "Fuglebæk", at de kunne huske hans løse sorte krave, der hoppede op og ned, når han løb hen over engen.

Det år (1935), hvor jeg tjente hos Peder Odgaard Jensen, trak jeg i den tørre periode af sommeren, når græsmarkerne ikke gav nok, 6-8 køer til Lindholm og satte dem i tøjr om morgenen og hentede dem igen om aftenen. Hvis de ikke stod i tøjr, ville de nemlig løbe hjem, fordi de var blevet tørstige af det saltholdige græs. Jeg vil tro, at Peder Odgaard Jensen var den eneste, der havde kvæg på øen dengang. Da var det hovedsageligt får, der græssede der, og de gik løse.

Medens jeg tjente hos Peder Odgaard Jensen, skulle gårdens får på Lindholm klippes. Det drejede sig om en halv snes stykker, og de skulle

vaskes dagen inden. Vi bragte derfor kar samt varmt vand med i transportspande, som blev kørt derud på arbejdsvognen. Det var husholdersken, Margrethe Harregaard (1905-1985), der stod for det. Det normale på andre gårde var nok, at fårene blev vasket og klippet, inden de kom til Lindholm.

Hvornår boddumboerne blev enige om at lade fårene gå løse derovre, ved jeg ikke, men det var nok først efter 1910. Fårene ville helst have det nye græs, som kreaturerne ikke kunne nå ned til med deres større muler. Nogle af lodsejerne gav også andre lov til at have deres får derude. En af disse andre var Frederik Christensen (1873-1953), som havde fået lov af Peder Nielsen Bjerregaard (1881-1964), og så lød det, som om han havde givet alle lov til det.

Jeg tror, der gik mellem 100 og 200 får og lam derovre. De forlod aldrig selv Lindholm men ventede pænt, til de blev hentet - bortset fra det sidste år. Da gik de selv tilbage til Boddum og ind i Viggo Hoves (1901-1984) gård, hvor de altid blev drevet ind for derefter at blive hentet af ejerne. Fårene var ikke mærket på nogen måde, men folk kunne altid kende deres egne. Når de blev hentet om efteråret, red karlene over til Lindholm på hestene og benyttede lejligheden til at ride om kap derover, inden de begyndte at drive fårene hjem. Det kunne vi stå hjemme og se og more os over.

Jeg kan ikke huske hvilket år, der var det sidste, hvor fårene gik løse på Lindholm, men det var efter 1935. Grunden til, at de ikke længere kom derover, var, at Anton Dam (1893-1968) havde lavet en indhegning til sine kreaturer. Han ville ikke have, at andres får skulle gå og æde hans græs. Denne indhegning var den første på øen, og med den forsvandt betingelserne for den fælles frie afgræsning af øen med får.

For at holde flora og fauna ved lige indhegnede Thisted Amt omkring 1994 de skifter, der tilhørte Anker Mardal, Poul Ulrich Riis, Egon Hansen og Marius Mardal. Inden for hegnet skulle der gå kvæg og afgræsse om sommeren. Det første år blev den del af hegnet, der gik ud i fjorden, taget ind for vinteren for så at blive sat op igen i foråret.

Det var et elektrisk hegn med 2 kraftige tråde, og ude langs stranden blev der lavet trapper, så man frit kunne færdes langs stranden. Som noget helt nyt, installerede man solceller til at oplade de batterier, der drev hegnet.

Det fine ved denne installation var, at den om vinteren kunne bruges til at få lys i jagthytten.

Der var spredt over Lindholm flere vandhuller, hvor kvæget og fårene kunne gå hen for at drikke. På Grønnegaards mark var der et vandhul, der aldrig løb tørt, så der var altid græs omkring. Græsbevoksningen medførte, at der ikke blev pløret omkring vandhullet, så der gik fårene gerne hen. Senere, da der blev gravet brønde, håbede lodsejerne, at der omkring brøndene ville blive lige så fint et græsområde, men det blev aldrig tilfældet.

Det var nok omkring 1940, at man begyndte at grave brønde. De var 3-4 meter dybe og havde den mindst mulige diameter, der blev bestemt af den plads en brøndgraver behøvede for at arbejde - ca. 1,5 meter. Når brøndgraveren var nået ned på de 3-4 meters dybde, fortsattes der med et jordbor (ikke et bor i egentlig forstand, mere en slags dobbeltspade, hvor hvert blad var meget langt og smalt), og snart stod vandet op i hullet.

Det udgravede brøndhul blev foret med brøndrør, og over brønden udspændtes pigtråd for at forhindre, at køerne styrtede i den. Men det kunne ikke undgås, at de gik i det fugtige jordstykke omkring brønden, og det blev derfor efterhånden forvandlet til en værre gang mudder, hvorfra forurenet vand løb ned i brønden. Dermed blev brøndvandet uegnet som drikkevand til kvæget.

På grund af besværet med de mudrede brøndomgivelser og vandforureningen begyndte man i stedet at benytte vindmøller til at pumpe vandet op i kar. Men fordi møllerne kørte konstant på grund af den evige blæst, blev de hurtigt slidt. Nu skulle man tro, at møllerne ved den vedvarende snurren tømte brønden for vand, men det overskydende løb tilbage i brønden. Det var dog ikke ideelt, for det vand, der løb tilbage, var ikke altid lige rent.

Den kraftige slitage på møllerne medførte, at de blev erstattet af mulepumper, og de er blevet brugt siden. Mulepumperne virker ved, at

Vindmøllen. Hjalmar ses til højre og børnene Inge og Christian står ved brønden

kreaturerne skubber til en pumpe med mulen. Således pumper de selv vandet op i karret.

Man skulle jo ud og se til kreaturerne en gang imellem, og nogle pumpede ved disse lejligheder vand op fra deres brønde. Ivar Bjerregaard Thomsen (1913-2004) havde 2 store vandkar, der var lavet af store brøndrør. Der var lagt bund i, så de kunne indeholde meget vand.

Erhardt Christensen drænede det skifte, han havde fra Grønnegaard. Det, han havde fra "Æ Snæver", blev vist aldrig drænet, men det var nok aldrig så vådt som det andet. Dræningen udførtes med statstilskud under Anden Verdenskrig. Tilskuddet skulle skaffe folk i arbejde.

Erhardt Christensen dyrkede havre ude på Lindholm i flere år og er nok den, der i tidens løb har udnyttet øen landbrugsmæssigt mest. De andre havde korn i enkelte år, men det var for derefter at så græs mellem kornet. Det var almindeligt at gøre, når man ville have græs det næste år.

Erhardt Christensen bragte sin kornhøst over til Boddum for at tærske det der. Men da mejetærskerne efterhånden fortrængte tærskemaskinerne, faldt disse så meget i pris, at han mente, at det kunne betale sig at købe en brugt tærskemaskine hvert år og køre den ud til Lindholm, tærske der og smide maskinen i fjorden, når han var færdig. Der var også nogle år, når det var højvande i høsttiden, at han satte kornet i stak på Lindholm – så havde vi bedre tid til at hjælpe ham med at hente det. Vi hjalp jo altid hinanden, når vi havde tid.

Marius Mardal (1914-2003) og jeg havde i 1944 fjernet lyngen på vores jordlod. Det var en meget tør sommer, så høsten var dårlig med meget lidt halm. Far ville derfor gerne have lyngen som bidrag til det almindelige foder. Vi fik lavet 2 "lyng-leer" hos smeden af 2 gamle normale leer. "Lyngleerne" havde nogle små klinger, hvormed vi kunne hugge lyngen fri. Det var en meget fin lyng uden alt for kraftige rødder, og vi skar kun toppen af. Vi kørte så lyngen hjem, og far brugte den sammen med halmen som foder til kreaturerne. De ville gerne æde det og åd al den lyng, de blev givet – det var ikke så mærkeligt, for halmen var jo tør, og lyngen var også mere værdifuld som foder, og det smagte dem bedre.

Hjalmar og Evald Ottarius Pedersen (1908-1980) parate til at tage til Lindholm med høstvognen for at hente Erhardt Christensens kornhøst

Jeg lånte eller lejede et par store heste af Jens Hove i "Æ Snæver" og pløjede derefter jorden, så den kunne dyrkes. Det drejede sig om ca. 1 tønde sæde. Samme år harvede jeg og gav jorden lidt pulverkalk (også kaldet melkalk) og kunstgødning, hvorefter vi satte kartofler. Jeg gravede dem op i efteråret 1945, og vi kunne blive ved med at hente nye kartofler derude i flere år, uden at vi satte flere. Der groede nemlig nye kartofler af spildkartofler, dvs. af de kartofler, der ikke var blevet samlet op, og vi vedblev på denne måde indtil i hvert fald 1948. Der-

efter såede jeg græsfrø i, og der vedblev at gro græs. Det blev tillagt den indhegning, som min far havde lavet til sit ungkvæg.

Jeg troede, at vi var de eneste, der dyrkede kartofler på Lindholm, men det viser sig, at Thorning Riis også gjorde det engang i 1950'erne.

Hvordan de andre klarede det med lyngen ude på Lindholm, husker jeg ikke, men en meget tør sommer, hvor græsset holdt op med at gro, havde A. B. Nielsen (Aksel Bernhard Nielsen 1921-2013) og hans kone, Meta Mathilde (1922-1978) deres køer til at stå i tøjr på Lindholm. Det var nok på Margrethe Leeds (1876-1950) skifte, eller hendes nevø Svend Aage Bechmanns (1913-1972). De kørte begge to derud om aftenen og om morgen så tidligt, at de kunne få mælken med mælkekusken, inden han kørte fra Boddum.

I transportspandene havde de på vej derud vand med til køerne. Jeg husker ikke, om de havde barnevognen med datteren Christa Nielsen (1948-) med på vognen, men det må de vel have haft.

Fritidsudnyttelse af øen

Med hensyn til jagt, så var det - så længe jeg har hørt om det - en uskreven lov, at den, der havde et skifte på Lindholm, måtte jage på hele øen. Men så lejede Viggo Hove (1901-1984) sit skifte ud til nogle fra Tambohuse, som også var de første til at bygge jagthytte på Lindholm. De sejlede dertil, når de skulle på jagt. Det interessante for dem ved at leje jagten var, at der den gang kom mange knortegæs til øen, hvilket de jo i tidens løb havde lagt mærke til. De skød da også mange på sydsiden af øen. Vi andre ville jo ikke have dem til at gå på vores skifter, når nu Viggo Hove (1901-1984) fik penge for at de kunne jage på hans. Hermed ophørte den gamle uskrevne lov.

Jægerne fra Tambohuse benyttede lokkegæs til at trække knortegæssene helt ind på skudhold. Men da ålegræsset forsvandt i fjorden på grund af sygdom i græsset, kom der ikke længere gæs i fjorden, og jagthytten stod ulåst i flere år. Vi brugte den til at finde læ, når der kom en regnbyge. En gang var pastor Knudsen (Rasmus Hørning Knudsen 1903-1991) med på jagt, og han syntes, at det da var praktisk, at nogen lod døren stå åben, så de kunne gå ind og få ly for regnen. Det må have været før 1940.

Øen havde også lejlighedsvis besøg af krybskytter fra Thyholm, der ligeledes noterede sig, hvor der var god jagt, og formodningen var, at nogle af dem senere blev "pæne" jægere ved at leje Viggo Hoves jord (1901-1984), så de kunne jage lovligt på øen.

Søndagsudflugt til Lindholm. På vognen ses Hjalmars søster Anna med det hvide hårbånd. De to piger med hvide kraver er Kes Møllers søstre Margrethe (1923-) og Kristiane Pedersen (1918-2012)

Kes Møller og hans fætter, Laurids Jensen (1912-1980) var de næste, som byggede en jagt-hytte på øen. Det var nok omkring 1940, for et fotografi viser min søster Anna Mardal (1919-2003) siddende på vognen, der også benyttedes til at transportere byggematerialer til Kes Møllers hytte, der også kan ses lidt af til venstre i billedet. Det blev taget under en søndagsudflugt, og hun rejste hjemmefra omkring 1940.

Det næste hus derude betragtede vi som Knud Mardals første. Med en fortid som hønse- eller kyllingehus hos Cirkus Miehe, blev det, da cirkusset ophørte, sat på auktion. Harald Hoelgaard (1899-1977) havde ikke kunnet lade være at byde på det. Bagefter vidste

"Hønsehuset" bliver læsset af på Lindholm. Til venstre ses Hjalmar, til højre Magne Kjems Hove (1912-1993) og på traktoren Knud

han ikke, hvad han skulle stille op med det, og enden blev, at jeg købte det af ham.

Derefter var det Marius Mardal (1914-2003) og Nikolaj Mardal (1915-1999), der byggede en jagthytte, og den sidste var Poul Ulrich Riis.

Vi skød mange ænder. Det var mest om efteråret, hvor Thorvald Ravnborg (1913-1970) ofte kom forbi og tog mig med på aftentrækket. Vi sejlede mest til Lindholm i skydeprammene, for det var bedst ved højvande. I perioder gik vi på jagt hver aften og skød næsten altid en and og nogle gange op til 10 ænder. Om maven havde vi normalt 2 patronbælter med 20 patroner i hver. Vi skød også en del harer, og der findes et fotografi med de mange harer, som vi havde skudt derude. Thorvald Ravnborg døde i 1970. Siden gik jeg ikke på jagt.

Broen, der engang blev etableret til Lindholm, tjente hovedsageligt det formål, at folk dagligt ved højvande kunne komme til og fra øen for at flytte fårene. Man havde jo ikke waders eller gummistøvler dengang. Det blev også nemmere at gå på jagt på øen, men det blev samtidig også nemmere for ræven at komme over for at fange harer! Her har jagthistorien fra tiden omkring 1910 sit udspring. Det var historien om ræven, der skulle lokkes ned til broen for der at blive skudt. Den skulle ikke gå og æde harerne på Lindholm, for dem ville lodsejerne på øen jo gerne selv have som en kærkommen afveksling i den daglige kost.

Historien, fortalt af min far, gik ud på, at han og to andre, Niels Kjærgaard (1878-1953)

Matrikelkort 1898-1944 med broen indtegnet og vejen ved lavvande

og Poul "Thøger" Christensen (1876-1965), havde besluttet sig til endeligt at få ram på en ræv, der altid løb over til Lindholm via broen. Niels Kjærgaard skulle sidde ved broen, og far og Poul Thøger så jage den derhen. De fik den da også jaget op, og den løb hen til broen. Men Niels Kjærgaard så den ikke, så min far og Poul "Thøger" Christensen varskoede ham ved at løsne et skud. Ræven nåede helt ud på broen, før Niels Kjærgaard fik ram på den. Han fortalte bagefter, at der ikke var gået nogen hagl gennem skindet overhovedet, og mente derfor, at skuddet kun "var gået ind gennem røvhullet og ud af munden på ræven".

Broforbindelsen over til Lindholm blev naturligt nok lavet der, hvor afstanden mellem engen i Boddum og Lindholm var kortest. Den bestod af 2 sektioner, hver med en plankes bredde. Den længste sektion gik fra Boddum over til Ajs Krestens ø. Ajs Kresten hed i virkeligheden Anders Christian Andersen (1873-1945) - gik også under navnet »A. C.«. Den korteste sektion gik over vandet mellem A.C.'s ø og selve Lindholm.

Broforbindelsen blev taget ned hver vinter for at undgå at isen skulle ødelægge den. Erhardt Christensen kunne ikke huske broen, men det kunne Karl Madsen (1906-1996). Han huskede, at den var så smal, at de kravlede på den, når solen med sin flimren i vandet blændede, og det var umuligt at se helt klart, hvor man satte fødderne. Der har indtil for få år siden stået pælerester ude i engen på Boddum-siden, der vidner om denne forbindelse til Lindholm, men de skulle vist være væk nu.

Der var en anden forbindelse til Lindholm i den nordlige ende af Vejlen, men det var en vej, der kun var farbar ved lavvande.

Harejagten gav, som nævnt tidligere, mulighed for variation i kosten, hvilket der blev sat pris på. Desværre satte rævene også pris på harerne, og det var en af årsagerne til, at bestanden af ræve blev holdt nede. Ja, bestanden blev holdt nede i sådan en grad, at der til tider blev talt om RÆVEN mere end rævene.

Ud over jagtepisoden på broforbindelsen omtalt ovenfor, er der historien om den snu hare, som jeg og Thorvald Ravnborg i lang tid forgæves havde forsøgt at få ram på. Til sidst fik vi dog gevinst af vores observationer af harens adfærd, idet vi fandt ud af, at den gemte sig i en rævegrav, når vi var derude. Vi lukkede derfor rævegraven til, så haren næste gang ikke havde dette tilflugtssted, og så fik vi ram på den.

En aften, jeg sad på andetræk på Lindholm, blev det pludselig mørkt, fordi der kom regnbyger. Indtil da var der ingen ænder kommet. Så hørte jeg pludselig, at der kom en flok krikænder og klaskede ned bag mig. Jeg vendte mig om og skød et skud i retningen af støjen. Da bemærkede jeg en lille pyt vand et stykke borte og fik travlt med at komme derhen, for jeg kunne høre flagrende vinger blafre rundt. Da jeg havde fundet alle de ramte ænder, kunne jeg tælle hele 5 styk!

Jeg har kun skudt een ræv. Det var engang, jeg var på jagt med Thorvald Ravnborg. Det var, inden træerne var vokset op, så ræven kunne ikke så nemt skjule sig. Jeg skød, og ræven var død. Thorvald Ravnborg kom til og skød også et skud på ræven. Han ville også sige, at han havde skudt en ræv, men den var nu stendød, inden han affyrede skuddet.

Og så er der historien om kunstrævegraven på Lindholm. Vi havde nok fået en gravhund med, som vi fik til at gå ned i graven. Den kunne imidlertid ikke få nogen ræv op, men vi kunne se på hunden, at der var en ræv dernede. Så vi var nødt til at grave den op, og selv om vi kom ned til ræven og kunne se den lå der, ville den ikke løbe, før vi skubbede til den, så vi kunne skyde den.

En anden gang var Knud Mardal og nogle af hans jagtkammerater, bl.a. Helge Poulsen, som var tømrer i Grurup, på jagt på Lindholm. De vidste, at der var en ræv i rævegraven, men da den kom op, skød alle forbi. Og så minsandten om der ikke kom 4 andre ræve op af hullet. Dem fik de alle ram på. Jeg har i dag (26. april 2014) talt med Helge Poulsen i telefonen, og han bekræftede historien.

Der kan fortælles mange flere jagthistorier fra Lindholm, er jeg sikker på, og det fra hver eneste jæger, der har jaget på øen.

I min barndom plantede min far og mine brødre, Marius Mardal og Nikolaj Mardal, de

Rævegraven og rævespor i sneen. Foto Knud Mardal

første grantræer på Lindholm, men dem åd fårene allesammen. Senere, det var nok i 1943, plantede Marius og jeg træer i det sydvestlige hjørne af vores jordstykke. Vi plantede skiftevis sitkagran og bjergfyr, og det var meningen, at fyrretræerne skulle fældes, når de dækkede jorden, og det blev de. Den lille skov i den østlige del af øen plantede Marius med hjælp fra Læplantelauget. Han plantede den efter jordfordelingen med tilskud fra Hedeselskabet.

Der er plantet flere forskellige træer på øen, men det jeg er mest forundret over, er de nye selvsåede egetræer, der gror der. Jeg forestiller mig, at det bliver disse træer, der til sidst vil udgøre bevoksningen på øen.

Første gang, jeg var på Lindholm, var som lille (før skoletiden), hvor far og resten af familien kørte derud for at sætte Marius og Nikolajs overskud af kaniner ud på øen. Vi spiste jo ikke kaniner dengang! Vi kørte allesammen derud på arbejdsvognen. Det har nok været en søndag. Marius og Nikolajs håb var, at kaninerne kunne falde til, og de gravede derfor nogle huller til dem, men ræven tog dem alligevel.

Det var almindeligt, at boddumboerne, både gamle og unge, tog på udflugt til Lindholm hver sommer. Det blev måske bestemt dagen før, for vejret skulle være godt. Der kørtes med arbejdsvogne med "stænger", det var høstvognene. Der var nok sat ekstra fjæl på, som man kunne sidde på. Vi holdt som regel til ude ved stranden på det, der nu er Poul Ulrich Riis' strand. Det må være et af de første år, jeg kan huske at have været med på sådan en udflugt, at flere, heriblandt Thorning Riis (1906-1989) og Jens Frederik Christensen (1908-1989), svømmede over sejlrenden til Agerø.

Vi legede sanglege og meget andet, og selvfølgelig havde vi madpakke, brød, kage, kaffe og sodavand med. En af de sidste gange, jeg kan huske, var en dejlig sommeraften på Egon Hansens (1938-) skifte. Jeg mener, at det var Mogens Thomsen (1951-), Laurits Skinhøj Hansen (1948-) og Knud Mardal, som kørte os derud med traktor og gummivogn, hvor vi sad på pressede halmballer eller bænke. Vi badede i det lune vand, og Poul Ulrich Riis holdt foredrag om lysbugede knortegæs. Han havde medbragt en teleskopkikkert, og gennem den kunne vi se sælerne dukke op ude på fjorden.

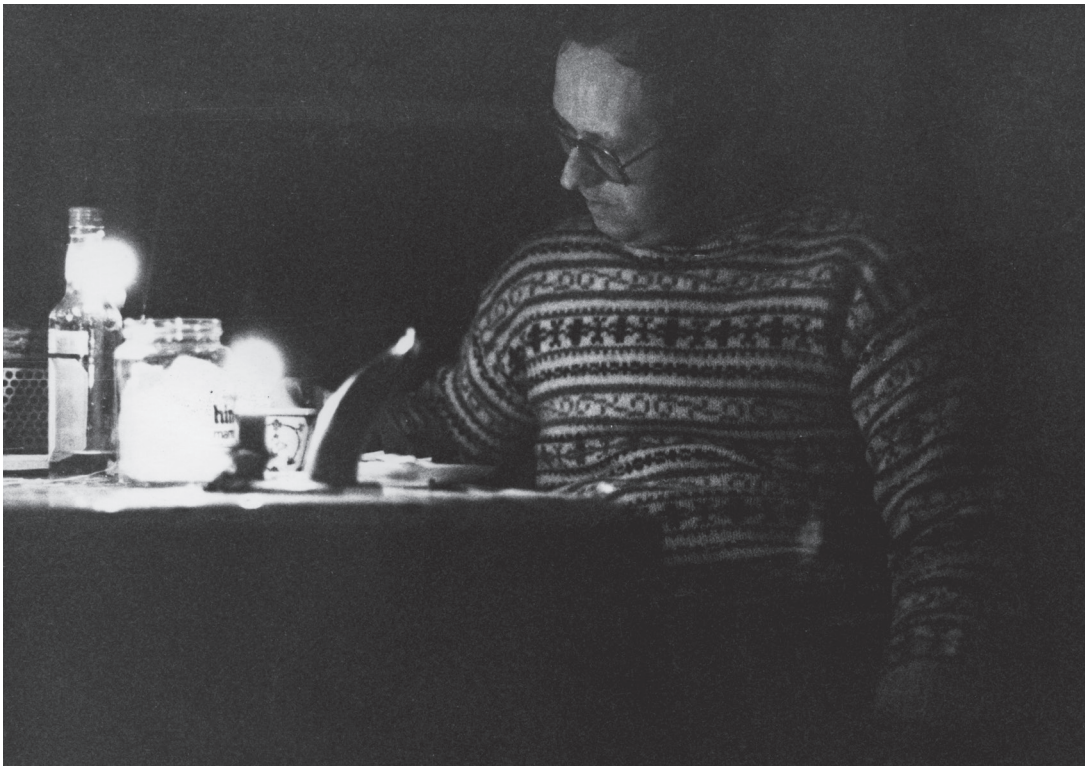

Selvportræt af Knud Mardal på Lindholm

Det var aftenens højdepunkt, og vi nød selvfølgelig vor aftenkaffe.

Lindholm var engang en ø, hvor alle 20 lodsejere hjalp hinanden. Det har ændret sig til 10 lodsejere, der mere går op i at holde på deres ret end at hjælpe hinanden. Måske udviklede det sig i den retning, fordi flere af de senere tilkomne lodsejere ikke kendte til det grundlæggende i at hjælpe hinanden. De kom jo udefra. Måske skyldes det den enkle årsag, at det sammenhold, vi havde før i tiden, ganske enkelt ikke eksisterer længere.

Lindholm har været et dejligt sted at komme til for mange mennesker. I dag kommer der nok ikke så mange og så tit som førhen, men min søn Knud Mardal sad på Lindholm og nedskrev, hvordan han ønskede sin begravelse holdt. Man kan vel kun sige, at det var et dejligt sted, hvor han i ro og mag havde tid til at tænke både på fortiden, nuet og på en fremtid, som han ikke ville få mulighed for at opleve.

Hvordan ser øens fremtid ud? Vil der igen blive lavet én stor indhegning, hvor kvæg afgræsser øen, hvilket er vigtigt for både dyre- og planteliv på stedet? Jægere og naturelskere vil nok blive ved med at bruge Lindholm, og jeg håber, at de vil få lige så mange gode minder der, som jeg og mange andre tidligere fik.

Familien Pallesgaard i Vestervig

Anden generation i Bredgade
Laurits Christian Pallesgaard og Emma Poulsen

Af Karen Pallesgaard Munk, Vestervig

I Sydthy Årbog, 2012, berettede forfatteren om sin mødrene familie, der siden 1870'erne har boet i Vestervigs hovedgade (først kaldet Bredgade, nu Klostergade). Det var oldeforældrene, tøffelmager Niels Pallisgaard og hans hustru, Else Marie, der var første generation i gaden. Forfatteren er 4. generation og hendes søn, Andreas, er 5. generation i gaden. Det fremgik, at Niels og Else Marie før indflytningen i Bredgade som små selvstændige næringsdrivende tilhørte det besiddelsesløse landproletariat, han som tjenestekarl og hun som tjenestepige. Niels' slægt stammer bl.a. fra gården Pallisgaard i Ullerup ved Heltborg. Med Næringsloven af 1857 ophævedes håndværkets tvungne organisering i lav og blev således genstand for fri næring, hvilket gav Niels og hans kone chancen for at flytte sig socialt. Håndværkerne anså dengang næringsloven for at være håndværkets pendant til loven om stavnsbåndets ophævelse i 1788. Niels og Else Maries sociale opstigning til en selvstændig livsform var en del af starten på en stadig større social mobilitet i samfundet, og samtidigt bankede også demokratiet på som en ny statsform. Den tanke, at de besiddelsesløse klasser skulle komme til magten via stemmesedlen, gav anledning til en vis uro hos de herskende klasser. Der er dog ikke noget, der tyder på, at Niels og Else Marie som repræsentanter for proletariatet spekulerede på revolution. De nød sandsynligvis alene først og fremmest deres nye position som selvstændige næringsdrivende og for Niels' vedkommende som trofast medlem af Vestervig Haandværkerforening. Niels og Else Marie fik to børn, Laurits Christian, som er forfatterens morfar, og Dagmar Elisabeth. Laurits Christian og hans søster kom til at hedde Pallesgaard med E i stedet for I. Ingen ved hvorfor. Man kan gætte på, at "Pallisgaard" blev stavet forkert på dåbsattesten[1]. Så fanger bordet som bekendt: man hedder det, der nu engang står på dåbsattesten. Familien er således en del af Pallisgaardslægten, der udgår fra Thy.

Det fremgik af det foregående afsnit, at der i Niels Pallisgaards skriftlige efterladenskaber optrådte en "lille Elna", og at det var uklart, hvem Elna var. Det er nu opklaret, at "lille Elna" var datter af Niels og Else Maries datter, Dagmar. Hun var født udenfor ægteskab, da Dagmar var 17 år gammel. Elna ser ud til at være vokset op hos sin bedstefar. Historien om Niels Pallisgaard er den første i en serie om familien Pallesgaard i Vestervig. Laurits Christian og hans familie blev 2. generation i gaden, og næste afsnit i serien handler om dem.

Min morfar, Laurits Christian (oprindeligt Kristian) (L. C.), blev født i 1881. Jeg kender ikke noget til hans barndom, udover at hans mor døde, da han var 13 år gammel, og at han blev konfirmeret den 21. april 1895. Det var ikke nogen særlig ukendt skæbne for et barn dengang at miste sin mor tidligt. Det er også uvist, hvor morfar gik i skole.

På det tidspunkt havde Vestervig ikke nogen skole, så byens børn måtte frekventere omegnens skoler[2]. Et gæt er, at han har gået i én af de to nærmeste skoler: Oksenbøl mellem Krik og Vestervig eller Lindahlsminde skole ved Vestervig kirke (Hansen, 1979). Sikkert er det imidlertid, at han som de fleste børn dengang forlod skolen som 14-årig. Man kan konstatere ud fra hans efterladte tekster, at han i hvert fald var blevet dygtig til at læse og skrive dansk i skolen. Under sit 3-årige ophold i Schweiz lavede han dog enkelte gennemgående fejl i sin rejsedagbog fra 1903-04. Det ligner forvirring over invasionen af det tyske sprog i sprogrepertoiret.

Se noter side 35 og 36

Elna Marie Pallesgaard, født den 13.9.1901

Laurits Christian Pallesgaard som ung malermester

Det fortog sig igen, da han vendte tilbage til Danmark.

Selvom L. C.'s far blev selvstændig næringsdrivende som tøffelmager og kunne sørge for sig og sine, er der ikke noget, der tyder på, at det blev en lukrativ forretning, selvom han også forsøgte sig med at sælge andet end træsko og træskostøvler[3]. I hvert fald var den umiddelbare fremtid for L.C., at han skulle ud som tjenestekarl på landet, hvorfra hans egen far netop havde bestræbt sig på at komme væk. Ifølge morfars sidste lærling, tidl. malermester Willy Kristensen, Randers, opfattede morfar da også dette som en trussel. Men til alt held fik han som 15-årig en læreplads hos en malermester i Thisted, hvor han arbejdede i 6 år fra 1896 til 1902, hvor han blev udlært. En læretid på 6 år var ikke ualmindelig omkring 1900. Jeg er ikke klar over, hvordan det gik til, at han blev reddet fra at komme på landet, eller hvilken malermester han kom i lære hos i Thisted, udover at denne ifølge Willy Kristensen havde forretning i Vestergade. Mit gæt vil være, at han selv har arbejdet godt for sagen. Samfundshistorisk set var det moderne opbrud i gang, og man var ikke længere dømt til at blive på den samfundshylde, man nu engang var født på. Og godt nok fik morfar ikke nogen lang skolegang, men han kompenserede ved at få lavet sine egne skolebøger, som svarede til en højere skole. I familiearkivet står hans bøger om fysik, kemi, biologi, den menneskelige anatomi og fysiologi, geografi, samfundshistorie, kulturhistorie samt en grundbog i tysk. Lærdom er heldigvis ikke afhængig af skolegang.

Denne fortælling om min morfar bygger på familiens arkiv, Willy Kristensens og min storebror Asgers mundtlige beretning om morfar, samt på den øvrige families historier om ham. Selv husker jeg meget lidt, da jeg kun var 8 år, da han døde, og han havde været syg i et par år forud, så det var ikke megen kontakt, jeg havde

med ham[4]. Imidlertid husker jeg tydeligt hans begravelse: at han stod i kisten i sit værksted inde i haven, at der var mange mennesker, at den lokale byretsdommer deltog i sort uniform med guldpynt og en spektakulær "sovsekandehat" på hovedet. Jeg husker, at der var et langt begravelsesoptog op til kirken, og at forbipasserende standsede op og tog hovedbeklædningen af i respekt for processionen, og sidst men ikke mindst: at man stoppede morfar ned i et hul i jorden! Det var chokerende, og jeg skreg i protest. Min mor sørgede meget over sin far og havde sikkert glemt at forberede mig på denne del af livets kendsgerninger[5].

Selvom morfar oplevede store personlige sorger, er det mit indtryk, at han var en mand med eventyrlyst og stor appetit på livet, og at han gennemgående fik et lykkeligt liv. Han mistede sin mor tidligt og var født ind i små kår. Han fik en kone (min mormor), som blev kronisk syg og døde forholdsvis tidligt. Han fik et fysisk handicappet barn (det ældste barn, min moster

Dansk byretsdommeruniform fra 1957

Morfar sammen med andre malerlærlinge (og måske mester) fra Thisted

Carla, som var født med hofteskred og kom til at halte). Han blev selv kronisk syg (uden at det dog gik ud over hans arbejdsevne, kun hans udseende) og mistede som det sidste, da han var 65 år gammel, sin yngste datter Karen til tuberkulosen, da hun var 26 år. Selvom morfar blev ramt af disse personlige sorger, tror jeg, at han alligevel nåede de mål i livet, han havde sat sig. Det virker som om, han ret tidligt havde en livsplan, uden at jeg kan bevise det. Måske en livsplan som dengang bare var et udbredt kulturelt mønster. Han gennemførte sin uddannelse som håndværksmaler, sparede penge op, tog derefter på valsen i Sydeuropa i 3 år, hvor han også fik set væsentlige dele af Schweiz og Sydeuropa. Derpå vendte han tilbage til Vestervig, hvor der var indkøbt en grund til et hus[6] med henblik på at opbygge en forretning og derpå evt. stifte familie. Han blev først gift tre år efter, at han havde startet forretning i Vestervig. Set i tilbageblikket forekom dette så veltilrettelagt i forhold til både at efterkomme den unge Lau-

rits' eventyrlyst og trang til at se den store verden uden at være bundet af familieforpligtelser og at sikre sig og sine en fremtidig næringsvej i en by, som udviklede sig.

Morfar med sit svendestykke

Årene i Schweiz

Da morfar var blevet udlært som malersvend i 1902, rejste han straks til Schweiz uden at kunne ret meget tysk og da slet ingen fransk eller italiensk. Det var dengang almindeligt, at unge håndværkersvende drog på valsen til Sydeuropa.

Morfar fulgte denne håndværkerkultur, som sandsynligvis ikke alene handlede om at opleve noget nyt, men også havde dannelsesmæssige og uddannelsesmæssige perspektiver. Bl.a. kan man se ud af morfars efterladte tegninger, at han, der havde den fysiske overflade i bygninger og møbler som sit professionelle objekt, studerede stil og dekoration på en rejse igennem Italien. Naverbegrebet er også knyttet til denne tradition. Men det er ikke mit indtryk, at morfar var egentlig naver, med hvad dertil hører af særligt tøj og vandre- og drikkekultur. Han var søn af en afholdsmand og blev selv senere aktiv i den lokale afholdsbevægelse.

Da morfar tog af sted medbragte han et såkaldt "Hjemstedsbevis" udformet på dansk og fransk, som dokumenterede, at han var forsørgelsesberettiget i Vestervig-Agger Sogne, ifald han skulle blive syg. Ved hans evt. død skulle en evt. fremtidig hustru og umyndige børn ifølge attesten også kunne sendes til hjemsognet, hvis de ikke var blevet udenlandske statsborgere. Man kommer til at tænke på den aktuelle debat i EU om arbejdskraftens fri bevægelighed og adgangen til velfærdsydelser. Dengang var der ingen "kære mor" i udlandet: den danske fødeegn stod for sikkerhedsnettet. Omkring 1900 ville en uforsørget hustru og umyndige børn sandsynligvis være blevet henvist til den lokale fattiggård i Vestervig-Agger Sogne. Selvom morfar tilhørte partiet Venstre til sin død og ikke hyldede statsligt sikkerhedsnet i form af pensioner og understøttelse til befolkningen, fik han sig alligevel et sikkerhedsnet, da han var kommet i arbejde i Schweiz. Han blev medlem at det schweiziske maler- og gipserforbund, som sikrede ham understøttelse ved arbejdsløshed og strejker[7].

Rejsen til Schweiz startede mandag den 5. Maj. Morfar førte omhyggeligt dagbog over rejsen, som skulle føre ham til Bern og senere Interlaken, hvor han skulle komme til at opholde sig i 3 år, før han vendte tilbage til Vestervig for at slå sig ned som malermester. Han var netop fyldt 21 år og havde aldrig før været udenfor Danmarks grænser. Han skriver højtideligt følgende i dagbogen, dateret: "1902, Mai, Mandag den 5te: Fra Morgenstunden havde jeg travlt med at ordne mine Sager til den lange Rejse ned til Bern, og Kl. 3 stod jeg færdig til at sige farvel til min Fødeby Vestervig. Med den Kgl. Post kørte jeg saa til Toget for at blive der de første 5 Dage, nu gik det med Sneglefart efter Langaa, hvor det blev Eksprestog, cirka Kl. 2 Nat kom vi til Fredericia, hvor der var omkr. 1 Times Ophold, som jeg benyttede til at tage mig en god Kop Kaffe. Paa Banegaarden der talte jeg med en Bekendt fra Vestervig Arrestforvareren Jurgensens Søn. Lidt før 3 gik det efter Kolding og Vamdrup, hvor vi ankom ca.

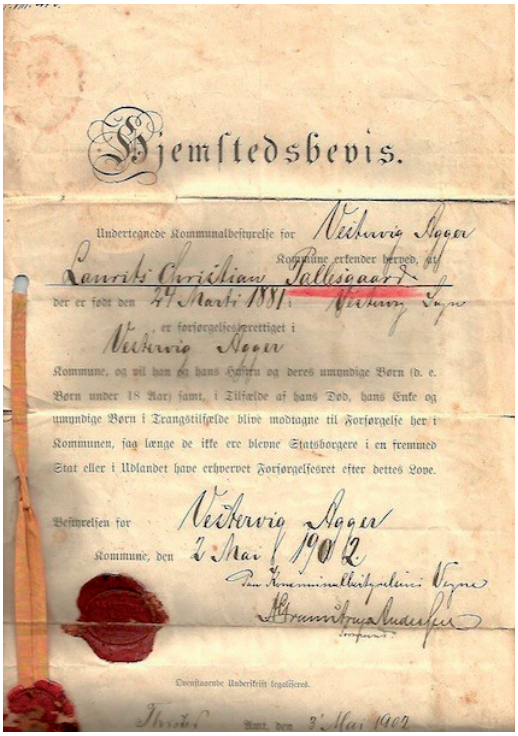

Hjemstedsbevis.

Undertegnede Kommunalbestyrelse for Vesterris Agger Kommune erkender herved, at Laurits Christian Pallesgaard der er født den 24 Marts 1881, er forsørgelsesberettiget i Vesterris Agger Kommune, og vil han og hans Hustru og deres umyndige Børn (d. e. Børn under 18 Aar) samt, i Tilfælde af hans Død, hans Enke og umyndige Børn i Trangstilfælde blive modtagne til Forsørgelse her i Kommunen, saa længe de ikke ere blevne Statsborgere i en fremmed Stat eller i Udlandet have erhvervet Forsørgelsesret efter dettes Love.

Bestyrelsen for Vesterris Agger Kommune, den 2 Mai 1902

Underskrivende Underskrift legaliseres.

Thisted Amt, den 3 Mai 1902

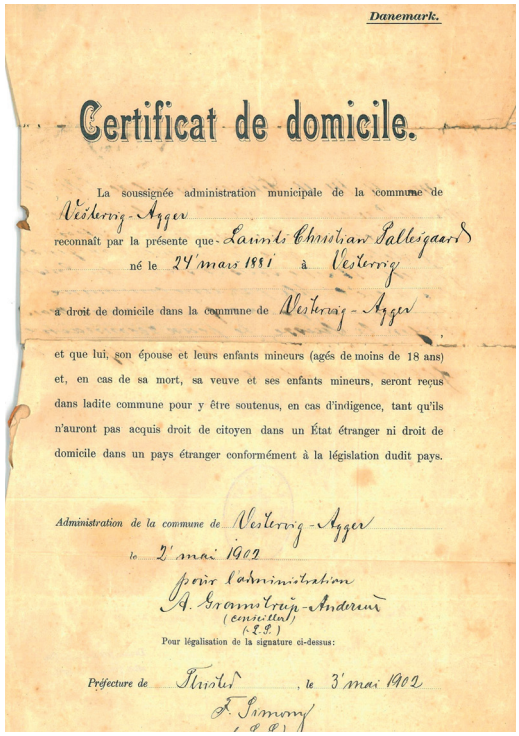

Danemark.

Certificat de domicile.

La soussignée administration municipale de la commune de Vesterris-Agger reconnaît par la présente que Laurits Christian Pallesgaard né le 24 mars 1881 à Vesterris a droit de domicile dans la commune de Vesterris-Agger et que lui, son épouse et leurs enfants mineurs (agés de moins de 18 ans) et, en cas de sa mort, sa veuve et ses enfants mineurs, seront reçus dans ladite commune pour y être soutenus, en cas d'indigence, tant qu'ils n'auront pas acquis droit de citoyen dans un État étranger ni droit de domicile dans un pays étranger conformément à la législation dudit pays.

Administration de la commune de Vesterris-Agger le 2 mai 1902

pour l'administration A. Bramstrup-Andersen (communal)

Pour légalisation de la signature ci-dessus:

Préfecture de Thisted, le 3 mai 1902

Giltig 2 Tage zu gewöhnlichen Personenzügen. Frankfurt a. M. Hptb. 2 Basel (Badischer Bahnhof oder Centralbahnhof). über Darmstadt-Heidelberg oder Schwetzingen-Freiburg. (Siehe Rückseite.) 3. Kl. 11 M. 50 Pf.

Frankfurt a. M. – Basel B. B. od. C. B.

Morfars 3. kl. billet Frankfurt A. M. - Basel 9.5.1902

Kl. 3¼. Her maatte vi omstige i de Tydske Eksprestog, jeg havde her en farlig mas med min Kuffert, og da Opholdet her er kort, havde jeg nær ikke kommen med. Omkr. Kl. 3½ gik Toget fra Vamdrup og faa Minutter derefter var vi i Tyskland. Det er jo med vemodige Tanker at jeg der midt om Natten sagde farvel til det kære lille Danmark, som man jo ikke ved, om man genser mere."

Morfar mødte igen en dansker på turen, men da han nåede til Altona, var han virkelig kommet til det store udland, hvor der altså ikke var nogen, der forstod dansk. Men han var et udadvendt gemyt og klarede at finde ud af at få de informationer, som han skulle bruge for at gennemføre rejsen. Vemodet over at sige farvel til Danmark fortog sig da også hurtigt, da alt det fremmede begyndte at præsentere sig for ham. Han skrev meget begejstret i dagbogen om de imponerende banegårde, han rejste igennem i Tyskland, og han tog ophold et par dage i både Hamborg og Frankfurt for at se nærmere på disse storbyer. Bl.a. besøgte han også en frøken Sparrevohn i Frankfurt, formodentlig en kvinde med forbindelser til Vestervig. Men Vestervig og "det kære lille Danmark" fortonede sig mere og mere. Efter Heidelberg ophører dagbogen, så vi ved ikke nøjagtigt, hvornår han nåede Bern. Jeg gætter på, at det store udland, herunder ikke mindst bjergene, som han jo heller ikke havde set før, mere og mere bemægtigede sig ham, så dagbogen blev glemt. Han skrev først dagbog igen, da han sammen med en gruppe danske kolleger begav sig ud på en stor Italiensrejse i 1903-04. Inden da og efter denne rejse havde han bl.a. arbejdet for en ma-

lermester af dansk herkomst, Chr. Hansen, i Interlaken. Den 27.7.03 skriver denne "Gipser & Malermeister" Chr. Hansen følgende anvisninger om arbejdet til morfar:

"Kære Pallesgaard
De ved maaske ikke hvorledes Tapeterne kommer - jeg vil derfor meddele Dem det, saa snart De bliver færdig med det blaa Værelse maa De tapetsere det midterste værelse bag ude der kommer de samme Tapeter som oppe paa 1ste Sal med røde Blomster i Retiraderne kommer det samme Tapet som paa 1ste Sal. Tapeterne ligger i den blaa Salon. I det lille Værelse bag ved Retiraderne kommer Coridor Tapetet eller også det fra Værelserne med de röde Blomster i Vestibulen og den anden Salon ved De jo besked. Larsen stryger træværket i Vestibulen i to farver som passer efter Tapetet men meget lyst og hjælper at tapetsere naar han er færdig.

Med Hilsen
Chr. Hansen"

Man forstår så nogenlunde budskaberne om arbejdet. Man må håbe, at morfar gjorde det samme. I 1903 var kommunikationsteknologien i form af telefoni endnu ikke så udviklet, at mester bare lige kunne ringe op og fra minut til minut tale med sine svende om arbejdet.

Det ser ud til, at morfar meget af tiden boede og arbejdede i Interlaken i sin tid i Schweiz. Den 12. december 1903 begav han sig ud på en 1½ måned lang juleferie til syden med Interlaken som start og slutpunkt. En ferietur, som nok kan få rejselysten op i selv en forkælet nutidsdansker, men som selvfølgelig også betog en ikke særlig blasert malersvend fra Thy. Turen gik over Geneve (eller som dengang: Genf) til Lyon, hvor selskabet overnattede for at stige på eksprestog til Marseille. "De franske Tog kører med en rasende Fart", noterer morfar i sin dagbog. Han var imponeret af Marseille, som havde brede boulevarder og liv i gaderne og på havnen. Byen bød på mange seværdigheder, smuk udsigt over Middelhavet og en triumfbue som i Paris.

Fra Marseille gik turen videre rundt langs med Azurkysten over Toulon til Nice (dengang Nizza), som morfar fandt elegant med de lange palmebevoksede promenader langs med Middelhavet, og "de nydelige Anlæg med Springvand og Palmer". Her opholdt selskabet sig i et par dage, før turen gik videre til Monaco over Monte Carlo med "noget af det fineste gartnerkunst, jeg har set". Efter Monaco nåede de Italien i Ventimiglia, hvor de blev "fortoldet", som der står i dagbogen hver gang, selskabet passerede en grænse. Det noteredes, at der var meget smukt, da man derfra havde en fin panoramaudsigt "ind over Landet til høje Snebjerge". Morfar nød i fulde drag togturen langs den italienske kyst til Genova, som de nåede sent dagen før juleaften. Den 24. december i et katolsk land var noget af et kulturchok for morfar. Efter et godt aftensmåltid, da det nu engang var juleaften: "gik vi en lille Tur ud paa Gaden for at tage Livet i Øjesyn her i Italien en Juleaften. Der er denne Aften et saadant Liv i en italiensk By, at vi Danske maa forundres derover. Folk synger og er lystige man hører det mest mærkværdige Musik. Børn løber alle omkring med Trompeter og Fløjter og Klokker og laver alle den mest mulige Koncert og hele Natten igennem gaar denne Spektakkel løs og vi kunde slet ikke sove derfor." Efter tre dage i Genova, hvor der stødte en ny rejsekammerat til, og hvor selskabet besøgte byens mange seværdigheder, steg man ombord på dampskibet, "Tebe", for at sejle til Napoli (Neapel). Kl. 10 om aftenen hævede "Tebe" ankeret og skibet "gled ud af Havnen." Efter en dags ophold i Livorno, hvor skibet skulle have gods ombord, fortsatte det for fuld damp mod Neapel. Vejret var fint og rejseselskabet opholdt sig på dækket til kl. 11 om aftenen og fulgte skibets sejlads forbi øen Elba[8]. Næste eftermiddag noterer morfar sig, at der bliver uro blandt italienerne på dækket, "da vi nu begyndte at nærme os deres Kære Napoli ved 2-tiden gled vi ind i Golfa di Napoli og der mødte nu os et smukt syn Neapel i hele sin Herlighed laa foran os og i Baggrunden hævede sig Vesuvs dampende krater op i Luften og hele Bugten rundt ser man Neapel og sine Forstæder ligge med sine Hvide Huse og det hele tager sig meget Malerisk ud. Først ved 3 Tiden kom vi i Land i Neapel hvor et mærkværdigt blanding af Rig og Fattig man

ser på gaden de mest sørgelige Sener særligt i det fattige Kvarter af Byen hvor Folk laver alt muligt på Gaden har deres Forretninger der. Og om Aftenen var vi ogsaa ude at se på Gadelivet"[9]. Dagen efter, den 30., gik selskabet igen rundt i gaderne og betragtede det brogede liv. Endvidere besøgte de et akvarium, "som er noget ganske storartet i sin Art. Man ser der Fiskenes Liv på Havbunden alle mulige Arter af Fisk og Havplanter er der udstillet og alt er levende særlig Blæksprutten er meget storartet." Den 31., dagen til nytårsaften, besøgte de Pompei: "Det er jo noget ganske ejendommelig at gaa i disse gamle Gader som i 1800 Aar har været begravet under Vesuvs Lavamasser særlig Museet hvor de forstenede Mennesker ligger og hvor alle smaadele fra hele Byen ligger i Glasskabe. Særlig deres gamle Malerier paa Væggene og deres gamle Kirkegaard og Amfiteather er meget interessant at se. Om Aftenen ved 8-tiden kom vi igen tilbage til Neapel og da det var Nytaarsaften og vi var 16 Danske samlede saa havde vi en gemytlig Aften lige til Kl. 12½. "Nytårsdag tog selskabet med dampskib til Capri. Sejlturen varede et par timer, og øen så særdeles fin ud fra søsiden, noterer morfar. Næste dag nød selskabet udsigten fra deres hotelbalkon i fulde drag. Vejret var fint, og de kunne se Capri, som de befandt sig på, Neapel og Vesuv i det fjerne med Middelhavet imellem. Efter morgenkaffen begav de sig af sted til "Den Blå Grotte", som Capri er kendt for. Det er tydeligt, at morfar nød turen i fulde drag. De vandrede op over en bjergside, og udsigten blev stadigt mere betagende jo højere, de kom op. På den anden side af bjerget lå "Den Blå Grotte". Man kommer ind i grotten i små både, hvor man skal lægge sig ned på bunden af båden for at passere hullet ind i grotten. Hvis det er højvande eller dårligt vejr står indgangshullet under vand, så morfar bemærkede, at det ikke var nogen helt ufarlig sag. Men alt gik fint, og grottens farvemystik åbenbaredes for selskabet.

Efter turen ind i grotten så selskabet den øvrige del af Capri, som de fandt betagende smuk. Næste dag vendte de tilbage til Napoli, hvorfra de tog toget til Rom kl. 12 om aftenen, hvortil de ankom næste morgen kl. 7. "Man mærker snart at man befinder sig i en mærkværdig gammel Oltidsberømt Stad, overalt ser man Ruiner, og høje Søjler og mægtige Kupler rager op i Luften. Efter at have drukken Kaffe og været på Posten[10], gik vi først op paa Peterskirken, som er den største og fineste Kirke i Verden den er udført i ene Marmor og alle Billeder er Mosaik og man ser ikke et eneste Maleri." Selskabet tilbragte i alt 12 dage i Rom, hvor de boede hos Frau Brun:

ROM
PIAZZA DI PIETRA N. 40 II. STOCK
(BEI PIAZZA COLONNA)
DEUTSCHES PRIVATLOGIRHAUS
VON FRAU BRUN
Centralste Lage, Suden Billige Preise
Möblirte Zimmer
CHAMBRES MEUBLÉE

Morfars pensionat i Rom

De besøgte alle de berømte spor af Europas historie, som man kan finde i Rom: Colosseum, Katakomberne, Forum Romanum, kirker, paladser med masser af antik kunst. De var oppe i Peterskirkens kuppel samt i Vatikanet med utallige malerier, som de besøgte flere gange plus mange andre steder fyldt med maler- og billedhuggerkunst. Man har indtrykket af, at tiden blev flittigt brugt til at bese seværdigheder. Også den danske konsul fik besøg af danskerne. Sandsynligvis fordi morfar skulle have hjælp til at hæve penge sendt fra Danmark. Den 15. januar var opholdet i Rom slut, og turen gik videre med tog til Florenz (i dag: Firenze). Morfar fandt, at her var fint – især byens beliggenhed ved floden Arno, men når man netop var kommet fra Rom, tog byen sig ikke så imponerende ud. Hvem ved, det overdådige Rom havde måske skabt en vis forvænthed og lidt blaserthed? Efter et par dage i Florenz fortsatte selskabet over Bologna til Venezia. I Bologna besøgte de nogle af de mange gallerier. Kl. 10 om morgenen den 19. januar ankom de til Venezia, "et af de mest ejendommelige Byer i Verden paa grund af, at den ligger ½ Mil

ude i det Adriatiske Hav, og der er ikke noget, der hedder Vogne eller Heste eller Trambane al Trafiken foregaar i Baade som sejler om i alle Gader og med smaa Dampbaade kan man sejle hele Byen igennem, hvad der er mest storartet i hele Byen er Marcuspalads med Marcuskirken og Palazzo du Cale, den tager sig dejlig ud med alle dens fine forretninger og der findes der en forbavsende Mængde Duer, som alle ere saa tamme at de kommer og spiser Mais ud af Haanden paa enhver som vil give dem noget."

"….20. januar rejste vi igen fra Venedig og efter Verona Milano hele dagen har man i Nord Tiroler Alperne som ser meget smukt ud med dens Snetoppe i det fjerne. Om Aftenen var vi i Milano som er den mest moderne By i Italien. " Rejsen nærmede sig sin afslutning. Efter at have set de mest berømte seværdigheder i Milano fortsatte togturen til Como, "den sidste By i Italien lige ved Schweizergrænsen. Byen ligger meget dejlig og Romantisk ved Comosøen og nu over Chiasso og man er dermed igen i Schweiz." Nu fortsatte turen tilbage til Interlaken igennem romantiske bjergbyer og forbi smukt beliggende søer. Toget kørte også igennem Sct. Gothard tunellen "og hele dette Bahnbygning er noget, man maa beundre…." Selskabet stod af toget i en by ved navn Flüelen og derpå ventede en hård vandretur tilbage til Interlaken. Her skal man huske, at det var i bjergene i januar måned. Morfar skriver ikke om sne, kun at turen var "drøj og besværlig". Fra Flüelen vandrede man til Luzern, som man nåede sent om aftenen uden penge på lommen. Men danske håndværkersvende i udlandet hjalp hinanden. Morfar og hans kolleger blev "modtaget meget vel af de Danske Svende i Skandinavisk Forening". Dagen efter vandrede de videre langs Vierwaldstättersøen over Brünnigpasset til byen Brienz, hvor de overnattede, før de næste dag ankom velbeholdent til Interlaken.

"I dag naaede vi til Interlaken. Alt vel. Italiensturen er lykkelig og vel tilendebragt.
L.C. Pallesgaard"

Året er nu 1904, og det er snart to år siden, morfar forlod Danmark. Han havde på mange måder mødt den "store verden" udenfor Thy: som arbejdende håndværker og som turist. Og han var ifølge eget udsagn blevet rimeligt god til tysk og måske for resten af sine dage forelsket i Schweiz og i Middelhavskysten. Han slutter dagbogen med digte om Schweiz og den store verden, bl.a.

Mein Schweitzerland wach' auf:
Noch ruh'n in weichem Morgenglanz
Die Täler weit, und klaren See'n;
Ein Silbernebel deckt den Kranz
Der holdgeschmückten Bergeshöh'n:
Wach auf, wach auf!
Wach auf, mein liebes Heimatland,
Mein Liebes Schweizerland, wach auf! '
(C. Attenhofer, 1837)

Noch ist die blühende, goldene Zeit:
Noch ist die blühende, goldene Zeit
o du schöne Welt, wie bist du so weit!
Und so weit ist mein Herz, und so blau wie der Tag,
wie die Lüfte durchjubelt vom Lerchen schlag!
Ihr Fröhlichen singt, weil das Leben noch mait.
Noch ist ja die schöne, die blühende Zeit,
noch sind die Tage der Rosen, die Tage der Rosen!
(Otto Roquette, 1851)

Efter den lange rejse til Italien må man formode, at tiden derefter har stået på arbejde. Feriepengene var endnu ikke opfundet, og udskejelser som ferierejser af halvanden måneds varighed og altså uden indtjening har kun væ-

Sådan kunne det have set ud, da morfar besteg Jungfrau

ret muligt ved opsparing. Alligevel var der også tid til fornøjelser indimellem så som udflugt med vennerne og bestigning af Jungfrau.

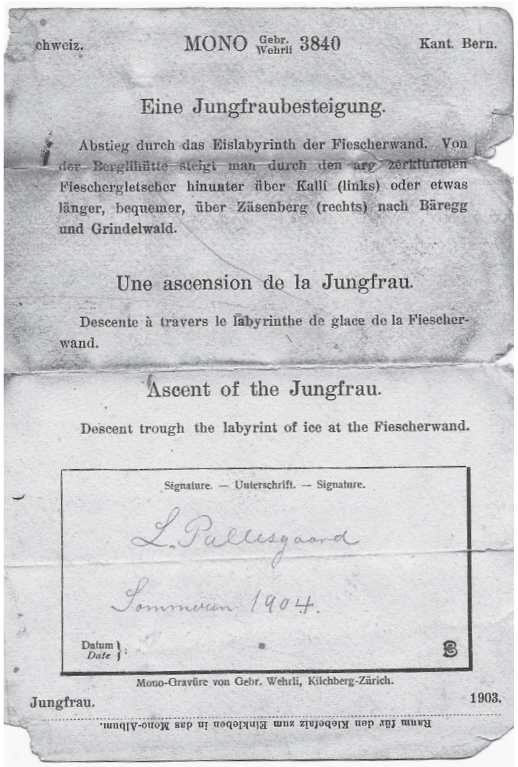
chweiz. MONO Gebr. Wehrli 3840 Kant. Bern.

Eine Jungfraubesteigung.

Abstieg durch das Eislabyrinth der Fiescherwand. Von der Berglihütte steigt man durch den arg zerklüfteten Fieschergletscher hinunter über Kalli (links) oder etwas länger, bequemer, über Zäsenberg (rechts) nach Bäregg und Grindelwald.

Une ascension de la Jungfrau.

Descente à travers le labyrinthe de glace de la Fiescherwand.

Ascent of the Jungfrau.

Descent trough the labyrint of ice at the Fiescherwand.

Signature. — Unterschrift. — Signature.

L. Pallesgaard

Sommeren 1904.

Datum / Date

Mono-Gravüre von Gebr. Wehrli, Kilchberg-Zürich.

Jungfrau. 1903.

Raum für den Klebefalz zum Einkleben in das Mono-Album.

Bevis for bestigning af Jungfrau

I den forløbne tid havde morfar dog planlagt snart at vende tilbage til Danmark for at slå sig ned som malermester i Vestervig. Den 7.9. 1904 skrev hans far bl.a. til ham:

"Kjære Laurits!
Jeg har modtaget Dit sidste Kort fra Bahnhof det glæder mig, at du snart kommer hjem til Danmark men det er da klog at blive saalænge der er got arbejde, ja, du vil vel ikke til Sesion i Efteraaret. Igaar havde vi Landinspektøren fra Thisted til at afsætte Skjellet af de Parceller vi kjøbte i Foraaret og nu er Brinken da endelig bleven sløjfet og Slagter Jørgensen har allerede opført en svær Bygning til Stald, Vognport og Svinesti."

Så planerne for den videre fremtid var allerede i støbeskeen, omend det ifølge oldefar ikke var helt afgjort, om morfar ville slå sig ned i Vestervig som malermester, selvom der var købt en grund (nuværende Klostergade 68) til et fremtidigt hjem, når morfar var vendt hjem fra udlandet. I den første tid efter hjemkomsten arbejdede han i Thisted, sandsynligvis fordi han først skulle have afklaret, om han skulle være soldat, før han startede forretning.

Morfar vendte således hjem fra Schweiz i slutningen af 1904 med minder for livet, livsvarige venskaber og nye kundskaber i bagagen. Kollega Carl Jönsson og hans familie i Bern knyttede meget nære bånd til morfar og hans senere familie. De skrev hyppigt til hinanden og fortsatte, indtil alle var døde – om man så må sige.

Familiearkivet rummer en meget stor og kærlig korrespondance fra Schweiz. Familierne besøgte også hinanden i henholdsvis Schweiz og Danmark, og det er nok ingen tilfældighed, at Laurits' og Carls to ældste døtre begge kom til at hedde Carla. I vores hus er der også adskillige andre minder fra Schweiz: morfars pigstok, som han brugte til bjergbestigning, tørrede edelweissblomster plukket i Berneralperne sat smukt op på rød baggrund som et Schweizerkors, laurbærblade plukket i Rom, morfars tegninger fra Italiensturen, fotos af morfar og hans venner i bjergene, souvenirs i form af den schweiziske bjørn i træ, en mini schweizerhytte, et utal af smukke schweiziske frimærker og schweiziske dukker i forskellige størrelser, etc. etc.

Forretning og ægteskab

Som nævnt arbejdede morfar i Thisted i den første tid efter hjemkomsten fra Schweiz. Han skulle på session i efteråret 1905. Imidlertid var han ikke helt tilfreds med at være i Thisted og startede alligevel sin forretning i maj 1905. Den 10. juni 1905 blev han endvidere extraordinært medlem[11] af Vestervig Haandværkerforening. Det ser dog ud til, at han trak frinummer eller blev kasseret på session, for det fremgår af hans regnskabsbøger, at der ikke var pauser i arbejdet f.eks. på grund af militærtjeneste.

Han byggede sit planlagte hus i den sydlige del af det daværende Bredgade. Tegningerne til

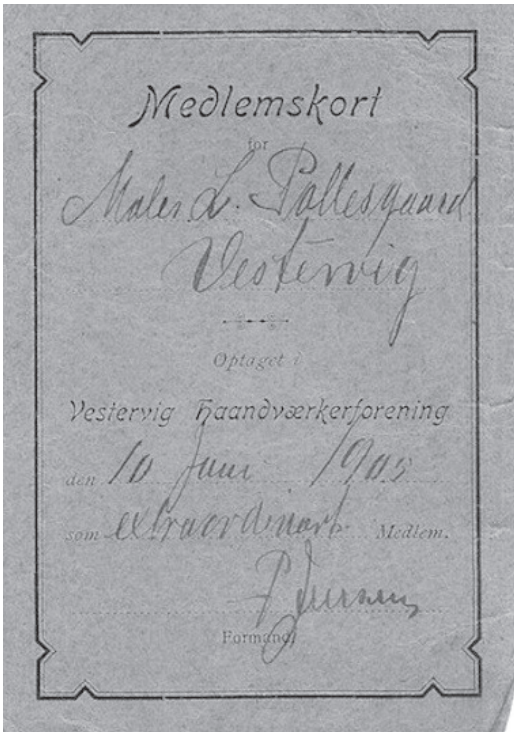
Medlemskort
for
Maler L. Pallesgaard
Vestervig
Optaget i
Vestervig Haandværkerforening
den 10 juni 1905
som extraordinær Medlem.
Formand

Medlemskort til Vestervig Haandværkerforening

huset ligger stadigt i familiens arkiv. Man ser, at huset var langt mere dekoreret, end det er i dag.

Den 24. juli 1908 giftede morfar sig med dameskrædder Emma Rasmine Poulsen af Grauballe, som der står på vielsesattesten. Jeg ved ikke, hvor de traf hinanden, og hvor længe bekendtskabet varede, før de blev gift.

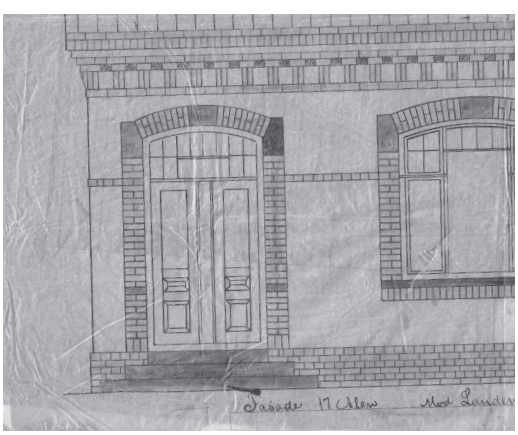

Del af tegning over nuværende Klostergade 68

Forlovelsesbillede af mormor og morfar

Umiddelbart efter brylluppet oprettede mormor forretning i morfars hus, kan man se af regnskabsbogen. Hun solgte stof, knapper, bændler osv. og syede og omforandrede tøj. Emma og Laurits Christian arbejdede støt på at få forretningen til at køre, og der var også arbejde nok til en ekstra malersvend, fremgår det af regnskaberne.

Den første lærling og videre uddannelse

I 1909 fik morfar sin første lærling, en 15-årig dreng fra Hurup ved navn Jens Søndergaard. Han flyttede ind i morfars hus og havde værelse på første sal. På trods af sine kun 15 år var drengen stor af skikkelse og stærk, men alligevel var han f.eks. bange i tordenvejr. Når det tordnede, søgte han grædende ly nedenunder hos mine morforældre. Når det ikke tordnede, var han til gengæld "overkry" og optaget af alt muligt andet end at blive en god håndværksmaler. Han var fuld af narrestreger og drillerier i det daglige: tog morfars cykel uden at spørge om lov, besværliggjorde arbejdet for mester og ville tydeligvis hellere beskæftige sig med en anden form for maleri. Der sad en kunstner i ham, som ville ud! Men dengang måtte børn fra små kår med kunstnerambitioner typisk først uddanne sig som håndværksmaler for at have noget at leve af. Dette passede imidlertid overhovedet ikke til Jens Søndergaards temperament, og selvom demokratiet var ved at få mere fast fodfæste i Danmark, var tiden alligevel langt mere autoritær og ikke mindst patriarkalsk, end vi kan forstille os i dag. Så hans opførsel

overfor morfar var ganske uhørt. Efter et halvt år mistede morfar tålmodigheden og fyrede ham. Den unge mand kom derpå i lære hos sin onkel, der var malermester i Hurup. Set i lyset af hvordan det senere gik lærlingen Jens, har én og anden i familien måske ærgret sig over den historie. Malerier og tegninger efterlod han sig desværre heller ikke i huset. Morfar havde, ifølge hans sidste lærling Willy Kristensen, til sin død kun foragt til overs for Jens Søndergaards kunst: "Det ser forfærdeligt ud og uden perspektiv, og tegne kan han slet ikke." Han har sikkert stadig været vred på sin gamle lærling, som overhovedet ikke viste ham respekt. Morfar havde i sin egen læretid lavet en række smukke kultegninger efter stive træfigurer, som vi stadig har i huset. Her er sandelig perspektiv! Men stilmæssigt ligger disse billeder uendeligt langt fra Jens Søndergaards male- og tegnestil[12].

Som eftertiden skulle vise, var morfar temmelig alene om sin bedømmelse af Jens Søndergaard – omend noget tyder på, at det personlighedsmæssige handlede om mere, end at der sad en indestængt kunstner og ville ud - at dømme efter bladtegneren Hans Bendix' beskrivelse af Jens Søndergaard i sine erindringer (1973). De var begge medlemmer af kunstnersammenslutningen Grønningen, og Søndergaard havde det med at sætte sig selv før fællesskabet. Blandt andet skriver Bendix om Søndergaards flair for forretning, hvilket gik foran alt andet. I kælderen under udstillingslokalerne havde han sit eget udsalg af billeder, når Grønningen havde kollektive udstillinger. Her solgte han billeder udenom Grønningen og skattevæsnet, og han mente, at når disse billeder var udsolgt, og han ellers havde solgt op til et vist beløb på udstillingen, kunne man sådan set godt lukke hele Grønningens udstilling, hvilket han instruerede formanden Rasmus Naver i at gøre. Hvad de andre kunstnere mente om det, interesserede ikke Søndergaard.

Enkelte delte dog også morfars opfattelse af det kunstneriske. Hans Bendix skriver følgende om dette i sine erindringer:

"Han var kommet ind fra Thy, men ikke med firetoget. Søndergaard var sig sine evner bevidst, denne primitive malers bedste billeder fra de unge år har noget af Courbet's "timbre" og stoflighed. Når han satte figurer ind i landskaberne, var det langagtige sorte gespenster udenfor alle rimelige forhold, stod de i samme plan som en skov, var det den, der blev den lille. Alligevel passede figurerne på en skør måde ind i billederne. Der blev hurtigt lagt mærke til ham, og det er det det drejer sig om, han fik succes, og ved hver udstilling havde han det med at forlange æres salen uden hensyn til udstillingens helhed. Hvilket afstedkom tumulter. "Jeg er tilfældigvis den eneste af bundtet her, der er maler", sagde han. Axel P. Jensen[13] var en fredens mand, men kunne lade sig ophidse. "Du kan ikke tegne, du har ingen farve og så mangler du sans for naturen", sagde han. Netop det troede vi Søndergaard havde. Det troede museet og Carlsbergfondet også, for de købte ham." (1973, s. 135)

Kort tid efter historien om det mislykkede lærlingeforhold meldte morfar sig til Statens Tegnelærerkursus i København og blev uddannet tegnelærer. Herefter blev han fast tilknyttet den nye tekniske skole i Vestervig som tegnelærer og fortsatte med dette i resten af sit arbejdsliv.

I næste afsnit om morfars liv følger fortællingen om hans familieliv, udvikling af hans forretning og hans øvrige virke i lokalsamfundet.

Litteratur:

Bendix, H. (1973): Spraglet efterår. København: Gyldendal.
Hansen, V. (1979): "Et tilbageblik i": Vestervig Skole. I anledning af indvielsen i 1979.

Noter:

1 Stavningen spiller åbenbart alligevel ikke større rolle, end at man udskifter K med C., hvis man ønsker det: morfars fornavn er på dåbsattesten Laurits Kristian. -Men han kaldte sig aldrig andet end Laurits Christian.

2 Vestervig fik først egen skole i 1914 (Hansen, 1979).

3 Han fortæller i et brev til morfar, at han havde taget blomsterstandere og blomsterborde ind i sin forretning, og at de solgte godt.

[4] Fra tiden før morfar blev syg, husker jeg kun én episode. Jeg var på besøg med mine forældre, og en dag, hvor vi sad ved middagsbordet, bemærkede morfar til mor om mig: ”Hun sutter på kniven, Else”. Så fik jeg kniven ud af munden, og jeg har aldrig siden suttet på en kniv.

[5] Da min morbror, Leo Pallesgaard stod for turistkontoret i Sydthy Kommune, hjalp han engang en Mrs. Andersen fra Skotland med at finde hendes aner i Vestervig. I et takkebrev til ham skrev hun bl.a. følgende ”If youth were wiser they would learn more when the opportunity is there. We have been late in trying to be knowledgeable about our Danish ancestry.” Det kan jeg helt tilslutte mig; hvor var der meget, man skulle have spurgt om, mens tid var, og hvor var man ”underligt uinteresseret”, mens tid var!

[6] Nuværende Klostergade 68. Senere murermester Larsens hus.

[7] På dette tidspunkt havde den stadigt mere dominerende arbejderklasse sat sig igennem i Europa med henblik på at få bedre arbejdsvilkår. Som ansat malersvend kunne morfar måske godt identificere sig med arbejderklassen?

[8] Elba ligger ud for Toscana og er først og fremmest kendt for at have lagt jord til Napoleon den førstes eksil i 1813.

[9] Morfar sætter stort set ikke kommaer i sin dagbog.

[10] I arkivet har vi et kort fra morfar til oldefar, hvor han bliver instrueret i, hvordan han ved hjælp af det danske postvæsen skal sende penge til et postkontor i Rom.

[11] Jeg er ikke klar over, hvad det er for en type medlemskab.

[12] Morfar blev senere uddannet tegnelærer: så det var tegnelæreren og kunstneren, der her stødte sammen.

[13] Axel P. Jensen stammede fra Vendsyssel, var en anerkendt kunstner med samme håndværksmæssige baggrund som Søndergaard. Han blev især anerkendt for sine naturbilleder.

Thylands Molboer

Af Hans Ellekilde

Fra Landet mod Nordvest bd. 1, side 239-250, årg. 1946

Hans Ellekilde, 1891-1966, dansk folkemindeforsker. 1917-61 var han arkivar ved Dansk Folkemindesamling, hvor han gennem talrige folkelige foredrag og publikationer, særligt om sagn og festskikke, inspirerede folk over hele landet til at indsamle folkeminder på deres hjemegn.

De nordlige Havbohistorier om Aggerboerne er ganske nær beslægtede med de sydlige Havbohistorier om Harboøreboerne, og de er ofte filtret ind i hinanden, men det er yderst sjældent, at de velkendte Molbohistorier paaduttes enten Aggerboere eller Harboøreboere. Og det er ogsaa ganske naturligt, for Havboerne er fattige Fiskere, mens de rigtige Molboer i Mols er rige, velstillede Bønder, om end fra en afsides Egn. En Fortælling om "Skibsungen" vilde det være ganske umuligt for en Vesterviger eller en Thisteder at knytte til Thøger fra Agger lige saa lidt som til Harboøre-Jens. Det er helt andre Historier, som er betegnende for Havboerne i Agger og Harboøre, Fortællinger om, hvorledes de klarer sig, naar de kommer i Havsnød.

"En Aggerbo kom engang, da han var ude at fiske, i Havsnød. Saa lovede han Vorherre, at dersom han slap levende i Land, saa vilde han give tre Maal Mælk til den mest trængende iblandt de fattige. Han slap ogsaa med Livet, men aldrig saa snart havde Skrækken sat sig, før han fortrød sit Løfte, men han turde dog ikke ligefrem bryde det. Da han nu kom hjem, fortalte han sin Kone om den Fare, han havde svævet i, og om det Løfte han havde gjort. Hun mærkede straks, hvad der pinte ham, og hun fandt ogsaa paa Raad. "Aa, Faer!" sagde hun, "da kender a en sølle sort en: den har tre Ben og kan ikke gaa, den har to ører og kan ikke høre og den har en stor Mund og har intet at komme i den! "Ja, saadan en Stakkel maatte dog ogsaa være meget trængende, mente Aggerboen, og han skulde da have Mælken. Men den Stakkel det var Aggerbokonens egen Gryde."

"Der var engang en Aggerbo, der hed Josef, som holdt saa urimelig meget af Pølse, og derfor kaldte de andre Aggerboere ham Josef Pølse. Engang han var ude paa Havet at fiske, kom der saadan en Storm, at han var bange for at forlise. I sin Angst lovede han da Vorherre, at dersom han kom vel i Land, vilde han aldrig spise Pølse mere. Lidt efter bedredes Vejret, Angsten faldt, og Haab om Redning steg hos Josef, men nu begyndte han saa smaat at fortryde det Løfte, han havde gjort. Helt at tage sine Ord tilbage, turde han ikke, thi han var ikke i Land endnu, men rent lade være at spise Pølse, det kunde han ikke, det følte han nok. Han gik derfor en Mellemvej og sagde: "Ja, æder jeg Pølse, saa skal jeg dog aldrig æde Pølseskind!" Nu kom han i Land, og saa var Dødsangsten forbi, men Lysten til Pølse og Pølseskind var stærkere end nogensinde før. Men en lille Smule skulde dog Vorherre have for sin Ulejlighed, og saa gjorde Josef sit tredie højtidelige og ubrydelige Løfte:

"Ja, æder jeg Pølse og Pølseskind,
saa skal jeg dog aldrig æde Pølsepind!"

Og det Løfte tror jeg nok, han holdt."

I en tredie Havsnødhistorie er det to Aggerboere, Jens og Hans, der er paa Fiskeri langt ude paa Havet. "Der rejste sig saa en hæftig Storm, og de blev snart til Sinds at vende Næsen hjemad. Men Vejret blev værre, og de kom i Mening om, at de nok aldrig kom levende paa fast Bund. Da begyndte Jens at bede til æ Mand her ovenfor og sluttede med: "Dersom æ nu kommer hjem, saa skal æ give dig en Vokslys

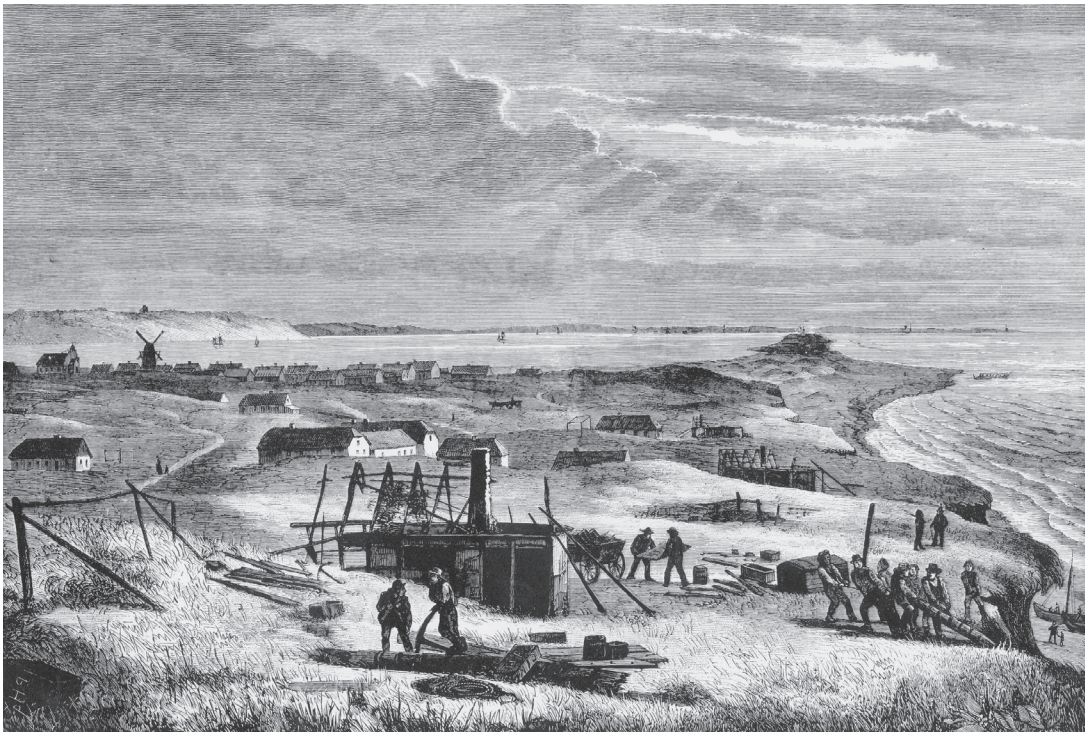

Agger Tange set mod sydøst, formentlig fra stormfloden i 1825

saa stor som en Mast." "Det skulde du ikke ha lovet ham", bemærkede Hans, "hvorfra vil du faa Voks til saadan en Lys?" Jens tænkte sig noget længe om, og da han nu syntes, at Vejret var en Kende mindre strengt, svarede han: "Ja, bliver den ikke saa stor som vor Mast, saa skal den blive saa stor som vort Spryd." De kom længere ind efter Land, og Hans sagde atter: "Det var galt, du lovede det, hvor vil du faa æ Voks fra?" Jens svarede: "Bliver den ikke saa stor som vort Spryd, saa skal den da blive som vor Rorpind." Endelig stod de paa fast Bund, og Hans mindede atter Jens om det ubesindige i hans Løfte: "Vi havde jo nok kommet i Land uden det." Men Jens svarede til Afslutning: "Ti nu stille med det, og lad aldrig æ Mand høre, at vi snakker om det."

Inde paa det faste Land var Aggerboerne i gamle Dage efter deres gode velmenende Naboers, Vestervigernes Mening, stærkt optaget af Muligheden for at faa en indbringende Stranding paa deres egen Kyst.

"Da Præsten i Vestervig en Søndag kom til Agger for at holde Gudstjeneste, mærkede han straks, at der var et ualmindeligt Liv i Gaden, og i det samme kom en Aggerbo hen til ham og raabte jublende: "Hun staar godt." Da var der i det samme strandet et Skib, og det vakte jo Røre, saa der var næsten ingen Mandfolk i Kirken den Dag. Da Gudstjenesten var endt, og Præsten kom ud af Kirken, syntes han, at de Folk, han kom til, saa saa slatne ud, og da han saa spurgte om, hvad der var i Vejen, fik han den Besked, at Skibet igen var kommet af Grunden og var sejlet sin Vej."

Ovre i Hardsyssel fortælles, hvorledes Aggerbo-Fiskerne stod ved Havet og iagttog et Skib, der saa ud til at ville strande. "Nu har vi ham, nu har vi ham, nej, nu klarer han sig nok. Nej, nu kommer han, nej nu tar Fanden ved ham, nu klarer han sig. Ja, skal han strande, saa vor Herre lad ham strande for vort Land."

En Aggerbo kom ind til Præsten i Vestervig og siger: "Æ skulde melde Faer, te min Kone har faaet et Barn i Nat." Men da der lige var strandet et Skib, saa var han voldsomt optaget

af den Begivenhed og vedblev: ”Aa, Gud Fader bevare os, der er strandet et forfærdelig stort Skib i Nat.” Præsten var imidlertid gaaet hen efter Kirkebogen, og saa kommer han igen og siger: ”Naa, hvad er det for et Barn?” ”Det ved æ minsæl ikke, for saa vidt som æ kunde se, staar der nogle store forgyldte Bogstaver paa Bagenden af det, og det er vistnok en Hollænder.” – ”Hvad,” siger Præsten, ”er De ikke selv Far til Barnet?” – ”Ja, æ kan nu ikke se andet, end at det er en Hollænder efter æ Bogstaver paa Enden af den.”

Som man let kan tænke sig, havde de fattige Aggerboere i ældre Tid svært ved at holde sig fra ulovlig Omgang med ilanddrevet Strandingsgods. Herom fortæller Skæmtesagnet ogsaa:

”Engang var der ved Agger strandet et Skib, som blandt saa meget andet havde Korender om Bord. En af Aggerboerne fik ved denne Lejlighed i al Hemmelighed listet en Fustage Korender til sig og gemte dem paa et sikkert Sted. En Søndag da Manden var i Kirke, henviste Præsten i sin Prædiken til et Skriftsted i Pauli Brev til Korintherne. Saa snart Aggerboen kom hjem, sagde han til sin Kone: ”Hvad skal vi nu gøre, Mo’er? Æ kunde høre, Fa’er har faaet det at vide, han snakkede om de her Korinder.” – ”Saa er det nok bedst,” svarede hun, ”at du gaar op til ham i Morgen den Dag og snakker med ham om det, hvorledes vi skal bære os ad med det.” – ”Ja, det vil æ ogsaa,” svarede han. Og næste Dag gik han til Præsten, og da han var kommet ind, og den sædvanlige Hilsen var vekslet, siger Præsten: ”Naa, min gode Mand, hvad har han saa paa Samvittigheden i Dag?” – ”Æ er gaaet herop, for æ kunde høre i Gaar i æ Kirke, at Fa’er har faaet det at vide.” Præsten, som ikke var rigtig med, saa forundret paa ham og spurgte: ”Hvad mener han?” – ”Jo, æ kunde høre i æ Kirke, at Fa’er snakked’ om de her Korinder.” Pludselig gik der et Lys op for Præsten, og han svarede: ”Naa, Korenderne! Ja vist ved jeg det, men hvordan kunde I ogsaa faa Jer til at beholde dem, det er jo en slem Historie.” ”Ja, tal ikke om det, vi har ogsaa fortrudt det, men Fa’er vil nok være saa god at raade os paa vort Bedste, for vi skulde jo nødig komme i nogen Forlegenhed for det.” Efter en lang og grundig Overvejelse sagde Præsten: ”Naar han nu vil følge mit Raad, saa gaar han hjem til sin Kone, og saa tager I Korenderne og deler dem i tre lige store Dele. Den ene Del kan I jo selv beholde; den anden Del giver I til de fattige, og saa vil I nok betænke jer Sjælesørger med Resten.” – ”Det skal vi saagu gøre akkurat, som Fa’er siger det. Farvel og Tak!”

Da Aggerboen kom hjem fra Vestervig, tog han Fustagen og tømte alle Korenderne ud af den midt paa Bordet, og saa satte han sig ved den ene Ende af Bordet og hans Kone ved den anden Ende, og saa talte de Korenderne en for en og delte dem nøjagtig i tre Bunker med lige mange i hver Bunke. Da de saa var færdige dermed, tog Manden den tomme Fustage, idet han sagde til sin Kone: ”Den ene Trediedel sagde Fa’er, vi maatte selv beholde!” og dermed strøg han den første Bunke i Bøtten, ”Den anden Trediedel sagde han, vi skulde give til de fattige, men hvem tror du, Mo’er, der er mere fattige end vi andre?” – ”Nej, det har du saamænd Ret i, Fa’er, det er der vist ingen, der kan være?” – ”Ja, saa skal vi jo ogsaa selv have dem,” og saa strøg han den anden Bunke i Bøtten. ”Saa sagde Fa’er, at vi vilde nok betænke vor Sjælesørger med den sidste, men hvem tænker du Mo’er, der vil sørge for vor Sjæl, naar vi gør det ikke selv?” – ”Nej, det har du saagu Ret i, Fa’er! det er der ingen der vil.” - ”Ja, saa er det jo ogsaa os, der skal have dem!” Og den sidste Trediedel af Korenderne gled ganske sagte ned i Bøtten til de øvrige, og Bøtten blev gemt igen.”

Men der er Høg over Høg, Aggerboen, der kunde holde sin Sjælesørger for Nar, blev selv narret af en anden og endnu mere fiffig Aggerbo.

”Engang var der strandet et Skib ved Agger, og Besætningen druknede. En af Aggerboerne havde været særlig om sig ved denne Lejlighed og havde blandt andet udplyndret Kaptajnens Lig, som var skyllet i Land. En anden af Bymændene syntes, at det var vel fed en Steg til denne ene Mand, og for at komme nemt til at dele med ham, gav han sig til at spille Genfærd. Han tog et hvidt Lagen om sig, og i denne Positur gik han en mørk Nat hen foran Tyvens Vinduer ved Midnatstid og gav sig til at vandre

frem og tilbage og raabte med Gravrøst: "Kom med min Trøje! kom med mine Bukser! kom med mine Støvler! kom med min Hat! kom med mit Ur! kom med mine Penge!" Tyven, hvis onde Samvittighed overtydede ham om, at det maatte være den udplyndrede Kaptajns Genfærd, der fordrede sine frastjaalne Ejendele tilbage, saa i sin Forskrækkelse ikke anden Udvej til at blive Spøgelset kvit end at give ham det altsammen tilbage, og han kastede derfor det ene Stykke ud til ham efter det andet, indtil han havde skilt sig ved hvert eneste Stykke, som havde tilhørt Kaptajnen. Saa forsvandt Raden med en indvendig hoverende Latter, og Tyven fik Fred."

En Fører og Foregangsmand for disse gammeldags Aggerboere var en Fisker, de kaldte æ Kold-dreng. Han udmærkede sig ved en overordentlig Styrke og kunde saaledes blandt andet ene Mand bære en Tønde Tjære hjem fra Havet. Den kom han jo heller ikke altid for dyrt til. Nu døde denne Kold-dreng, og Aggerboerne hædrede ham da ved at sætte følgende Gravskrift over ham:

O Kold-dreng, o Kold-dreng, du bolde,
vi maatte dig ej længere beholde,
skønt nødig vi kunde dig undvære,
du har bjærget saa mange Tønder Tjære;
men nu er du visselig borte
og ligger i Jorden den sorte.

Den gamle *Lærer L. N. Bertelsen,* som har fortalt disse sidste tre Aggerbohistorier fra sin Barndomstid i 1830'erne og -40'erne i Vestervig Sogn, har ogsaa givet den kulturhistoriske Baggrund for Forstaaelsen af mange af Aggerbohistorierne:

"I min Barndom henimod Midten af det nittende Aarhundrede hørte jeg en gammel Mand fortælle følgende: "Engang kom to Aggerboere i Følge med hinanden forbi Vestervig Kirke, som de gav sig lidt Tid til at tage nærmere i øjesyn udvendig fra. Saa siger den ene: "Det er endda en stor Tempel, æ skal love for, den har kostet noget, der forslaar noget, den har vist kostet over ti Specier?" – "Aa, æ tror, du er gal!" siger den anden, "den har vist kostet over 20." Dette skal vel nærmest være en Spøg med Aggerboernes Uvidenhed i Pengesager. Men det er alligevel ikke saa meget at undres over, at de i deres daglige Færd kunde synes, at 10 til 20 Specier (40 til 80 Kr.) var en hel Kapital. De var nemlig for største Delen fattige Folk, som sjælden havde Penge imellem Hænder. Naar Fiskerne kom i Land med deres Fangst, saa mødte der gerne Folk fra Oplandet med tillavet tør Mad og Brændevin, som de fik godt vederlagt med Fisk, der ikke blev værdsat efter Vægt. Der kom ogsaa tit Folk langvejs fra - baade fra Thy og Mors - kørende med Korn og Sulevarer, som de byttede bort mod Fisk. Penge var der som oftest ingen Tale om; dem var der faa af blandt Folk dengang.

Aggerboerne boede dengang - for de uformuendes Vedkommende - i simple Boliger, for Størstedelen opført af Skibsvrag eller andet indstrandet Tømmer, som ikke kostede store Penge. Tagrøret kunde tildels samles oppe i Landet eller siden betales med Fisk. Væggene opførtes af Ler, og naar Huset var færdigt, blev det ikke værdsat i Penge. Det meste af, hvad det havde kostet, var Arbejdet, og med dette hjalp Naboerne hverandre uden Vederlag i Penge. De kunde jo til Gengæld faa en lignende Tjeneste en anden Gang.

Manglede Aggerboen saa Rug til Brød, kunde han gaa op til en af Bønderne i Vestervig Sogn og tinge sig Sæd for Fisk. Engang gik saa en Aggerbo op paa Landet til Kjærgaard i Vestervig Sogn for at købe sig Rug. Han var bange for Hunden, som han vidste var meget bidsk. I Nærheden af Gaarden mødte han Tjenestedrengen. "Hør," siger han til Drengen, "er jer Hund inde, er jer Mand hjemme, vil han bide?" Tilfredsstillet ved Drengens Svar dristede han sig til at gaa ind. Manden var godt nok hjemme, og han "bed" da heller ikke. Aggerboen fik straks Lovning paa en halv Tønde Rug, som han kunde faa paa sin Ryg hjem for siden at betale den med Fisk. Manden tog ham saa med op paa Loftet, hvor Rugdyngen laa, og gav sig til at maale op i Skæppen. Da han saa tømte den første Skæppe i Aggerboens Pose, siger han: "Ja, den første Skæppe tæller vi ikke!" – "Aa," udbrød Aggerboen, "du er endda den kønneste

Mand, der kan være til, og saadan var din Fa'er før dig, og din Farfar før ham!" Men da den anden Skæppe kom i Posen; siger Kjærgaardsmanden: "Saa siger vi to!" – "Aa, ja det kunde ligne dig!" raaber Aggerboen, "du har altid været en stor Skælm, og det var din Fa'er før dig og din Farfar før ham, og der har aldrig været andet end Skælmsstykker ved den Familie!"

Oppe i Vestervig morede man sig over Aggerboernes ringe Forstand paa Landbrugssager. "Engang var der en Aggerbo, der kom til Vestervig og vilde købe noget Korn. Saa gik Manden med ham ud paa Loen, hvor Kornet laa kastet, og vilde give ham af det forreste. Men saa blev Aggerboen gal, han vilde, saa bandede han, intet have af det forfløjne Korn, for han troede jo, at det forreste maatte da ogsaa være det ringeste. Saa gav Manden ham ogsaa af det agterste, og det var han saa meget glad ved. At det tungeste Korn ogsaa maatte komme den mest stakkede Vej, det var noget, der ikke faldt i hans Regning."

Ogsaa Aggerboernes Gilder er naturligvis Genstand for de øvrige Thyboeres Spot. Der var engang Barsel i Agger. Da Gildefolkene kom hjem, var de alle sammen derhjemme nysgerrige efter at vide, hvad de havde faaet til det Barsel. En af dem svarede saa: "Først fik vi Fisk, og saa Fisk, og saa fik vi Fisk igen og saa Fisk. Men saa fik vi tørre Torskehoveder, og havde vi ikke faaet det, saa havde vi," saa bandede han, "ikke faaet andet end Fisk til æ hele Barsel." De skulde jo efter Skik og Brug have fem Retter til Gildet, og dem fik de ogsaa.

Meget hyppigt fortælles der pudsige Optrin fra Barnedaab i Agger Kirke:

"Engang skulde Laust Kjær i Thyborøn have et Drengebarn i Kirke, det var i Dagene, lige før Aggerkanalen blev gennembrudt, det var Blæst og øsende Regn, men til Kirken kom de da. Den Kone, som holdt Barnet over Daaben, var snøvl, og nu havde hun desuden faaet en slem Forkølelse, som havde slaaet sig paa hendes ører, saa hun og Præsten havde lidt ondt ved at forstaa hinanden. Da Præsten spurgte: "Er Barnet hjemmedøbt?" svarede Konen: "Ja, min Sæl

Parti fra Agger

og Salighed er æ Barn gennemblødt, vi har kørt fra Røn og til Agger Kirke i en Plaskregn, og det er stive halvanden Mil." Da Præsten spurgte: "Hvad skal Barnet hedde," svarede Konen, saa snøvl hun var: "Snatan." Præsten syntes, hun sagde Satan; han satte hende alvorligt i Rette og sagde til hende, at hun ikke maatte bruge Satans Navn paa dette hellige Sted, og derpaa spurgte han hende paa ny, hvad Barnet skulde hedde. Da Konen nu igen svarede Snatan, forstod Præsten, at hun ikke kunde sige Navnet bedre, og han sagde derfor selv: "Det maa være Nathan." Da blev Konen glad og sagde højt: "Jagu Faa'er, den Djævel var det."

Sommetider fortælles der, at Præsten taber Taalmodigheden med den døve Gudmoder og siger ned i Kirken: "Vil der dog ikke komme et andet kristeligt Menneske og holde Barnet?" Men hun svarer: "Nej jeg slipper den min Sæl og Salighed ikke, saa længe der er Rub og Stub af den, for det er min Moster Marens Søsters Datters Barn, og det er af min egen Slægt."

Ogsaa ved Bryllupper i Agger Kirke sker det efter Folkeoverleveringen af og til, at der finder morsomme Optrin Sted.

"En ung Aggerbokarl skulde giftes. De kom i Kirken, og Præsten spurgte, om han vilde have den Pige, som hos ham stod, til sin Ægtehustru. "Vil I, Fa'er?" spurgte han Præsten. "Nej vist ikke!" svarede Præsten. Aggerboen vendte sig da til de andre, og spurgte, om nogen af de Godtfolk vilde have hende. Nej, de vilde heller ikke. "Ja, er der ingen, der vil have hende, saa vil jeg ikke heller," sagde Brudgommen, og saa vendte han sig for at gaa. Men da greb Degnen fat i ham og sagde: "Vil ingen anden, da vil jeg." – "Nej Tak," sagde Brudgommen, "saa vil jeg selv have hende."

Med stor Forkærlighed har man i Vestervig fortalt Historier om Aggerboernes Kirkegang og deres altfor ringe Kendskab til den kristne Tro. Meget udbredt er Fortællingen "Hvor den rige Mand kørte hen".

"En Aggerbo vandrede en Gang paa sine bare Ben til Thisted, Hoserne og Træskoene bar han paa Ryggen, han havde hele fem Mil at gaa. Paa Vejen kom han op at age med en rig Bondemand, som kørte til Thisted med et Læs Korn. Hoserne og Træskoene lagde han fra sig paa Sækkene bag ved Agestolen. Da det ringede til Gudstjeneste i Skjoldborg Kirke, fik Aggerbomanden Lyst til at komme i Kirke, og efter at han havde faaet at vide af Bondemanden, hvor og til hvad Tid han kunde træffe ham i Thisted, for at komme med ham tilbage, sprang han af Vognen og ilede ind i Kirken. Præsten var paa Prædikestolen og havde begyndt sin Prædiken om den rige Mand og den fattige Lazarus, og nu fortsatte han saaledes: "Den fattige døde og blev af Englene henbaaren i Abrahams Skød; han kom altsaa i Himmerige! men", raabte Præsten ivrigt, "hvor blev den rige Mand af? Jeg siger," raabte han endnu ivrigere, "hvor blev den rige Mand af, hvor kom han hen?" Idet Præsten udraabte dette, fæstede han tilfældigvis Blikket paa Aggerboen, der stod i Kirkens Midtergang. Han mente derfor, at Præstens Spørgsmaal var henvendt til ham, og han svarede: "Han kørte til Thisted med et Læs Korn." Men i det samme svarede Præsten sig selv: "Han kom til Helvede!" "Aa," siger Aggerboen, "saa forliser æ mine Hoser og mine Træskoer." Han skyndte sig derfor ud af Kirken og satte afsted til Thisted, for om muligt at naa den rige Mand, før han var kommen ind, hvor ingen kommer ud igen. Han traf ham ogsaa godt nok i Thisted, fandt sine Hoser og sine Træsko i god Behold og kom op at age med ham igen paa Hjemvejen til Agger."

En anden Kirkegangsfortælling er lagt i Munden paa Aggerboen selv. Den stammer fra Tiden o. 1700-1730, da Peder Nielsen Moldrup, af Almuen i Regelen blot kaldet Per Nielsen, var Ejer af Vestervig Kloster.

"Æ blev kommanderet af min Husbond Per Nielsen i Vestervig Kloster, at æ skulde gaa til Tanderup med hans Tævehund Kisæ. Saa kom æ om ved en Kirke, og der saa æ alle Folk stimlede ind. Saa tykte æ ogsaa, æ vilde derind for at se, hvad der gik for sig. Alle Folk fandt en Baas, og æ fandt ogsaa en Baas. Saa saa æ, der kom en Mand op i en Tjæretønde med en Hverresten (dvs. Kværnsten) om sin Hals, og han læste, saa alle Folk faldt ned, saa nær som Kisæ og mig, vi blev staaende. Men saa omsider saa vilde han ogsaa til at skolere mig, og saa siger han:

”Hvorfor er du kommet herind og har ikke Bryllupsklæderne paa?” ”Det skal æ Djævelen regere mig sige jer, Fa’er, æ blev kommanderet af min Husbond Per Nielsen i Vestervig Kloster, æ skulde til Tanderup med hans Tæve Kisæ, og derfor har æ ikke Bryllupsklæderne paa.” Det svarer Præsten jo ikke til, og saa siger han igen: ”Tager ham og binder Hænder og Fødder paa ham.” - Saa siger æ: ”Det skal der Fanden tage mig mere end to eller tre til af dem, der er her inde.” Han raaber igen: ”Kaster ham ud i det yderste Mørke.” Saa tog æ, banded æ, mine Hoser og Træskoer i æ Haand, og saa rændte æ og Kisæ.”

En tredie Kirkegangsfortælling er rimeligvis digtet i Lemvig, ikke i Vestervig, den udlægger Evangeliet om den barmhjertige Samaritan i Havbo-Opfattelse:

”En Mand havde været i Kirke, og hans Moder spurgte ham saa om, hvad Præsten prædikede om. Han fortalte saadan en grov kjøn Krønike om en Mand, der gik fra Jerrigs i Tåvl (dvs. Taabøl) og skulde til Jerrigs i Lem, men han faldt imellem æ Rønboer, og de slog ham halvt ihjel. Saa kom der en Præst forbi, han saa til ham og gik ham afsides forbi. Saa kom der en forbandet Læviger (dvs. Lemviger) forbi - de har aldrig gjort godt i deres Dage - og han gik ham ogsaa forbi. Men saa kom der en Sallingbomand, han var god ved ham. Han kom Tran i hans Saar, og han gav ham Vin at drikke, og han tog ham op paa hans Hest og førte ham til Hærbør (dvs. Harboøre) og bad dem om at røgte ham vel, saa skulde han nok betale det.”

Hele denne Gruppe af Aggerbohistorier, Havboens Kirkegang, som jeg her har meddelt, bærer et stærkt ensartet Præg og hører sikkert fra først af hjemme i det sydlige Thy eller i det nordlige Hardsyssel, men de kan herfra brede sig langt videre ud, ja Kisæ historien naaer helt over til Falster. Endnu en stærkt hjemligpræget Fortælling kan vi tilsidst anføre, idet vi forbigaar ikke helt faa temmelig ubetydelige hjemlige Aggerbohistorier. Det er Aggerboens Disput med Bispen i Aalborg om, hvem der er den lærdeste:

”Omsider naar Aggerboen fra Thisted frem til Aalborg og kommer ind til Bispen. ”God Dag Hr. Bisp.” – ”Ja God Dag da. Hvad skal han min gode Ven? Vær saa god at tage sig en Stol og sæt sig ned !” ”Ja Tak, jo nu er æ rejst herned lige fra Øster Agger og vilde disputere med æ Bisp.” – ”Naa er han det, min gode Mand, ja, saa kan vi gerne prøve det lidt, men det er vel bedst, at vi sætter et lille Væddemaal, tyve Rigsdaler f. Eks., og saa lægger vi Pengene frem paa Bordet. Den, der vinder, tager baade sine egne og den andens.” ”Saa mange Penge har æ nok ikke,” svarede Aggerboen. ”Ja, saa kan vi jo lade det blive ved de 10.” Naa, Aggerboen han ledte, og han ledte i hans Trøjelomme og i hans Vestelomme, og til sidst saa fandt han ogsaa de her ti Daler, og de blev lagt frem. ”Nu,” siger saa Bispen, ”kan han sige mig, hvad Moses Fader hed?” Det var et svært Spørgsmaal, og æ Aggerbo begynder at blive ræd for hans Penge. Saa satte han sig alstille ned paa æ Stol med en Albue paa hvert Knæ og en Haand under hver Kind, og saa sad han og grublede. ”Mon a rammer ed, mon a rammer ed?”- Nu var Bispen noget døv, og saa sagde han: ”Rigtig, rigtig, min Søn, han hed Amram.” Men saa kan det nok hænde sig, at æ Aggerbo han blev karl (dvs. kry), han rejser sig ordentlig i Sædet og siger: ”Kan han saa sige mig, hvad min Fader hedder?” – ”Nej bevares, det var da umuligt.” – ”Da er det forskrækkeligt. Saa skulde ogsaa Fanden han rive og splitte baade ham og hans Lærdom ad, min Fader han er levende Mand i Øster Agger endnu, og den anden er kanske død for over tyve Aar siden!” Og dermed strøg han alle de tyve Daler ned i sin Lomme og rejste hjem til Agger igen, og alle Folk tykte, at han havde gjort en god Rejse.”

Ligesom ved de østjydske Molboer er der ogsaa til de vestjydske Molboer, Havboerne i Agger og Harboøre, knyttet Fortællinger, der er vandret ind sydfra, fra Tyskland gennem Sønderjylland, og som fra først af intet har haft at gøre med vore gode thylandske og vestjydske Molboer. Jeg anfører et Par af disse Fortællinger:

”En Aggerbo havde laant sig en Hest og red paa den til Thisted, hvor han købte sig et seks Alens Træ til Aare for sin Baad. Han vilde saa ride hjem med denne Bjælke, idet den laa for-

ved ham paa tværs over Hesten. Han vilde nu ride ud af Købmandens Port, og saa tog Træet imod. Da siger Købmandens Karl: "Nej, det er ikke saadan, du skal bære dig ad, du skal vende Enden til." Saa sagde Aggerboen, han havde ikke hørt rigtig, hvad Karlen sagde: "Aa, gode Fa'er, skal æ lade den rende til," og nu lod han Hesten rende ordentlig til med Bjælken, saa han selv styrtede ned bag af Hesten."

Det var den ene af de ganske uhjemlige Aggerbohistorier, den anden handler om Humlen i Lejlen, og passer ikke ret til Folk, der som Aggerboerne er Fiskere, ikke Bønder:

"Nogle Aggerboere gik engang hjem fra Engen, hvor de havde slaaet Hø. Den ene af dem bar paa Nakken en tom Lejle, hvori de havde haft Øl. I Lejlen var der kommen en Humlebi, og den begyndte at snurre og brumme. Den Aggerbo, der bar Lejlen, troede da, at det var Trommerne han hørte, og han begyndte at løbe, idet han raabte til de andre, at Fjenderne var i Landet. I Nærheden stod en Hest tøjret. Den springer han op paa Ryggen af og driver afsted. Idet Hesten løber frem, rykker den Tøjrepælen op, saa den farer i Nakken paa Rytteren. Han tror da, at det er en Kugle fra Fjenden, og han raaber til de andre: "Hils Maren og æ Barn. Æ kommer aldrig hjem mere, for nu er a skudt med Link og Lod!"

Det vil være rimeligt at slutte disse Fortællinger om et gammelt moroombruset forsvundent Agger med en lille Skildring af det mere nymodens, forbilledlige Agger. Fiskerne i Agger ligesom de øvrige Havboer op langs Thylands Vestkyst er som en Race for sig, der ikke paa nogen Maade blander sig med Bønderne inde i Landet. Forhen saa de ned paa Bønderne som fremmede. Var end Havbofiskeren nok saa fattig og havde aldrig saa mange Børn, saa kom dog ingen af disse til at tjene hos Bønderne; de blev i Hjemmet til efter Konfirmationen og ofte længere. Mange kom tidlig til Søs, som Faderen havde været det i sine unge Dage. Naar de saa ofte i flere Aar havde befaret de store Have, kom mange af dem hjem og giftede sig, næsten altid med en Fiskerdatter, og de fortsatte saa Livet som Fiskere.

Disse Fiskere var kraftige og haardføre Folk. Fra deres unge Dage som Sømænd var de altid vante til en Fører, deres Kaptajn adlød de, ham underordnede de sig. At skulle have en Fører fulgte dem Livet igennem. Kom der et Skib i Havsnød, og det skete ikke sjælden, befalede Formanden over dem, de fulgte ham uden mindste Vaklen, selv om Havet brød paa, saa det saa ud, som om det var den visse Død at sejle ud. Hvert større thylandsk Fiskerleje havde en saadan Fører. Han var deres Høvding, en Mand af deres egen Midte. Han var som Thøger i Agger Strandfoged, Sognefoged og Formand for Redningsvæsenet. Med ham var de alle dus. Fra de mange Strandinger, hvor Thøger var Førstemand ved Redningsarbejdet og den, der maatte tage sig af de Reddede, give dem Husly, pleje de Saarede og Halvdøde og i det hele hjælpe dem, indtil de kunde rejse til deres Hjem, fik Thøger mangen en Anerkendelse, Æresbevisning og Belønning. Han var derfor ogsaa bleven en velhavende Mand, til hvem hans Aggerboere aldrig forgæves henvendte sig, naar det kneb. Denne Thøger Sørensen paa Kongsgaarden i Agger (1840-1909) skal have været den Mand i hele Redningsvæsenets Personale, som har deltaget i Redningen af det største Antal Skibbrudne. Han har saaledes deltaget 22 Gange med Redningsbaaden og 40 Gange med Raketapparatet i Redningen af 603 Skibbrudne. Ved den prøjsiske Øvelsesbrig Undines Stranding den 27de Oktober 1884 blev der i alt reddet 147 Mand i Redningsstolen. Den første Mand kom i Land Klokken 1.15 om Natten, og Redningen fortsattes derefter uafbrudt med een Mand i Stolen ad Gangen lige til Klokken 7.15 om Morgenen, da den sidste Mand kom i Land. Søen gik saa højt, at den stadig brød op over Skibets Mærs. Redningsmandskabet maatte, lige fra det kom paa Stranden, døje meget af Kulde, da det den meste Tid stod i Vandet og overskylledes imellem til midt paa Livet. Den tyske Regering viste sin Paaskønnelse af Redningsmandskabets Færd ved at tilstaa det en Belønning af 5000 Mark, og dets Fører Thøger Sørensen fik tildelt den prøjsiske Kroneorden og Aaret efter igen Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

Lad mig til Ære for Hædersmanden Thøger

og hans brave Aggerboere fortælle den sidste helt moderne Aggerbohistorie.

Det var i Provisorietiden, hvor en Fisker fra Agger blev tilsagt til at møde for Retten i Vestervig, fordi han havde begaaet den grove Synd at dutte en Gendarm. Under Forhøret fremførte han den Paastand, at en Gendarm umulig kunde være mere end Vorherre og Thøger, og dem sagde han Du til, og han mente da heller ikke at forse sig saa meget ved at sige Du til en Gendarm. "Jeg mente det ikke som nogen Fornærmelse," sagde han til Herredsfogden, "men kan jeg sige Du til Vorherre og Thøger, hvorfor saa ikke til en Gendarm."

Lad mig i Tilslutning hertil meddele den smukke lille Beretning om Aggerboernes trofaste Vedholden ved god gammel Fiskerskik.

Naar Fiskerne ved Agger i gamle Dage skulde paa Havet, saa forrettede de først Bøn, før de gik ud, men idet de skød Baaden i Vandet, da paakaldte de deres Skytshelgen, St. Thøger, og de tog deres Tag efter det Opraab "Thøger, Thøger !" i Stedet for, at Søfolkene ellers siger Halloj! eller Hivop! eller lignende. Aggerboerne er ellers slemme til at bande, men naar de er paa Havet, saa bander de aldrig.

Aggerboerne har gennem alle Tider udgjort et stærkt og meget særpræget, karakterfuldt dansk Fiskerlav. Heller ikke nu til Dags er de tabt bag af en Vogn, de forstaar nu som før at sætte deres Villie igennem, og de er som Aggerboen i gamle Dage ikke bange for at vove sig i Disput med de højeste og de stærkeste Myndigheder. Thyborønfiskernes pragtfulde Demonstrationssejlads til København i Foraaret 1946 er den foreløbig sidste store Aggerbo-Historie. Skumlere sagde, at Thyborønboerne ikke havde Ret til at bruge Brændselsolien til andet end selve deres Kutterfiskeri paa Vesterhavet, men Thyborønfiskerne hævdede deres Ret at bruge Olien til at sejle til København for at vise deres Landsmænd, at de kunde leve, og at de vilde leve i det elskede Thyborøn. Gid de gæve Rønboere maa naa deres Maal at gøre Thyborøn, ikke blot til den store, velstaaende Fiskerihavn, men til den ganske nødvendige frelsende Nødhavn for alle Søfarende paa Jyllands lange, farlige Vestkyst.

Agger, i Johannes Larsens streg

En tur fra Lyngby til Bedsted i krigsårene 1940-45

Af Knud Madsen Nielsen, Vestervig - Bragt i Thylands Avis 27. november 1996

Når jeg som dreng skulle klippes, blev det besørget af enten Stoffer eller min morbror Søren. De havde begge en klippemaskine, hånddreven naturligvis. Betalingen var ens hos dem begge, nemlig en dåse stjernesnus, så det var rimeligt og resultatet udmærket. Det drejede sig jo ikke om en skønhedsbehandling men om at slippe af med håret, og det kom jeg. Det var især vigtigt at blive klippet inden jeg skulle på besøg hos familien i Agger, da de altid mente, jeg var for langhåret. Så hvis jeg ikke lige var blevet klippet, tog farbror Martin mig med op til barberen, så han kunne rette på det forsømte. Det gjorde han så. Til min forskrækkelse kom jeg til at ligne en aggerbo med halvskaldet hoved og bar nakke, dog uden delle i nakken. Tyskerne var klippet på samme måde. Nej, så hellere få det ordnet hjemmefra. Der blev dog lidt mere i behold. Efterhånden blev jeg så stor, at jeg ville klippes hos en rigtig frisør, som havde lært faget og kunne sit kram. Jeg fik lov til at rejse til Bedsted og blive klippet hos frisør Viksø[1], og min legekammerat Laust skulle med. Vi havde begge 5 kr., som skulle dække både for klipning og fortæring, og det kunne det sagtens. 5 kr. var ret mange penge dengang. Det mente moster Sigrid også. Hun brokkede sig til min far over, at jeg fik så mange penge med. Det kunne på længere sigt virke ødelæggende på mig, så jeg ikke fik fornemmelse af penges værdi. Det fik jeg nu straks, for de slog ikke til ret længe uden sparsommelighed.

Chr. Langballe

Rejsen til Bedsted foregik med Chr. Langballe, som havde en postrute til Lyngby. Hans bil stod parkeret uden for butikken, mens han gik rundt med post. Et stykke tid inden turen begyndte, skulle Laust og jeg ud til bilen for at tænde op i gasgeneratoren. Det var blot en kontakt, der skulle slås ned, så en blæser gik i gang, gløderne var der. Benzin kunne ikke fås, bilerne kørte på bøgebrænde. Langballe hældte så en sæk brænde ned i "kakkelovnen", og når der kom røg ud af udstødningsrøret, prøvede vi med en tændstik, om røgen kunne brænde. Kunne den det, var bilen klar til afgang.

Chr. Langballe, Bedsted

Langballe havde mange ærinder at besørge for folk. Det kunne være en primus, som skulle til lodning hos Plus og Minus i Svankjær eller en akkumulator, som skulle til opladning sammesteds. Plus og Minus var et øgenavn. Han hed Laurids Olesen og var et stort geni med megen mekanisk snilde og ikke mindst lune. Jeg hørte engang, en sommergæst bød ham en

[1] Frisørens forretning havde til huse i den ene ende af nuværende Thylandsgade 18. I den anden halvdel af huset var der slagterforretning (seneste slagter var J. Hartmann)

cigar, hvad han sagde nej tak til. Sommergæsten ville så vide, om han aldrig havde røget, "jo, jen gong, å det var da æ røjt af mi gård i Hassing". Der var mange andre ærinder end hos Plus og Minus, som skulle besørges. Det kunne være vækkeure, som skulle til reparation hos skomageren. Jo, den er god nok, skomager Larsen i Svankjær kunne mange andre ting end at ordne sko.

Bedstefar bad mig engang om at tage et par sko med til "æ bøesmager" (bøssemageren), det var også skomager Larsen.

Når bedstefar trængte til nye briller, bestilte han dem hos Langballe, og han kom så med en skotøjsæske med forskellige slags briller fra brugsforeningen. Når den gamle så havde fundet et par, han kunne se med, blev resten sendt tilbage. Langballe tog ca. 50 øre for hvert ærinde, han besørgede, og engang mente gl. Jas, at det var lige skrapt nok, da han jo kom vejen forbi alligevel, og han plejede da at være "en gjæw jen". Langballe forklarede så, at han ikke kunne leve af at være "en gjæw jen", så Jas måtte af med de 50 øre.

På hjemturen kunne vi også køre med Langballe, men dog kun til Svankjær, hvor han skulle aflevere post til posthuset der, som bestyredes af Chr. Brandborg. Vi skulle så gå til Lyngby men kom næsten altid op at køre med en af de mange lastbiler, som kørte materiel til tyskerne i Lyngby. De var ikke meget for at stoppe, men det behøvedes heller ikke, for de kørte også på gasgenerator og var tungt læssede, så vi kunne løbe dem op og entre om bord.

I stationsbyen Bedsted

For os var Bedsted en by af stor størrelse, og vores hjemby hed da også Lyngby pr. Bedsted, og det sagde jo lidt om størrelsen. Vi gik ind til barber Viksø for at blive klippet. Der var næsten altid mange kunder i salonen, og han havde en frisørsvend. Vi havde god tid, da der var flere timer, til Langballe kørte til Svankjær, så vi sad og ventede på, at det skulle blive vores tur, og fulgte med i samtalerne. - Der var håb om, at Bedsteds fodboldhold kunne komme i jyllandsserien, men de knægte af slagterens var også rasendes til at spille fodbold. De endte nok på landsholdet engang, - og der var nu tale om, at byen skulle have gadenavne. Frisørsvenden bemærkede, at Bedsted efterhånden var blevet en stor by, og det havde han efter vores mening ret i.

Vi havde hørt, at der var kommet et hus i byen, hvor der kun solgtes is og ispinde, så det var vi meget interesseret i og fik forklaret vejen derhen. Vi fandt det også, det lå lige ved siden af slagter Poulsen, som vi kendte godt. Hos ham var vi inde for at købe to små røgede pølser, som han var en mester til at lave. Så var vi inde hos Sloth for at se hans udvalg i is. Skråt overfor var bager Frostholm, og han havde nogle lækre konditorkager. Flødeskummet var stivnet med noget som kaldtes gulddråber, og pynten var små stykker græskar i smukke forskellige farver, men vi kendte efterhånden ikke andet, så det var det rene guf.

Sloth Andersens godt besøgte slikbutik

Martin Trab og fiskehandler Carl Svendsen

Vi var også inde hos Trab og hilse på. Han kom privat i mit hjem og omvendt. Han var altid god for en appelsinvand. Nu om stunder kan man få sukkerfri vand. Det kunne vi også under krigen, også i den grad, der var overhovedet ikke sukker i appelsinvand og slet ingen appelsiner, men det læskede, og ingen blev fede af det.

Tit hilste vi på den rare fiskehandler Carl Svendsen, som ofte kom i Lyngby. Carl Svendsen havde en cykel, hvor der bagpå var et såkaldt "pigekammer". Det var en meget stor bagagebærer, hvorpå der kunne anbringes et par

Jyllandsmestre i A-rækken 1947 med de berømte "slagter-drenge".
Bagerst fra venstre: Henning Poulsen, træner, Poul Bunk, Ove Gramstrup, Svend Poulsen, Victor Harregaard Pedersen og Knud Poulsen. Midten fra venstre: Henning Strøm Hansen, Erik Sørensen og Thorvald Vilhelmsen.
Forrest fra venstre: Vagn Christensen, Herluf Gravesen og H. C. Facius.
Finalekampen om det Jyske Mesterskab foregik på Thisted Stadium, hvor modstanderen var Karup. Ca. 1200 tilskuere overværede kampen der blev spillet i stegende hede. Bedsted vandt 4-2. Målene blev scoret af mestertrioen brdr. Poulsen, som var berømte og frygtede af alle forsvarsspillere fra nær og fjern. Således scorede Henning Poulsen 2 mål, Knud Poulsen 1 mål og Svend Poulsen 1 mål.
Ved hjemkomsten fra Thisted blev holdet modtaget på Brydbjerg Bakke af ca. 400 borgere

kasser fisk eller en lukket trækasse med låg, hvis det var ål, han solgte. Carl Svendsen reklamerede for sin forretning med følgende ord: "Små udgifter, små priser".

Jeg var engang med min far inde hos Trab, da Carl Svendsen stillede sin fiskecykel udenfor og kom ind for at sælge rødspætter. Trab ville gerne købe, og mens Carl Svendsen vejede dem op, stod min far og Trab og betragtede ham gennem vinduet. Carl skottede ud af øjenkrogene og var godt klar over, at de betragtede ham. Vægten var en bismervægt med lod og stang, og da vægten var der, tog

Carl en stor flot rødspætte og smed oveni spanden, så vægtstangen vippede op. Min far bemærkede til Trab, at der fik han god vægt, hvad Trab også med tilfredshed kunne se. Carl kom ind med rødspætterne, og mens han og Trab ordnede betalingen, gik far og jeg ud af butikken, og hvad så vi så? – Jo, på butikstrappen lå den store rødspætte. Den havde Carl taget af igen. Trab fik, hvad han betalte for.

I Lyngby var der fiskeeksport, og min far var fiskeeksportør. Om efteråret når høstsildene dukkede op, kneb det først på sæsonen at skaffe sild nok. Ingen ville vente. Alle krejlere ville have først. Far havde engang Carl Svendsen i telefonen. Han ville forhøre sig, om der snart kunne ventes sild. Min far svarede, at der ingen var endnu, men at de kom nok snart. – " Så tenker do på sølle Carl", sagde Carl Svendsen, og da far svarede ja, udbrød "den sølle Carl": "Do gøer fanden, gøer do".

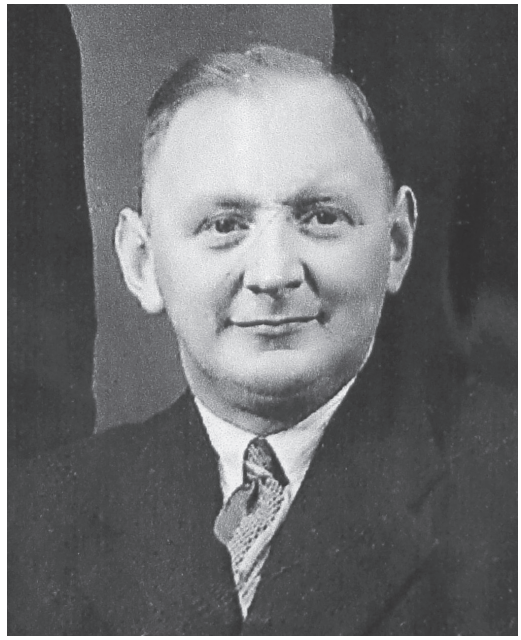

Fiskehandler Carl Svendsen

Stationen

I god tid inden vi skulle hjem, gik vi over på stationen. Der var virkelig liv og røre. På sidesporene holdt der mange godsvogne, både åbne og lukkede, med cement, rundjern og andre ting til tyskernes byggeri i Lyngby, og det blev læsset over i lastvogne. Det var meget spændende, når der kom et tog, da det mest var med damplokomotiv. Det var noget imponerende maskineri. Når det holdt ved stationen, sivede der damp ud flere steder, medens den sagde "tjunk, tjunk, tjunk", og når den så satte i gang igen, snurrede de store drivhjul rundt på skinnerne, så gnisterne føg. Jeg havde aldrig prøvet at køre med tog, men min bror havde. Det var dengang, der var et trinbræt udenpå alle vogne, så konduktøren kunne komme rundt og billettere ind ad vinduerne. Der kunne ikke færdes

Vinhandler Martin Trab, var altid god for en appelsinvand, der bestemt var sukkerfri

mellem vognene, og der var ingen toilet. Det får mig til at tænke på en lille episode, som skete under 1. verdenskrig.

En del fiskere fra Lyngby var i Thisted på indkøb. På grund af krigen tjente de styrtende med penge, og en af dem ville have en ny tegnebog men kunne ikke finde en, som var stor nok. De nød både tørt og ikke mindst vådt, og på hjemvejen blev Laurits meget trængende. Der var som nævnt ikke toilet i toget, men vinduet kunne bruges, hvis der blot ikke foran ham sad en kone fra Svankjær, som han kendte godt. Til sidst blev presset dog for stort, så Laurits pressede vinduet ned og begyndte at tisse, idet han bemærkede til konen: "Jo, do kigger, men mæ bekjend er det e føest gång, do er i nærheden a såen en kål".

Når så Langballe kom, og vi fik læsset, gik turen mod Svankjær, afbrudt af de mange ærinder som skulle besørges.

Else Alstrup

Vel ankommen dertil gik vi om til Else Alstrup, hvis vi havde flere penge i behold. Hun havde et lille brødudsalg og vist nok også håndkøbssalg fra apoteket. Butikken var ikke ret stor. Der var en lille disk, hvorpå der stod nogle glaskrukker med slik. Ved bagvæggen var der hylder med brød samt et isskab med ispinde, som blev holdt kolde med en frostblanding af råis og salt.

Else Alstrup blev kaldt Else Flip, fordi hun altid gik med høj flip. Hun var kendt for at være en særdeles kras dame. De første gange jeg var derinde og bad om et eller andet, snerrede hun: "Det ka do et fo, do ka få nøj a det der, å wil do e ha det, så ka do go ijen". Det var ren besked, og er vel det, som kaldes lagerstyring.

Snart kom der dog andre tider for mig. Jeg

Langballe med ukendte børn på ladet. Buketten kunne være givet til ham på hans sidste dag som postbud i juli 1955

var med min bedstefar derinde, og da hun så ham, tøede hun op i et stort smil og spurgte, om han var bedstefar til den pæne dreng (jo, det var mig, hun mente). Bedstefar holdt lidt drillende sjov med hende, og det havde hun ikke noget imod. På hjemvejen fortalte bedstefar, at han havde gået til præst med Else Alstrup (1882). Engang havde de danset sammen inde i konfirmandstuen, inden præsten kom. De havde træsko med jernbeslag på, så det var noget, der kunne høres. Det kunne præsten også. Han kom farende og skældte dem ud for deres store syndighed og truede med ikke at ville konfirmere dem. Det var jo ikke så godt, men da de gik derfra og mente sig usete på toften, greb bedstefar atter Else Alstrup om hendes slanke liv, og de dansede glade rundt, så græstotterne føg, - indtil de fik øje på præsten, som stod oppe i loftsvinduet og kiggede på dem. Nu forventede de det allerværste men hørte vist ikke mere for deres syndighed. Når jeg sidenhen var inde ved Else Alstrup, var hun altid flink, og når jeg gik, lød det altid: "Hæls di bedstefar".

Helligsø præsten Jacob Schives saga

Et mørkt kapitel i Helligsø-Gettrup præstehistorie

Artikel i Thisted Amtsavis d. 30. august 1938

Et mørkt kapitel i Helligsø - Gettrup præstehistorie

Da præsten Jacob Sørensen Schive i april måned 1698 overtog embedet som sjælesørger for menighederne i Helligsø og Gettrup, oprandt der en periode på mere end en halv snes år, hvor præst og menighed samlevede i et forhold, der lod meget tilbage at ønske. Hovedparten af skylden herfor havde utvivlsomt præsten Jacob Schive, der var født i Skive i 1663 som søn af rådmand S. Jensen Ilsøe, og som 1686 havde taget studentereksamen i Ålborg med en middelmådig karakter. Gennem de optegnelser biskop Jens Bircherod, Ålborg stift har gjort i sin dagbog vedrørende dette forhold, skildres Jacob Schives som en hidsig og opfarende natur, hvis dårlige samliv med hustruen gav anledning til almindelig forargelse, ligesom hans udtalelser fra prædikestolen om sognebørnene ofte var af en sådan art, at man må forbavses over, at præsten forblev så længe i dette embede, som tilfældet var.

Hertil kom, at det kneb for Jacob Schive at opfylde de forpligtigelser, der fulgte med overtagelsen af præsteembedet, idet han nemlig årligt skulle udrede en vis sum penge til sin forgænger pastor Peder Nielsen Vogelius' enke. Denne efterladenhed havde til følge, at enken klagede til biskoppen om forholdet.

Der er ikke hengået lang tid efter Jacob Schi-

Helligsø Kirke ca. 1900 set fra syd. Tårnet blev senere opført i 1928

ves ankomst, før det er gået op for menighederne i Helligsø og Gettrup, at denne mand ville man vist ikke få megen fornøjelse af. Alene den måde, på hvilken han behandlede sin hustru, Abigail Henningsdatter, er nok til at bringe sindene i oprør. Det var dog ikke almindeligt, at præsten i sognet havde for skik korporligt at revse konen. Det varslede ikke godt.

Ret hurtigt blev der da også fra de to menigheder rettet en klage til biskop Bircherod over den nye præst. Imidlertid hengik der nogen tid, inden biskoppen tog sig af sagen, idet han ved sin visitats ville indhente nærmere oplysninger såvel fra præstens som fra menighedens side. Dette skete i august måned 1699, da Bircherod efter sin prædiken i Helligsø kirke oplæste den klageskrivelse, der var indkommet over Jacob Schive. Der opstod som følge heraf en del uro i kirken, men det lykkedes biskoppen at bringe sindene til ro og tilvejebringe et forlig mellem de stridende parter.

Så hører vi ikke noget til sagen, før tre år er gået. Denne gang er det provsten i Refs herred, hr. Peder Nielsen, som i august 1702 til biskop Bircherod fremsender en klage over Jacob Schives *"forargelige og ukristelige opførsel",* i hvilken der ikke mindst ankedes over den måde, på hvilken han behandler sin hustru.

Nu havde biskop Bircherod, som før nævnt, beskæftiget sig med Jacob Schives forhold, og uden at anstille yderligere undersøgelser gik han derfor over til direkte aktion, idet han tre dage efter gav provsten ordre til *"at indstævne for sin provsteret hr. Jacob i Helligsø til vidners påhør og doms lidelse formedelst de over ham indkomne beskyldninger".* Provsten begynder derefter straks at træffe de nødvendige foranstaltninger til afholdelse af provsteretten, men inden man når så vidt, opsøger Jacob Schriver provst Peder Nielsen for at bede om godt vejr. Provsten fortæller herom i et brev til biskoppen, at da hr. Jacob erfarede, at han skulle møde for retten, *"har han krøbet til korset med sine forseelsers ydmyge afbedelse"* og afgivet en skriftlig erklæring om *"et christligere og skikkeligere forhold mod sin hustru og andre herefter at føre".* Biskoppen bestemmer herefter at processen imod ham skal aflyses.

For tredje gang klages der over præsten

Man skulle tro, at Jacob Schive skulle have draget lære af de strenge biskoppelige formaninger. Men dette var langtfra tilfældet. Ordsproget om, at krukken går så længe til vands, at den kommer hankeløs hjem, har ikke haft større betydning for præsten, eller også har denne sat sin lid til, at han altid kunne klare sagen ved at love bod og bedring. Den måde havde han i hvert fald klaret den på de to gange, der allerede var klaget over ham. Og på trods af at han over for biskoppen lovede bod og bedring, så har man indtrykket af, at så snart Bircherod atter var vel forvaret i Ålborg, så gav Jacob Schive en god dag i de af ham afgivne løfter og gjorde kun akkurat lige, hvad der passede ham.

Men at dette ikke passede menighederne i Helligsø og Gettrup, ser man deraf, at der et halvt år efter, at Jacob Schive havde redet den ovennævnte storm af, på ny til biskop Bircherod indkom en klage over præsten, som til stor forargelse endnu *"levede hen i sit onde levnet, både med sin hustru og sine tilhørere".* Atter fik provsten ordre til at lade den Helligsø-præst stævne for en provsteret – og endnu en gang lykkedes det Jacob Schive ved hjælp af sin veltalenhed og ved afgivelse af løfter at klare skærene. Denne gang dog ikke ved henvendelse til provsten. Nej, Jacob Schive drog til selve den Ålborg-bisp. Bircherod fortæller herom i sin dagbog, at den 22. maj 1703 *"kom den vanartige præst hr. Jacob"* om aftenen til ham *"med tiggendes bøn",* at den begyndte proces imod ham også denne gang måtte standses. Ikke nok med det. Pastor Schive havde også fået *"en og anden af fornemme godtfolk"* til både skriftligt og mundtligt at gå i forbøn for ham; ja, endog hans egen hustru, *"som allermest af hans hårde medfart var læderet",* begærede *"med grædende tårer, at han denne gang måtte tages til nåde".*

Biskop Bircherods langmodighed synes at have været uden grænser. Thi på trods af at han vidste, at Jacob Schives *"sognefolk vare saare forbitrede"* på deres præst, og skønt han havde de bedste beviser for, at "hr. Jacob" ikke var den mand, der holdt, hvad han lovede, så bestemte han dog, at sagen ikke skulle forfølges videre.

Da Bircherod en måned senere holdt visitats

i Gettrup kirke og *"til slutning spurgte menigheden om præstens opførsel, var det vel straks nogle tilstede, som havde et og andet på ham at sige, men så slemme vare de dog ikke her med deres klagemål som i hovedsognet". Bircherod lod da Jacob Schive, før han gik ud af kirken, vide, "at hamn for sin fattige kones og børns skyld"* ville han endnu engang lade sagen imod ham falde. Nogle dage senere overrakte Jacob Schive i Ydby kirke biskoppen en skriftlig erklæring, hvori han på det bedste lovede at forbedre sig. Bircherod "affærdigede ham med en skarp lection" og lod erklæringen nedlægge i stiftskisten.

Pastor Schive suspenderes fra sit embede

Men nøjagtig fire måneder efter var man lige vidt. Da indtraf der til biskop Bircherod et sendebud fra Helligsø med en ny klage over præsten, der *"intet efterlevede af, hvad han i sin sidst forpligt havde lovet, så det blev med hans scandaleuse forhold jo længere jo værre"*. Nu måtte der ske noget.

Provst Peder Nielsen lod ved underretten foretage de nødvendige vidneafhøringer i sagen, og efter over for biskoppen at have givet en fremstilling heraf, blev Jacob Schive indkaldt til at møde ved næstkommende landemøde for at lide dom for sine gerninger.

Sagen blev den 2. april 1704 "ageret" ved landsmødet i Ålborg, hvor kun fem provster havde indfundet sig, da stærkt snefald havde gjort vejene i Vendsyssel ufremkommelige. De få, som kom, havde måttet tilbringe 2-3 dage på rejsen. Actor i sagen var provst Peder Nielsen, men Jacob Schive var ikke selv mødt og havde heller ingen forsvarer sendt. Landsmødet kom til det resultat, at sagen burde udsættes til næste landsmøde og, at Jacob Schive indtil dette tidspunkt skulle være suspenderet fra sit embede.

Ved landsmødet i oktober samme år blev sagen behandlet i et 7 timer langt møde. Provst Peder Nielsen og hans advokat Daniel Wulf påstod anklagede fradømt embedet samt pligtig til at betale sagens omkostninger, medens Jacob Schives forsvarer, Christian Thomassen, påstod fuldkommen genindsættelse i embedet samt en passende erstatning til sin klient.

Dagen efter afsagdes dommen i Conventstuen. Det bestemtes i denne, at Jacob Schive

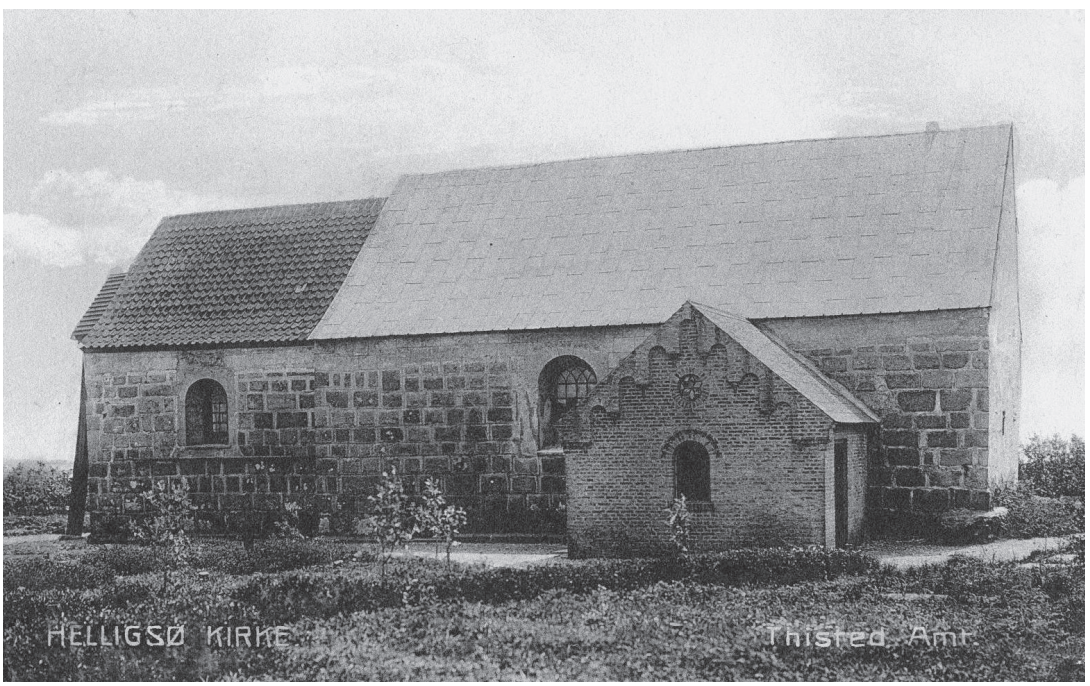

Helligsø Kirke set fra nord (reserve)

"igien skulde tiltræde sit embedes forretninger, men erstatte provsteprocessens omkostninger med 36 rdl.; saa og giøre ham, for de hannem tilføiede forhaanelse, offentligt afbigt". Hvilket Jacob Schive omgå-ende efterkom!

En arrig præst og en forbitret menighed

Et par år senere meddeler Bircherod i en optegnelse, at pastor Schives hustru *"kom med et skiberum tilbage fra Kiøbenhavn, hvor hun moxen*[1] *et halvt år havde ligget"* for at opnå økonomisk fordele *"enten i en eller anden måde for hendes betrykte og betrængte husbond".* Dette tyder jo på, at forholdet mellem ægtefællerne trods alt er blevet bedre med årene.

Men kløften mellem præsten og menigheden var snarere blevet større. Fra sin visitatsrejse i 1706 fortæller Bircherod, *"at han gjorde en tour til Helligsø kirke, at fornemme hvorledes det nu stod til i den forvirrede menighed".* Som Bircherod havde ventet, fik han her at høre *"almuens højtlydende og enstemmige klagemaal over hr. Jacobs onde og fortredelige forhold imod dem i adskillige maader, og hans contra-besværinger imod dem og deres haarde gienstridighed. Summa: En arrig og malicieus præst, en oprørsk og forbitret menighed maatte jeg her endnu som tilforn finde, og i hvor vel jeg med ivrighed foreholdt baade ham og dem deres christendoms pligt, og ved alle optænkelige maader søgte at forlige dem med hinanden, så var dog her saare lidt for mig at vinde. Gud skille dem dog på nogen god maade vel fra hinanden engang"!*

Jacob Shives afsættes – men får nyt embede søndenfjords

Den sidste bemærkning fra biskop Bircherod kunne tyde på, at det dengang var såre vanskeligt at blive skilt ved en præst, når man først havde fået ham, hvilket ovennævnte bemærkning da også turde være et tydeligt bevis for. Imidlertid var Jacob Schives dage i Helligsø-Gettrup snart talte, da biskoppen indføjede ovennævnte i sin dagbog.

Ovennævnte visitats havde fundet sted i juni 1706. Et år efter fik Bircherod gennem provst Peder Nielsen meddelelse om, at Jacob Schives hustru havde forladt sin ægtefælle, hvor hun i et brev til provsten beklagede sig over mandens tyranniske behandling.

Dette var dråben, der fik bægeret til at flyde over. "Hr. Jacob" blev på ny stævnet på et landemøde, der afsatte ham fra præsteembedet i Helligsø og Gettrup. Biskop Bircherod lod denne kendelse gå videre til kancelliet med anmodning om stadfæstelse, dog således, at kaldet ikke blev bortgivet, før man havde set, om Jacob Schive ville indanke sagen for Højesteret. Dette skete ikke.

Der hengik dog en rum tid, inden man fik en ny præst til de to menigheder. Valget var faldet på Jens Madsen, Hvidstendahl, der opholdt sig i Venedig, da kaldelsen forelå. Først i marts 1708 overtog han embedet.

Jacob Schives drog søndenfjords, og hvor mærkeligt det end lyder, lykkedes det for ham i 1711 at blive præst for Ølby, Asp og Fausing menigheder i Hjerm herred, Ringkøbing amt. Dette embede havde han i 16 år, til han i 1727 blev dømt fra kaldet, blandt andet fordi han fra prædikestolen havde skældt tilhørerne ud for skælme, tyve og rakkerknægte. Han havde i slagsmål truet folk med kniv og *"søgt sin egen søn med skydegevær".* Han døde i København nogle dage før, sagen skulle for Højesteret.

[1] Dårligt helbred, næsten død.

Agger Kirke 100 - års jubilæum

Kirken, der blev bygget efter at havet havde taget den gamle granitkirke

Af redaktør, Kristian Andersen, Hurup - Artikel i Thisted Amtsavis 29-9-1938

Den 22. september 1938 var det 100 år siden, Agger kirke blev indviet. Den jubilerende kirke er en afløser af den gamle kirke i Vester Agger, som havet truede med at opsluge. Dens mure hang ud over havskrænten og året efter, at den nye kirke blev bygget, forsvandt den gamle kirke i det hav, der så grådigt og hårdt er faret frem mod vestkystens fattigste sogne.

Den gamle Agger Kirke var antageligt en romersk kirke, som de fleste andre landsbykirker her i Refs herred[1]. Kirken lå på den anseelige lerbakke, der kaldtes Kirkebakken i Vester Agger, hvilken var den største af sognets byer, før sandet og havet i forening sammen ødelagde egnen.

I det 12. århundrede, da sognets bønder rejste kirken, så det helt anderledes ud, end det gør nu. Fra den høje bakketop har den kunnet se ud over en anseelig landsby med gårde og huse, over frodige marker og enge, der var skærmet af skove, hvis trærødder endnu for halvandet århundrede siden af og til viste sig i strandkanten.

Det var et gammelt bebygget sted, kirken var rejst på. Fra den grå oldtid havde de gamle thyboer færdedes derude. Havet skyllede endnu på stormdagen skaldyngerne fra stenalderens bopladser op på stranden. På markerne lå der gravhøje, som de endnu gør det andre steder i Thylandet.

Det var bønder, der boede her, og der var endnu et godt stykke vej til havs, men det varede kun et par hundrede år, hvor der her var så godt og fredeligt.

Fra sin bakketop har kirken set, hvorledes dens frygtelige nabo år efter år nærmede sig. Først sendte den sine enorme sandmængder ind over landet, hvoraf Agger sogn fik sin store part. Skoven forsvandt, agerjorden dækkedes af klitter, engene blev ufrugtbare, og for at fuldende ødelæggelserne kom havet.

Allerede mange gange havde der været gennembrud på Tangen. Syd om Kirkebakken var det svageste punkt en slette, hvor havet i de store stormdage kunne gå over.

I det 16. århundrede var sognet endnu af stor

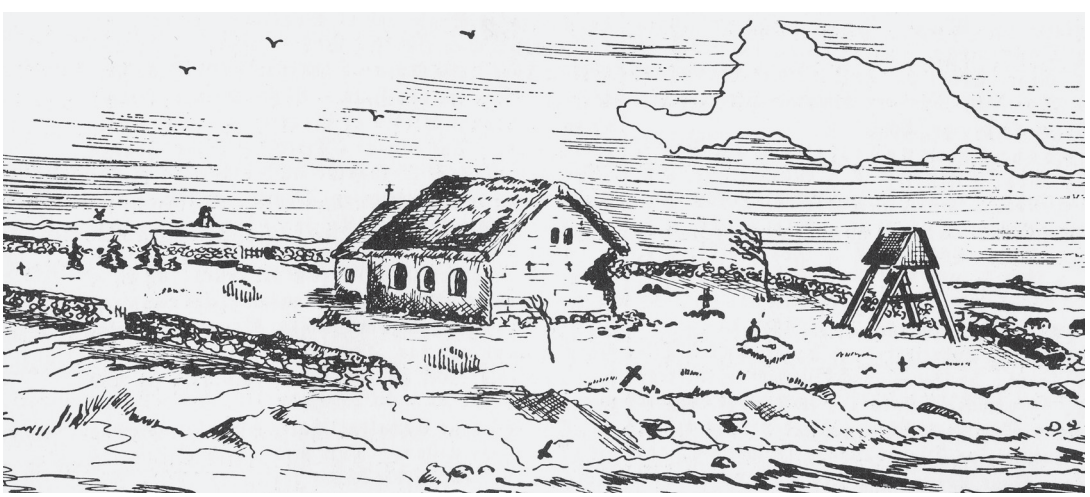

Aggers gl. kirke, fra bogen Agger-Land, af G. Jensen, 1985. (Egnshistorisk Arkiv)

Se noter side 60

udstrækning, men fra den tid gik det også raskt. Favn efter favn rev hav og strøm bort af landets lerskrænter. Byerne, der i forvejen var ødelagte for landbrugserhvervet, gik også under i kampen mod de grådige bølger. En dag var man klar over, at kirkens dage var talte.

Havet nærmer sig kirken

I 1573 skal kirken være flyttet et stykke ind i landet. Noget bestemt herom ved man dog ikke, men dengang var kirken meget forfalden, hvorfor sognets kongetiende blev den tillagt til ombygning. Denne må dog ikke have fundet sted den gang, for 25 år efter i 1598 får alle kirker i Refs herred kongelig ordre på at støtte Agger kirke.

På den tid var der over en fjerdingsvej til havet, men i 1694 var der kun 1000 alen mellem det og kirken, og afstanden formindskedes stadigt. Knud Aagaard[2] fortæller os, at i 1802 var der kun et bøsseskuds afstand, og han spår, at havet skyller det sidste væk, så ligene blottes på kirkegården.

Der skulle ikke gå lang tid, inden han skulle få ret. En stærk storm i januar 1818 gjorde sit ødelæggende arbejde på at nedbryde sidste skanse. Fra 30 til 100 alen i bredde af den i forvejen smalle landstrækning forsvandt. Af sognets ejendomme var der kun fire, der slap for ødelæggelse.

Syv år efter kom den næste alvorlige stormflod. Den kom 3. til 4. februar. Havet var fire alen over sin daglige vandstand, hvorved det meste af den smalle landtange, hvorover vejen til Ringkøbing amt gik, var mange steder oversvømmet. Toft by, der da havde fire huse, blev udslettet. Beboerne, der fra deres lofter måtte se havet skylle ind over husene, tilbragte et par skrækkelige døgn her, men de reddede livet. Det var den fjerde by, der i et århundrede forsvandt i Agger sogn[3].

Norden for Ålum by gik havet ind i Flade Sø, og på Kirkebakken åd havet sig igen nogle alen ind. Der var steder på sognets kystlinje, hvor havet skyllede et par hundrede alen bort.

Siden 1694 har havet nu årligt bortskyllet 15 alen af landet om året, eller ca. 17 tdr. land. Men endnu knejsede den gamle kirke, om end noget medtaget, på sin gamle plads. Vejrbidt og grå var den blevet under århundrede årig kamp mellem havet og Kirkebakken.

Men havet havde vundet. Et hjørne af kirkegårdsdiget var styrtet ned og de gamle Aggerboeres ben og muldnede kister stak ud af skrænten.

Havstokken nåede kirkedøren i 1825

Samme år den 27. og 28. november kom den storm, der skulle komme til at besegle den gamle kirkes skæbne. Resten af det vestre kirkegårdsdige styrtede ned, og en del af kirkegården forsvandt i havet, hvorefter havstokken nu lå udenfor kirkedøren. Det var under denne orkan, at Aggerkanalen dannedes, og klitterne nord for kirken blev bortblæst eller bortrevet af havet.

Selvfølgelig havde man i sognet længe set, at kirkens dage var talte. Sognepræsten Peter Christian Bendix, der var præst i Vestervig-Agger fra 1799-1833, de sidste år som amtsprovst, og fra

Provst, Peder Christian Bendix, præst i Vestervig. (Egnshistorisk Arkiv)

hvis udførlige beretninger vi har så godt kendskab til disse års ødelæggelser. Han havde i sin indberetning til kongen den 11. februar 1825 påpeget nødvendigheden af at flytte kirken, der nu stod som sognets yderste forpost mod et hav, som havde overskyllet de sidste engstrækninger og ødelagt de få stumper agerjord, der var genskabt efter de forrige ødelæggelser.

Gennem amtsprovst Bendix' beretninger om de ulykkelige tilstande i Agger sogn havde kong Frederik d. 6. fået stor interesse for sagen. Han tillod, at der blev optaget en kollekt i landets kirker til støtte for de skadelidte, hvoraf der tilfaldt Agger sogn 3563 rdl. 3 mk. sølv. Af disse penge blev en del anvendt til at sætte beboerne i Toft i stand til at flytte til Thyholm.

I 1826 var kong Frederik på en rejse i Jylland og besøgte i den anledning Vestervig-Agger bl. a. for at se den nye Agger Kanal.

Ved den lejlighed har der sikkert også fra amtsprovstens side været ført på tale at flytte kirken.

Kirken lukkes

Endnu gik der tre år. Kirken var i mellemtiden blevet farlig at benytte. Man kunne hvert øjeblik vente, at den stejle skrænt skulle styrte ned og rive kirken med sig.

Begrundet med disse omstændigheder sendte Amtsprovsten i 1829 et andragende til kirkemyndighederne om at blive fritaget for at holde gudstjenester i kirken. Andragendet blev anbefalet af biskoppen, og det blev derefter approberet af Kancelliet.

I 1830 var kongen på ny i Agger for at se på forholdene ved Kanalen. Der var da røster fremme om ved kunstig hjælp at lukke kanalen af hensyn til fjordfiskeriet. I juli gav kongen da sin erklæring herfor, at den nye kanal nok ligesom de tidligere ville lukke sig selv.

Ved kongens besøg i Agger var der på ny tale om kirken, hvor forholdene stadigvæk var uændret, men man havde nu vænnet sig til havets nærgåenhed. Kongen bestemte da, at kirken godt måtte bruges, når det kunne ske uden fare!

Der gik dog kun en kort tid, hvori man benyttede kirken. Den 18. marts 1832 blev den sidste gudstjeneste holdt herude, og i nogle år måtte Aggerboerne til Vestervig til gudstjenester og kirkelige forretninger.

Den gamle kirke, der i århundrede havde været sognets midtpunkt, var nu lagt øde og i forfald. Når havet stod på, rystede de gamle mure under bølgeslagene, og de slog dybe revner. Taget blev revet af i de samme storme, og ingen tænkte mere på at sætte det i stand.

Stykke efter stykke blev kirkegårdens jord skyllet bort. Det havde alt sammen et mistrøstigt præg, som ikke kunne undgå at berøre dem, der besøgte stedet. I Thisted Amtsavis skriver en indsender, P. Hendrichsen: "Intet sted trues landet som ved det ulykkelige Agger. Den nulevende slægt har set sine fædres grave bortskyllede, og hvor den for kort tid siden sang lovsange og bad til havets herre, der svømmer nu hajen, og bølgerne brydes i vild rasen".

Den nye kirke bygges

I 1834 fik sognet efter provst Bendix´s død en ny præst, Peder Laurits Ingerslev. Det varede ikke længe, inden han satte sig i bevægelse for at skaffe sognet en ny kirke. Et andragende tillige med tegninger blev på sogneboernes vegne d. 27. maj 1836 sendt til kongen. I overslaget be-

Pastor Ingerslev, præst i Vestervig. (Egnshistorisk Arkiv)

regnede man, at det ville koste 2700 Rdl. sølv at opføre en ny kirke, og dette beløb ønskede man at tage af den kollekt, der var indsamlet.

Kongen gav i november samme år tilladelse til, at der byggedes en ny kirke og, at man tog 2000 Rdl. af kollekten. Resten blev indsamlet privat ved en indsamling, der blev stærkt støttet af herredsfoged de Fischer, Vestervig.

I sommeren 1838 blev der på Vestervig Tinghus afholdt en licitationsforretning, hvor arbejdet med kirkens opførelse blev overdraget konsul Lützhøft, Thisted, og allerede d. 11. september samme år stod kirken færdig. Den havde da kostet 2863 rdl. sølv at opføre.

Den 23. september fandt indvielsen sted. Denne blev foretaget af biskop Fogtmann, der som tekst havde valgt ordet: "Dette hus skal være et helligt hus, det skal være et guds hus". Der blev så prædiket af sognepræsten, og Steen Steensen Blicher havde skrevet en salme til indvielsen.

Kirkens inventar er delvis fra den gamle kirke

Den nye Agger Kirke var vel ingen anseelig kirkebygning, men den passede til sit formål, og den faldt godt ind i det landskab, der omgav den. De 100 år, der er gået, har da ikke sat sine spor. Den står stadig som ny og frisk med sine hvidkalkede mure og røde tag. I 1934 blev der dog udført en større restaurering af kirkens indre, der blev malet og pyntet op.

Kirkens første altertavle var malet af fru Ingemann, men den, der nu står på alteret, er malet af fru Mulvad, hvis mand var distriktslæge i Vestervig.

Kirkeklokken, der i 1720 er støbt i København af klokkestøber Frederich Holtzmann, er fra den gamle kirke. I indskriften står der: "Ære være gud i det høje". Døbefonden er ligeledes fra den gamle kirke, medens kirkefadet skal stamme fra Vestervig kirke.

Af det gamle kirkeinventar er der desuden prædikestolen og det gamle trækrucifiks fra den katolske tid. Desuden har der været et gammelt gravtræ[4] med inskription og en gammel ligsten, som stammer fra den ældste kirke, men disse ting er forsvundet. Endnu opbevares en tolvpundinger kanon-kugle i våbenhuset. Den stammer fra englændernes overfald på Agger by i 1811.

Fra den nyere tid er en mindeplade over skolelærer Søe Pedersen, der druknede i Flade Sø d. 17. juli 1865 under forsøg på at redde nogle badende småpiger.

En smuk lysekrone blev ophængt i 1906, skænket af lærer Kirkegaard og hustru.

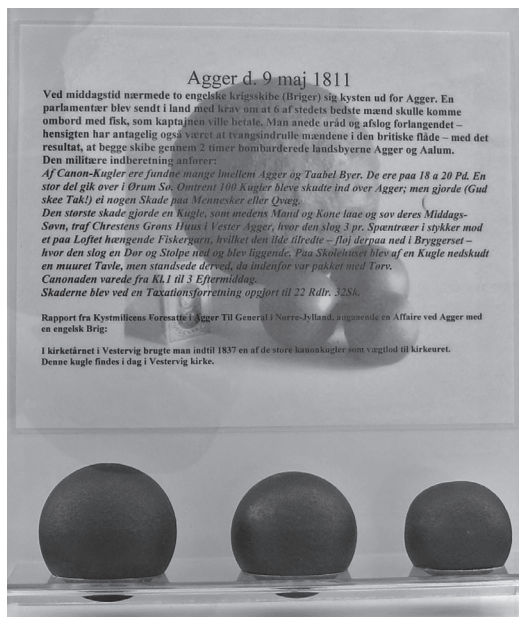

Engelske kanonkugler fra 1811, findes i kirkens våbenhus. (Efter bombardemen af byerne Agger og Ålum). (Privatfoto)

Sognets præster

Det vil føre for vidt at komme nærmere ind på sognets historie, der byder på så mange triste minder. Men oprindelig var Agger sogn et selvstændigt kirkesogn, der havde sin egen præst. Senere blev det kannikkerne fra Vestervig Kloster, der forrettede kirketjenesten, da kirken var kommet til at høre ind under Klosterets besiddelser.

Ved reformationen skete der atter en ændring. Dens første lutherske præst, var provst Svend i Vestervig, der kom hertil i 1530. Denne mand havde først været slotsskriver på Skanderborg Slot. Han var en af Luthers forkæmpere og hans beskikkelse som provst i det store rige

Vestervig Herrekloster, var et af de første stærke stød mod katolicismen her i landet.

Ved reformationens indførelse 1536 blev provst Svend naturligt nok ved med at styre de under klosteret hørende kirker, nemlig i Vestervig, Agger, Nørhå, Tømmerby og Lild.

Til at besørge gudstjenesten i Agger holdtes der de første år kapellaner. Den første af disse var Clemens, indtil 1550, derefter Anders Kristensen 1550-52 og Bertel Pedersen 1552-57.

Sognet fik præstegård, men denne ødelagdes af sandet

De første år havde kapellanerne deres bopæl i Vestervig Kloster og fik deres underholdspenge herfra, da der ingen præstegård var i Agger.

I 1555 blev Agger på ny et selvstændigt præstekald. Præsten boede dog stadig i Vestervig men nød en tredjedel af indtægterne fra en gård i Agger og nogle tønder byg fra klosteret. Af beboerne fik han et par ol sild og et par skæpper byg fra hvert sted.

Præsten klagede dog i sine indberetninger over, at han hverken har præstegård eller indtægter, han kan leve af. Han hentyder til Klemmebrevet, den skrivelse der omtaler præsters forhold, hvori der udtrykkeligt siges, at præsten i Agger skal have sin egen præstegård fra Vestervig Kloster og nyde præsterenten af Agger sogn.

Som så mange andre steder tog det tid at få bestemmelserne gennemført, men omsider fik Hr. Bertel sin præstegård. Det næste, der skete, var, at sandflugten ødelagde denne gård, og da sognet blev så ødelagt, at det ikke kunne svare sine afgifter, blev Agger Sogn i 1571 lagt under Vestervig, så det blev ingen lang herlighed med selvstændighed.

Pastor Bertel var i stadig strid med sine sognefolk om afgifter. Det gik under hånden hårdt til i Agger Præstegård, når præsten sloges og skændtes med bønderne. I 1557 fik de ham jaget ud af sognet.

Året efter klagede han over lensmand Knud Gyldenstjerne, som han skylder for at have skilt ham fra sogn, gård, hus og hjem. Han påstår, at det var lensmanden, der fik sine bønder til at mishandle ham.

Han fik dog ikke noget ud af sit kæremål, for under sagen oplystes det tydeligt nok, at præsten selv havde den store skyld i de ham overgåede ulykker.

Den sidste præst var Michel Nielsen. Af hans indberetninger ses det, at præstegården var meget ødelagt ved sandflugt, og at hele korntiendet kun er 8 tdr. byg. Kvægtiende 6 lam og 4 skilling og offerpenge 4½ mark.

Den 7. august 1598 afholdes der tingvidne på Vestervig Birketing over ødelæggelserne på Agger præstegård. Det er ikke noget lystigt billede, man ved den lejlighed får af tilstanden i Agger sogn.

Den sidste præsteindberetning, hvor præstegårde nævnes, er fra 1690. Anexet Agger er da ikke længere en landsby, men benævnes som et fiskerleje, som tilforn har sået og avlet, men så formedelst sandflugt er så øde, at der i hele sognet ikke sås en håndfuld, og hvor beboerne ikke har andet at leve af end fiskeri.

Af dette oppebærer præsten som afgift en snes hvilling, en torsk en ol sild fra hvert sted. Men heller ikke fiskeriet er godt længere, det er aftaget, og kun 12 af sognets beboere kan på den tid svare denne ubetydelige afgift, resten måtte betle.

Sognepræst, Andreas K. Riis Lowzon. (Egnshistorisk Arkiv)

Dette er vel nok det mørke billede, der gennem sognets omskiftelige historie er tegnet af noget sogn i landet. Intet under at Knud Aagaard skriver, at ublidere plet end Agger ikke kan tænkes.

Præsterne i den nye kirke

Præsterne i Vestervig-Agger sogn har siden den nye kirke blev bygget været: Provst H. Ingerslev 1834-1842, Mich. Frederik Blichfeldt 1842-1848, Karl Ludvig Poulsen 1848-1863, Jacob Frederik Ingerslev 1863-1876, Andreas Kr. Riis Lauwson 1876-1896, Konrad Johannes Krohn 1897-1911, Henrik Lauersen 1912-1933 og den nuværende sognepræst Fibiger-Jensen fra 1933.

En kirkegård med mange af havets ofre

Er kirken uanseelig, så er dens menighed godt tilfreds med den. Den har også minder, der er knyttet nøje til sognets historie og dets beboeres farlige næringsvej på havet. Fra kirkegården findes den store fællesgrav, hvor de 12 aggerboere, der mistede livet i stormnatten d. 21. november 1893, hviler. Men også mange andre grave gemmer resterne af fiskere, der mistede livet på havet.

Undergrunden i kirkegården er stærk saltholdig. Dette gør, at det tager uforholdsmæssig lang tid, inden gravstederne på ny kan benyttes, hvorfor man har måttet anlægge en ny kirkegård et stykke fra den anden. Her findes en stor fællesgrav over 14 engelske marinesoldater, der faldt ved Jyllandsslaget 1916, og drev i land på kysten ud for Agger.

Jubilæet

På fredag fejrer sognet kirkens jubilæum. Der vil blive afholdt en højtidelighed i kirken, hvor biskop Oldenburg vil prædike, og hvor pastor emeritus Henrik Laursen, Vestervig, der er kendt for sin store historiske interesse og for sine udmærkede bidrag til sognets og kirkens historie, vil give en historisk oversigt over Aggerkirkernes historie.

Noter:

[1] Agger sogn hørte endnu i 1700 tallet under Hassing herred. Se i øvrigt Sydthy Årbog 1987, side 21 ff.

[2] Topografisk forfatter. I 1798 kapellan i Thisted og sognepræst i Skjoldborg og Kallerup i 1799.

[3] De øvrige byer var: Nabe, Ålum og Røn.

[4] Træstamme der anbringes i stedet for et mindesmærke på en grav.

Agger Kirke 2014. Hans E. Nørgaard, Agger

Else …

Rim af Niels Gade, "Øster Skårup" - Redigeret af Britta Nielsen, Vestervig

Niels Gade blev født i Søndbjerg sogn d. 9. april 1900. Han giftede sig i 1929 med Johanne Marie Jensen, Randrup. Samme år købte de gården "Øster Skårup", Vestervig.

Som tigger kam Else tit i mit hjem,
hun halted af sted, for æ gigt war slem.
Mæ æ kjæp i æ håen, å mæ sjal om æ krop,
å hinne skjørter hun trak lidt op.
Så såt hun sæ ned po ø køkkenstuel.
Hun war svedig å å go i æ suel.
Hun fortall så møj – å så ware sandd,
imens hun skotted te æ kaffekandd.
Æ kand bløw såt te warm, å hun fek en kop,
å snår war det færr te å skjænk op.
Det bløw te fir – å det bløw te fem,
no war æ gigt – slet et så slem.
Så skul hun wint å ha mejdagsmad,
å wi ratt all te samm fad.
Så fek hun en mejdagssøwn,
hun tøt no det war lidt øwwerdrøwn.
Imens pakked mi muer en pak så stuer,
mæ fjæt å pøls, å hwa der war gur.
Å hun tow også en stur håndfuld tow
å op å æ såltkår, en støk flæsk å æ sow.
Å så fyldt hun mjælk i hinne bette spand,
så kun Else go hjem te hinne mand.
Han såt derhjem for æ ænn å æ bower,
det war hans plads her po æ jower.
Det war hans bestelling å gjør klokker i stand,
men te det war han så ring en mand.
Når han skul rens en klok, spøt han deri,
å når han skul sammel den, kun han ett si.
Somti fæk han en par hywwel for møj,
å så war æ klok så godt som øj.
Derfor fæk han så lidt å laww,
så såt han for æ bowerænd all hans daww.
Så mot Else ud for anner å wask,
å det gjow hun så læng, at hun war rask.
Så en dåe fald hun ned fræ æ lowt,
å da tow hun skåe i hinne jenn howt.
Det war for hin så smærtelig tång,
no mot hun uker po hinne tiggergång….

Dreng i 50'ernes Agger

Af Hans Erik Nørgaard, Agger

(Fortsættelse fra 2013)

Ny indretning
Hjemmet blev ført tilbage til tiden før bedstefars flyttede ind, og mor og far flyttede deres soveværelse ned fra loftet til husets nordvestligste rum.

Antageligt første billede af Hans E. Nørgaard på dåbsdagen 15.7.1951 Bagest fra venstre Gunda Nielsen, moster, Edna Nørgaard, søster, Aksel M. Nielsen, onkel og Ruth Jensen ven af familien

Det var lige under »æ væster« kammer, hvor jeg de næste mange år fik min hule. Der var lydt i huset, og blot et hosteanfald kunne forstyrre de andres søvn, ligesom dufte ej heller var isoleret. Det fandt jeg ud af senere, da jeg skulle eksperimentere lidt med pibe og røgtobak. »Æ øster« kammer lå lige over butikken og fars værksted. Som jeg erindrer det, gik der en rum tid inden min bror og jeg flyttede på henholdsvis øst og vest. Det var nu lidt hyggelig og trygt at være sammen om natten især. Dejligt at have sin storebror hos sig efter den lange mørke tur henover loftsgulvet. Gik jeg alene i seng, tændte jeg lyset, lige når jeg kom op af trappen, løb hen på mit kammer og tændte lyset der, inden jeg så gik tilbage og slukkede lyset ude i loftsrummet.

Skomagerværkstedet
På fars skomagerværksted var det rart at være. Gulvbrædderne nåede ikke helt sammen, og forskellige småting kunne forsvinde gennem sprækkerne. Medens forskellige spændende mennesker var hos far, sad jeg ofte ubemærket på gulvet, og mens jeg lyttede, fiskede jeg forskelligt op mellem gulvbrædderne med et stykke ståltråd. Ved den store symaskine hang en stor rulle fint guldagtigt ståltråd beregnet til at fæste overlæderet på træsko. Det var præcisionshåndarbejde at sømme tråden til langs træskobunden med små fine stavler/kramper, der akkurat kunne skræve over tråden. Jeg ser endnu for mig far sidde med stavler i den ene mundvige og træskobund, overlæder og ståltråd i hænderne.

Det lille dobbelte søm forsvandt næsten mellem tommel og pegefinger. Alligevel var han i stand til at prikke stavlen ned i læderet med sin lille hammer. Første slag kunne resultere i, at sømmet sprang utilsigtet ud i rummet, hvis ikke han ramte helt præcist. Der var lang vej rundt om en størrelse 47 træsko, og timelønnen har ikke været nem at få øje på.

Ud over sit erhverv og sin uddannelse som skomage, havde far forskellige tillidshverv. Skat blev indbetalt hos ham, han var i sognerådet,

menighedsrådet, samfundsrådet som ledelsen i missionshuset kaldtes, skolekommissionen og sikkert meget mere. Det affødte mange spændende menneskers besøg på værkstedet. Selv om han var på vej rundt om en 47'er, kunne han samtidigt tale kommunens, kirkens, missionshusets eller skolens anliggender. Der var ro på.

Jeg lå tit på ryggen og kiggede op mod bjælkerne, der i nederste kant var forsynet med en række søm, der ragede omtrent en tomme ud og passede som knage for de sko, der var til reparation. Der hang de i hælkappen og fortalte deres historie om ejerens fødder.

»Når det regner på præsten, drypper det på degnen«

Edvard var hjemme på besøg. Selv om han ikke havde boet i Agger en menneskealder, var han hjemme, når han var på familiebesøg i Agger. Vi er ikke i familie. Han og far var skolekammerater og klikkede rigtig godt sammen. Det var naturligvis først og fremmest familien, det gjaldt, men der manglede noget, hvis ikke Edvard fik en time eller to på værkstedet sammen med far, når han var i Agger.

Mens jeg lå og funderede over, hvordan Henriettes ene sko kunne være så meget bredere end sin makker, fanger jeg, der måtte være sket noget særligt for Edvard siden sidst. Med stavler i munden lyttede far mere, end han talte, og det kan da nok være! - *»jo jeg har været hos kongen for at takke for hæderen ved at være tildelt ridderkorset,«* fortæller han. Og det kan da nok være, størrelsen på Henriettes sko for et øjeblik blev ligegyldig.

Edvard var et af de relativt få aggerboere, der havde grebet mulighederne og besad evnerne til at læse og blive til noget, som det hed. Teologien havde iført ham den smukke sorte præstedragt og den hvide pibekrave. Sognepræsteembedet havde ydermere givet ham titel af provst.

Skomageren og provsten havde altid kunnet le hjertelig sammen. Havde jeg ikke hørt det før, var første gang provsten slog en skranni op, så imponerende at jeg om ikke ligefrem blev forskrækket, så overrasket. Kønt var det vel ikke. Undskyld Edvard, jeg synes stemmen

Provst Edvard Madsen 1905-1990

gik i falset, så latteren kunne ligne en lettere hysterisk kvindelatter. Hæmningsløst, inderlig varmt og sjovt var dette øjeblik på gulvet. Et hvidt og sirligt strøget lommetørklæde måtte gejstligheden have ind under brillerne for at tørre de små øjne, der så ud, som lå de langt indenfor brilleglassene, og var løbet over. Beretningen fra hovedstaden passede nogenlunde med den tid, det tog far at bruge en mundfuld stavler. Andre ord end dem, han kunne støde ud ved en lyd gennem næsen som et hmm eller to, havde ikke afbrudt Edvards fortælling om sit besøg hos Frederik den IX.

Ståltråden var næsten hele vejen rundt nu, og den smalle strimmel læder, der var for meget, skulle skæres fint til, så den passede i rillen ind i træ-sko-bunden. Til at klare det havde far en let buet og meget skarp speciel skomagerkniv. Han anvendte den med noget, der kunne ligne kirurgisk akkuratesse. Finishen måtte i dette tilfælde vente. Han lagde det ny fodtøj fra sig i den udtrukne skuffe foran sig.

Resterne af lidt tobak blev kradset ud af pibehovedet med en syl. Der var nu ikke meget

plads til tobak i den pibe, han røg. Den var tæt tilrøget, og derfor var der blot ganske lidt plads til frisk tobak. Den gule tobakspung med påskriften Royal Club blev fisket op af bukselommen. Navnet på tobakken måtte vel passe perfekt til situationen lige nu. Det var lidt hyggeligt med piberøgen, hvis duft blandede sig med duftene af træskolak, læder, lim og skosværte.

Jeg tænkte ofte, om piberygning ville lykkes for ham uden at få tømt munden helt for søm, eller uden at han kom til at sluge et eller flere af dem. Det gik åbenbart, og jeg beundrede håndelaget og den selvfølgelige lethed hvormed pibe og tobak blev håndteret. Først nu med ild på snadden og blikket over brillestellet i retning af Brugsen skråt overfor replicerer far stilfærdig og usentimentalt vennens royale besøg. For uvedkommende kunne det forstås sådan, at far ikke var imponeret. Det var han og glad på Edwards vegne. Efter en særdeles spændende gengivelse af den kongelige audiens hvor provsten havde takket for ridderkorset, kom skomagerens uimponerede kommentar bag på ham. Kun deres indbyrdes forståelse ville godtage fåmæltheden, da far sagde: ***»Ja Edward - forhen var det sådan, at man hang røverne på korset«*** - hans blik flyttedes væk fra Brugsen og direkte hen på barndomsvennen på stolen i hjørnet - ***»nu om stunder gør de det åbenbart omvendt.«***

Her kom den igen - kællingelatteren.

Inderligt og længe - de forstod hinanden provsten og skomageren, og revnerne mellem gulvbrædderne og Henriettes sko under bjælken var næsten helt glemt!

Tvillingerne og jeg

Skoletid og fritid smelter sammen i erindringen. I det følgende skal jeg fortælle lidt om begivenheder fra både hjem og skole, som jeg bestemt ikke er ubetinget stolt af, men som hører med til mit billede af det at være dreng i 50'ernes Agger.

Undertiden føler jeg, at jeg og Kekkemands tvillinger Søren og Bertel var ekstraordinære for så vidt angår »ulykker«. Skete der et eller andet i byen, der ikke lige tålte at se dagens lys, var den første reaktion som regel et forsøg på at få

Kekkemands tvillinger udenfor gasdepotet derhjemme. Bertel ved styret, lillebror Josef, tvillingbror Søren og Jørgen Kragelund

fat i en af os. »Det er nok Hans og tvillingerne", lød det.

Med kommende eksempler in mente er der måske en plausibel forklaring til de voksnes almindelige mistanke. Om vi skilte os væsentligt ud sammenlignet med andre, skal jeg ikke bedømme endsige forsvare alt, hvad vi foretog os!

Tvillingerne Søren og Bertel Kristensen opkaldt efter bedstefædrene er født 4. december 1950 og var så ens, at selv deres far havde svært ved at se forskel. I enkelte tilfælde kunne vi drage god nytte af, om det nu var Søren eller måske Bertel, der skulle »afregnes« med!

Der var vel omtrent hundrede meter mellem vore hjem, og helt frem til konfirmationstiden holdt vi tre sammen som ærtehalm. Det har ofte strejfet mig, at den sympati og medfølelse, jeg havde fået foræret ganske gratis ved at være blevet så voldsomt skoldet og med næsten ni måneders sygehusindlæggelse til følge, kunne være blevet misbrugt og udnyttet, når jeg fik bragt mig selv i en penibel og prekær situation?

Ildebrand

En af mine syv søstre blev gift i 1958, og brylluppet blev holdt hjemme. Som på mange andre dage var jeg kort efter brylluppet gået over til Kekkemands for at se, om tvillingerne var hjemme. *»Hans, hvad har du i din lomme?«*

spurgte Kekkemand og kiggede på min bukselomme, der fyldte usædvanligt mere end normalt. *»Det er en pakke tændstikker«,* svarede jeg. *»Hvad i al verden skal du bruge en pakke husholdningstændstikker til?«* Den har selvsagt fyldt meget i en syvårig drengs lomme. *»Til at hjælpe min far med at tænde sin pibe.«* Jeg fandt aldrig ud af, hvorfor han ikke tog tændstikkerne fra mig, og da tvillingerne var klar til at gå med ud at lege, gik vi.

Som sådan havde vi ingen planer rigtigt, og Søren ville åbenbart noget andet end Bertel og jeg, og vi gik hver til sit. Bertel og jeg gik hjem til os og gik ind i svinestien. Det var delt i to rum. Et til grisen hvor der lige nu ikke var nogen gris. I modsatte side af rummet lå der »ilding«, som brændsel vel blev kaldt under et, hvad enten det var træ, koks eller briketter. Ned fra bjælkerne hang der ligesom med reparations skoene i skomagerværkstedet nogle fiskeredskaber til at fange rødspætter eller skrubber i fjorden. Jens »Aj'sen« havde måske ikke plads hjemme, i hvert fald opbevarede han 14 helt ny garn hos os. Indenfor i svinebøvlen var det fyldt af gavepapir og papkasser fra det nyligt overståede bryllup.

Jeg forsøgte, om jeg kunne huske hvilke bryllupsgaver, der havde været i enkelte af papkasserne ligeledes med noget af det mest iøjnefaldende gavepapir, der tydeligt skilte sig ud fra Brugsens indpakningspapir. Husholdningsæsken med tændstikker havde jeg stadig i lommen. Vi var endnu ikke begyndt at småryge i smug. Hvorfor tanken om, hvorvidt papiret kunne brænde, overhovedet opstod, forbliver en gåde. I begyndelsen tog vi ganske lidt papir udenfor grisebøvlen, hvor der var lidt fri gulvplads. Tændstikkerne kom op af lommen, og jeg strøg en og satte til hjørnet af et stykke papir. Det brændte fint op, og her skulle vi, eller mere korrekt, jeg skulle være stoppet, men vi kunne da også lige se, om et af de mindre gaveæsker kunne brænde. Det ku' de, og med lynets fart havde vi slet ingen kontrol over, hvor ilden ville hen. Vi trampede på det brændende papir til ingen verdens nytte, og både ild og røg bredte sig, så vi var nødt til at lukke døren op norden ud og se selv at komme ud derfra.

Her sker næste præmiebommert. Hvorfor i alverdens riger og lande løber jeg ikke indenfor i huset og råber i vilden sky: ***"Hjælp det brænder?«***

Det gjorde jeg ikke, vi løb væk og gemte os. I en lille knak mellem os og posthuset lagde vi os og kiggede hjem imod vores svinesti, hvor røg væltede ud. Nu også flammer. Istedet for anskrig om hjælp løb vi videre. Op til havet. Herfra kunne vi lidt senere høre sirener op gennem Agger.

Lidt efter lidt begyndte det i al sin gru at gå op for mig, hvad jeg kunne have sat gang i. Jeg kunne være skyld i, at hele huset brændte? Oppe ved havet begyndte samvittigheden at gnave, og spørgsmålene stod i kø. Hvor omfattende havde ilden bredt sig? Tiden gik, og jeg gik nu alene ved havet. Bertel var gået hjem, han skulle hjem og spise. Havde brandbilen mon fået slukket ilden?

Ikke værd

Jeg kunne ikke bare gå hjem og spise. Jeg kunne ikke gå hjem. Jeg måtte vel ikke komme hjem mere? Tankerne fik efterhånden følgeskab af sulten, der så småt meldte sig, men jeg kunne jo ikke ....., og slet ikke med det forfærdelige, jeg havde gjort. Kunne jeg i virkeligheden aldrig mere komme hjem? Kom jeg i fængsel? Eller børnehjem? Jeg kunne ikke blive ved havet altid. Inden længe kom aften og mørk nat. Jeg bemærkede igennem alle tankerne, jeg frøs. Jeg kunne ikke bare gå hjem efter en trøje, jeg kunne slet ikke gå hjem. Uanset straffen der måtte vente mig, indså jeg, at jeg jo måtte begive mig hjemad. Jeg skulle gå frem mod det opgør, jeg umuligt kunne komme udenom. Ville jeg genvinde min tabte status, var der ingen anden, der kunne gå vejen hjem for mig. Indeni vidste jeg, det var eneste mulighed. Hvad ville far og mor sige, når jeg kom hjem. Hvis jeg kom hjem? Hvad var straffen for den slags?

Langsomt begyndte jeg at gå i den rigtige retning i det mindste. Stadig ved havet lidt nord for byen. Uha der var langt hjem. (Nu, hvor jeg har børnebørn på samme alder som jeg dengang, har jeg svært ved at rumme tanken om, at et af dem gik i den tilstand alene i »verden«).

Jeg var nået op på skinnerne, hvor VBV's tog kørte vest om Gerda's iskiosk. Det var, som mine ben var låst, skridtene blev slæbende, og flere gange lød det til mig »vend dig om, og løb alt hvad remme og tøj kan holde til«, men hvor skulle jeg løbe hen? Jeg var fanget i mit eget spind. Jeg måtte hjem til opgøret. Jeg måtte have vished for, hvad jeg var skyld i, hvem ellers? Kort før jeg nåede bageriet i den vestlige del af Badehotellet, så jeg, der holdt en politibil udenfor derhjemme. Det gjorde ikke ligefrem skridtene kvikkere.

Hjemme igen

Kriminalassistent Nissen sad i stuen i samtale med far, og det var langt fra lige så hyggeligt som ved provstens besøg i værkstedet tidligere.

Uniformeret politibetjent

Der blev ikke sagt så meget. Kunne de da ikke lukke op for det alt sammen, så vi kunne få det overstået. Gad vide om jeg kommer i fængsel, tænkte jeg. Nissen var en stor mand og i sin sorte uniform. Kasketten stod eller lå på stuebordet - imponerende hovedtøj. Evigheder synes at gå, hvorefter jeg uopfordret blev løftet op på politimandens knæ.

Der blev sikkert sagt meget, også andet end jeg har lagret. Hvad, jeg imidlertid husker, er de ord, der fulgte en handling, jeg synes virkede sært. Nissen tog en brun pung frem fra sin lomme, åbnede den og fandt en ny skinnende guld-tokrone, en daler. Den lagde han midt i sin enormt store og åbne håndflade!

Ved skrivebordet lige overfor sad far og lignede - far! Jeg kiggede mistroisk på mønten foran mig. Så kom det fra betjenten: *»Når jeg har hørt dig sige højt til din far, mens du ser på ham, at sådan noget vil du aldrig gøre mere; så er daleren din!«*

Mistroen voksede. Jeg vidste endnu ikke, hvad der var brændt, lugten afslørede noget var. Jeg vidste ikke om brandbilen var kørt igen. Endnu havde jeg ikke mælet et eneste ord, siden jeg var kommet ind. Verden var uvirkelig lige nu, mon jeg overhovedet kunne sige nogetsomhelst? Kunne jeg se på far? Jeg løftede blikket imod ham, han stod ikke skarpt for mig. Der var forringet billedkvalitet af dimensioner. Pludselig anede jeg hvorfor. Der løb dråber af saltvand ned over mine kinder. Jeg mærkede, det yderligere ville besværliggøre at skulle tale. Jeg sank, det var som om hele mit system slet ikke duede mere.

Præstationen var bestemt ikke til topkarakter, da jeg åbenbart fik sagt de ord, jeg var blevet bedt om at sige; først nu hørte jeg far sige noget efter sin helt fortabte søns hjemkomst. De ord glemmer jeg aldrig så længe, jeg lever. Billedkvaliteten bedredes en smule omend stadig med dug på »skærmen«. Det var ikke en byge af helt berettigede ukvemsord, eller »nu skal jeg sige dig«. Melodi og tonefald var det jeg kendte.

Gad vide om det var fordi, mor og far næsten havde mistet deres mindste dreng for kort tid siden, at far kun sagde:

»Så snakker vi ikke mere om det!«

Det var det ikke! Han sagde de ord, fordi han var min far. Det var ikke tomme ord heller. Flere år senere kunne der sagtens have været godt stof til konfirmationssangen. Han mente, det han sagde!

Hvordan det blev ordnet med Jens Aj'sens helt nye rødspættegarn, ved jeg ikke. Brandforsikring måske? Væk var de, og skaderne efter legen med tændstikker begrænsede sig heldigvis til udhuset med grisestien, selv om det var slemt nok. Det kunne være gået rigtig galt!

Illegalt sø-fiskeri

Det er blevet sommer. Hjalmar og Polle havde fiskeriet i Æ Vester Sø, Flade Sø, og Henrik fra Hassing havde fiskeriet i Æ Øster Sø, Ørum Sø. Det var deres. Forpagtet med eneret til fiskeriet.

Tvillingerne og jeg kendte dem. Det vil sige, vi kendte kun Henrik fra Hassings grå kassebil, ikke ham. Hjalmar og Polle havde ikke bil. Vi havde fået nys om, at fiskeriet i søen var godt og vel i grunden knap så farligt som hav og fjord. Inden i mig klinger mors formaninger endnu, når hun, inden jeg løb ud for at lege, sagde: *»Haw, fywr og Station (VBV) holder du dig væk fra!«* Der kunne vel ikke ske så meget ved at forsøge med et sæt ålekroge i Æ Vester Sø?

Projektet var født. Søren, og Bertel og jeg gik

Søforpagterne viser ål og gedde. Poul E. Kristensen 1939-1997 Hjalmar Kristensen 1907-1976

igang med at arrangere. Ved Æ Æwer var alting nemmere, der var alle de ting, der skulle bruges til fiskeri. Ved søen var det anderledes. Vi havde ingen båd men fandt en skydepram ved Æ Bedde Stem. Der var ingen årer til. Det var der råd for, og vi lånte et hold årer ved Æ Æwer.

En smal skydepram, tre drenge og en bakke ålekroge - det kunne lige gå - men så heller ikke mere. Ingen af os vidste, hvis skydepram det var. Vi holdt øje efter Henrik fra Hassings bil og Hjalmar og Polle. Hvordan og hvornår kunne vi komme afsted med vores ulovlige forsøgsfiskeri? Kekkemand havde sagt, der var ål i »Andedammen«, men der var lang vej med en skydepram og et hold årer, der ikke helt passede. Vores planer tålte ikke dagens klare lys, så aftalen blev, at vi gik til køjs som sædvanlig, og når vi havde vished for, at skomageren og Gerda, og Sara og Kekkemand sov, stod vi op igen og begav os afsted. De natlige togter stod på nogen tid, og vi fiskede godt indtil .....

Første gang vi stagede ud og fik sat krogene med regnorm som madding, fik vi en gedigen overraskelse, da vi røgtede. Der var noget større på end ål, der nuttede i den anden ende. Der var gedder i søen. På ålekroge og med uerfarne søfolk gik det ikke godt. Gedden ville godt med op til overfladen og så ikke længere. Et slag med halen betød, at den stak af ned i vandet og tog line og kroge med ud igen. Av av - en krog havde boret sig ind i min hånd, mens gedden hev i den anden ende. Krogen kom ud af hånden igen, nu var vi advaret. Vi hev op igen og gedden kommer til syne i overfladen tæt ved skydeprammen. Nu blev der holdt godt fat i krogelinen ombord desværre med det resultat, at gedden bed linen over og forsvandt med krogen i sig ned i dybet. Det gentog sig, og vi havde kun ål med iland.

Næste nat havde vi det rigtige værktøj med, vi skulle jo have gedden med hjem. Således udstyret med en ildrager kunne gedden bare komme an. Der var geddebid igen. Ham der halede krogene skulle bare koncentrere sig om det, så stod en anden af os klar med ildrageren. Når fisken kom så langt op, vi kunne se den, fik den en over nakken med ildrageren. Ren udmatning og enkelte af rovfiskene skulle have tre, andre fem slag inden de lå stille og flød op til siden af skydeprammen, og vi kunne hive dem ombord. Sylespidse tænder er der i hovedet på en gedde. Den bedste nat havde vi syv med hjem. Kekkemand købte fisken af os, så helt uvidende om drengenes forehavende kunne han ikke have været. Vi havde det sjovt og til tider lidt for spændende. Henrik fra Hassings grå bil så vi nu ikke på de forkerte tidspunkter. Alt gik, som det skulle.

Indtil ...

En nat kom der vind. Pludselig og for meget til en skydepram med tre drenge. Vi var ikke langt til søs, eller hvad det nu hedder, når det ikke er havet. Mest en dels opererede vi i kanten af tagrørene. Vinden blev ved at øge, og søen rejste sig til mere end, hvad vi syntes var sjovt. Vi var ikke færdige med at hale vores kroge og var nødt til at skære linen og lade resten stå. På tværs i søen begyndte vand at komme over lønningen og indenbords, vi blev presset til at sejle lige ned for vinden og søen, hvis der ikke skulle ske forlis. Hvis vi nåede land inden vi druknede, ville det være pladask ind i rørskoven. I nat bestemte vi ikke selv, hvor der skulle landes,

det gjorde vind og sø. Det var vel omtrent midt mellem »Andedammen« og Æ Bedde Stem vi satte skydeprammen ind.

Vi stagede os frem med to årer så langt vi kunne. Selv oprejst i prammen kunne ingen af os se over tagrørene. Vi målte vandstanden med åren, her kunne vi bunde.

Vi hoppede af båden alle tre, vandet gik til op over livet. Vi skulle bare fortsætte i samme retning, så ville vi vel nå søbredden og fast grund under fødderne på et tidspunkt? I begyndelsen trak vi båden efter os, den skulle jo afleveres igen. Til hvem vidste vi ikke, men den skulle vel afleveres, hvor den var, da vi fandt den? Hen på morgenen hvor de sikkert var ved at vågne op derhjemme, bredte der sig en lille krise hos vi tre. Med træthed og frustration over ikke at kunne se ovenover tagrørene kom der uenighed om, hvor i fædrelandet vi var, og værre endnu hvor verdenshjørnerne var. Skulle vi bare smide skydeprammen her? Vi enedes om, at Bertel først skulle op i båden igen og gøre et forsøg på at komme op på mine skuldre for at få fastslået, hvor vi var, og hvor verdenshjørnerne befandt sig. Han kom aldrig helt op at stå på mine skuldre, han mere hang overskrævs med et ben på hver side af mit hoved. Med Bertels vægt oven på min egen, mærkede jeg, at jeg sank yderligere ned i søbunden.

Vi fulgtes ad, lod skydepram være skydepram og gik i den retning, vi mente, Agger lå. Ingen af os havde ur på, men byen og med den vore forældre ville snart vågne til en ny dag; og vi tre ville være savnet og blive efterlyst. Bange, trætte og totalt udasede kom vi iland og hjem -aldeles kureret for ulovligt søfiskeri ved nattetide.

Kerns fødselsdag

Min fætter og kusines søn Kern fylder år 2. maj. Vi har gået i samme skoleklasse, til vi blev konfirmeret. På sin fødselsdag det år, vi gik i tredje klasse i Agger Skole, kom Kern glædesstrålende i skole med en fin fødselsdagsgave fra sin moster Lis i Esbjerg. Sindrigt konstrueret sort legetøjspistol. Det vidunder måtte drengene i skolen se. Mellem to sigtekorn øverst på revolveren kunne der lades med en eller to elastikker. Når aftrækkeren blev aktiveret, forsvandt det bageste sigtekorn ned i løbet, og elastikken for afsted - som et projektil.

Vikaren (et halvt år ad gangen underviste en vikar, der var under uddannelse på Nørre Nissum Seminarium) sagde til Kern, at den rigtignok var fin, tillykke og *»nu må du jo ikke bruge den i timerne!«*

Herefter fløj elastikkerne rundt om os. Også i timerne indtil det blev for meget for vikaren, der inddrog pistolen med en melding om, at Kern kunne få den igen, når det blev frikvarter. Her hoppede den kæde af, der henover det kommende døgn udløste en mindre krig mellem vikar og elever. Ved katederet fik fødselsdagsbarnet den besked, at han fik den tilbage efter skoletid.

Skoledagen var forbi, og vikaren tog simpelthen den lovede skat med sig hjem. Alle bønner om at få den retur var omsonst. De børn, der fulgtes ad hjem fra skole, talte indbyrdes om, at det slet ikke var i orden for en lærer ikke at holde sine løfter. Det måtte der vel gøres noget ved; og det blev der.

Forskolen var blevet indrettet med to lejligheder, hvor der i den ene boede et lærerpar, i den anden vikaren. Aktionen var ikke tilrettelagt, men Kern måtte have sin fødselsdagsgave tilbage.

Efter spisetid var det nu så lyst om aftenen, at de fleste børn var udenfor. Nogle spillede fodbold på græsset mellem kirkegården og skolen, andre fulgtes med Kern og bankede pænt på hos vikaren for at få udlevet pistolen. Hun lukkede ikke op. Der blevet taget i døren. Den var låst selvom hun var hjemme? Flere drenge kom til også fra de større klasser, og en retfærdig harme bredte sig. Vi måtte have fat i den bøsse inden, det blev mørkt, og vi skulle hjem i seng. Banken på døren udvidedes til også at indbefatte vinduerne. Ikke blot et vindue - alle vinduer. Nogle af de store drenge, der var kommet til og blevet indviet i historien, spurgte, om vi var sikre på, hun var derinde. Det var vi.

Ud, det skulle hun! Gennem den relativt brede brevsprække i døren ud mod vejen op gennem Agger blev der råbt højere og højere. Årsagen til, at jeg ved, vi på det tidspunkt nøjagtigt var 15 drenge og een pige, kommer om lidt.

Vikaren ryges ud

Vore anstrengelser forblev nytteløse og blev derfor øget i intensitet. Den ene sammenkrøllede avisside efter den anden blev antændt og kastet ind af brevsprækken ind på gulvet i entréen. Ville hun ikke ud med det gode, måtte hun ryges ud! Drengene øverst på trappen ved døren berettede, at de ikke længere kunne se en hånd for sig indenfor. Hvorfor i al verden kom hun ikke ud med den revolver?

Omsider gik det op for os, at hun måtte have snydt. Var løbet ud af døren på modsatte side af huset og havde reddet sig ind hos lærerparret i den anden lejlighed. Den 2. maj gik til ende, uden det lykkedes for os at få udleveret fødselsdagsgaven!

En ny maj dag truer

Næppe var der sagt amen efter fadervor til morgensang den 3. maj, før lærer Madsen med violin og bue i hånden annoncerede: *»De, der var på besøg hos vikaren i forskolen i aftes, går ind i fjerde/femte lige nu!«*

Vi var 17 derinde: 16 drenge og Tilda. For at være på den »sikre« side var også lærer Madsens Thorleif med i flokken. Nu efter morgensangen stod den på kollektive øretæver. Selv om Thorleif slet ikke havde deltaget i aftenens begivenheder, havde han fribillet ind i fjerde/femte lige nu. Om Kern nogensinde fik sin pistol igen, ved jeg faktisk ikke; men den tildelte huskekage i klasselokalet den forårsmorgen i maj, når det grønnes, bevirkede, at jeg siden har kunnet huske hans fødselsdag.

Muslingekrogefiskeriet

Fiskekutterne blev både flere og større. Enkelte endda over tyve ton, der krævede skipperskolepapirerne i orden. Inden trawlfiskeriet slog an, var krogefiskeriet det væsentligste. Sommer og efterår var det langliner/låengkroge, der blev agnet direkte i havet med makrel eller sild. Der blev fanget torsk, kuller, pighaj, lange, og ekstraordinært en større pighvarre, hellefisk eller skadevinger/rokke.

Vinterfiskeriet var for en dels vedkommende med muslingekroge. Agnen var friske muslinger. Lokalt kaldtes det at bede kroge, når agnen

Min skoleklasse fra Agger

blev sat på krogene. Der var meget for- og efterarbejde i forbindelse med begge typer kroge. Det hørte med til mine pligter, at deltage i arbejdet med at klare krogene op efter de havde fisket i havet og var filtrede. Ligeledes skulle muslinger pilles ud af skallerne og sættes på hver enkelt krog, så man var klar til en ny rejse. Det var hjemmearbejde, og sandt for dyden var det ikke det bedste syn, der mødte mig, når der stod to af de grønne krogekasser udenfor, når jeg kom hjem fra skole. Fodbold og anden leg var inddraget. Kort tid efter kom Sigfred, Karl Kristian eller Kekkemand, egnens vognmænd, og læssede to, tre eller flere sække med friske muslinger af deres ladvogn.

Engang tog vi tid på den tredelte proces - klare krogene op, pille muslinger af skallerne og bede (agne) krogene. En kasse med fem krogebakker kostede en øvet person 15 timers arbejde.

I mange hjem var forældre og børn alle i aktivitet. Når jeg nu skulle, skal det også siges, at jeg faktisk var ret glad for at »ta' muslinger af« og var blevet ferm til det. Bede derimod var ikke lige mig, det var mor til gengæld rigtig god til. I februar måned mest i slem frost var vi nødt til at hente nogle spandfulde af de stivfrosne muslinger ind i en zinkbalje, der stod på en skammel midt på køkkengulvet. Der blev hentet kogende vand fra gruekedlen i bryggerset og hældt over, så de optøedes inden, de kunne befries fra skallerne. Uanset det varme vand var det en kold fornøjelse, at tage hver enkelt musling i hånden, åbne den og skære indholdet ud og lægge i en si, så væden kunne løbe fra. Det var ikke for sarte næser, og duften var overalt i huset. De små og sylespidse kroge er heller ikke helt ufarlige. En eftermiddag giver mor et lille »av« fra sig, medens hun beder kroge. Hun rejste sig og gik sin vej. Hun er væk en rum tid, og far gik ind for at se, hvad der var sket hende. Kort fortalt havde hun siddet på en stol og bedet, krogebakken hvilende på skødet skråtstillet fra forkanten af bakken på køkkenbordet. Mek'en (slags magasin af kløftet træ, hvor krogene kan stables ovenpå hinanden, en holder) med de klarede kroge i, er sat i sit hul i bakken. Ved en hurtig bevægelse op fra mek'en havde mor hevet en krog så voldsomt afsted, at den forsvandt ind i hendes højre lår, hvor modhageren var helt væk. Da var det, hun gik sin vej. Hun var gået afsides for at finde en løsning på en krog på afveje i hendes lår.

Krævede det en tur til doktoren? Mor var i soveværelset, og havde bedt far om at gå igen, hun ville være alene med sit lår og sin krog. Endnu synes jeg, det løber mig koldt ned af ryggen, når jeg fortæller, at hun alene derinde havde fundet et splinternyt barberblad og med det skåret krogen fri af låret. Plaster på og så var hun klar til at bede videre!

Supplement til kosten

At bede kroge for andre har to sider, jeg kan glæde mig over endnu. Når en rejse var slut, og vognmanden stillede de grønne kasser udenfor ved bryggersdøren, var det altid spændende at løsne sløjfen der holdt kassens låg på plads. Hvad var der mon under låget denne gang? Oveni betalingen var der en tilgift bestående af fisk. Som regel var det kuller og torsk, men lod man et ord falde om, at man satte særlig stor pris på en anden type fisk eksempelvis en stor hvilling, blev der tit taget det hensyn. Ombord var de bestemt ikke fedtede med den fisk, der skulle med krogene hjem. Der kunne ligge den dejligste blåt glinsende havkat på to tre kilo, den blanke torsk sortering 2 (mellem 4 og 7 kilo) der var stiv som et bræt, en flot lange eller den sølvglinsende kuller med de to karakte-

Muslingekrogekasse til fem bakker kroge. Eksempel på fisken der kunne være som tilgift kuller, torsk og sej

ristiske sorte ørepletter. Desuden var der altid rogn og lever sammen med fisken på den tid af året. Hos os var det fisk til i hvert fald tre, eller fire måltider, så det spillede en væsentlig rolle i husholdningen. Hvad, der ikke blev spist fersk, blev saltet.

Musling til konsum

Det andet, der glæder ved eftertanken, var, når der kom friske forsyninger af muslinger, og far tit sagde til mig, jeg skulle tage en gryde og gå ud og plukke de største fra til os selv. Så havde vi nogle at spise, inden de havnede på en krog. Jeg hørte aldrig om andre, der spiste muslinger dengang. Derimod kender jeg rigtig mange, der på baggrund af arbejdet med muslingekrogene aldrig kunne drømme om, at spise det skaldyr. Kun far og jeg spiste dem hjemme - en solid grydefuld, lidt vand over og lidt salt. Når de har kogt lidt, åbner muslingen sig, og kun den hvide runde lukkemuskel hæfter til skallen. Kogte køles de ned. De kolde muslinger rystes sammen med mel salt og peber. Ristes på en varm pande med stegemargarine. Levnes der, kan man med succes lægge de tilovers blevne i sukker/eddike lage i lighed med sild. Dejlig mad!

Hilsen hjem fra havet

Udbyttet ved krogefiskeriet varierede, og samtidig med at de enkelte skippere ombord sendte hilsner hjem over kortbølgeradioen, udvekslede man en smule informationer om fiskeriet. Især hvis fiskeriet ikke var helt tilfredsstillende, kunne der falde uheldige sentenser af for åben mikrofon. Alle i Agger, der havde åbnet for radioen, det var ikke få, kunne en sen eftermiddag høre en skipper, der var i dårligt fiskeri og lune, udi æteren sige: *»Jeg tror Petrines kat har overpisset vore kroge.«* Petrine klarede ikke kroge for den besætning derefter!

Petrine Bruun

Hun boede på den anden side vejen lige over for os og holdt hus for sin farbror Carl. Sammen med enkelte andre var Petrine Bruun et af de voksne, som vi børn vidste, vi kunne drille. En vinteraften Søren, Bertel og jeg var ude og lege efter, det var blevet mørkt, skulle det afprøves. Generelt var der den uskik blandt vi drenge, at vi gik rundt med vores stavlygte og lyste op under folks hustage, hvor gråspurvene fredeligt sad og sov. Vi skød dem med vores gummiflint (slangebøsse), hvis vi kunne ramme. Vi var helt sikkert ude i det ærinde, da vi observerede, der var kommet nye muslinger rundt omkring ved flere huse. Et sted stod der to, et andet sted tre og få steder flere end tre sække muslinger til agn til krogene.

Sønden omme hos Petrine stod to sække,.... og en lille listig plan tog form hos triumviratet. Det passede os fint, at muslingerne var sat af ved bagdøren sønden omme, der var vi lidt gemt fra vejen. Den eneste, der ville kunne observere os, var Mariane Grøn, der boede sydligst i et øst vest vendt langt hus længst ud imod engen syd for byen. Fra Marianes køkken kunne hun se hvad der foregik hos farbror Carl og Petrine. Der var mørkt i Marianes køkken. Perfekt for os var hun rykket ind i sin stue for at holde aften der. Nu kunne vi agere uden anden fokus end Petrine, hvilket kunne være udfordrende nok endda. Opdagede hun, der var »rævestreger« i opsejling, og hun kunne fange os, blev der afregnet ret håndfast. Alle tre listede vi hen imod hendes bryggersdør.

Der stod ingen kost på tværs bag dørhåndtaget. En kost eller kosteskaft sat på tværs i døren udvendig var tvetydig. Det kunne betyde, døren ulåset, men ingen hjemme. Kosten kunne også fortælle, at døren er ulåst, vil ikke forstyrres i middagssøvnen.

Vores aktion skulle ske i et snuptag og så væk i en fart. De to sække fyldt med friske muslinger skulle flyttes helt hen foran døren, og syningen øverst, der virkede som lukning, måtte pilles op, før vi var helt klar. Kunne vi slippe afsted med forberedelserne uden at afsløre vores tilstedeværelse over for Petrine? Vi ku'! Forsigtigt fik vi døren en anelse på klem. Når så muslingesækkene blev væltet ind i bryggerset, tog de døren med op. Endnu var alt tyst. Ingen tegn på Petrine i offensiven. Nu stod begge sække helt oppe på dørtrinet, snoren, der lukkede, blev skåret op.

Vi blev vist selv overrasket over, hvor meget

larm to sække muslinger smidt ind på et nyvasket klinkegulv i et bryggers laver. Godt vi havde lavet vores indbyrdes aftale forud. Bertel skulle tage sig af sækken til venstre, jeg den højre, og på tælling til tre skulle vi presse en fod ind på sækken lidt over midten og støde til. Bertel skulle så løbe om mod Badehotellet og videre ned på engen vest om Mariane Grøn. Søren og jeg skulle ta' flugten modsatte vej om bag Brugsen.

Nøjagtigt på tre kom sparket synkront fra os begge, og flere hundrede flotte sorte blåmuslinger fløj støjende ind over Petrines bryggersgulv. Jeg har tit ærgret mig over, vi ikke havde tid til rigtigt at se, hvordan de så ud og, hvor meget de fyldte; men der var absolut ikke tid til at dvæle ved den slags bagateller. Døren fra køkkenet gik op, og Petrine sagde en hel masse lige efter hinanden, som vi ikke opfangede i farten. Væk.

Søren og jeg stod forpustede bag Brugsens pakhus østen omme, hvor pissoir og to 200 liters tromler med kultjære lå. Hun havde tilsyneladende satset på Bertel, for ned gennem mørket kunne vi høre Petrine og Bertel, og det var ikke i hyggelig passiar. Søren og jeg traskede slukørede hjem mod Kekkemands, skuffede over Bertel ikke kunne løbe fra hende. Vi afventede nyt fra ham. Han kom lidt senere. Barhovedet. Hans strikkede tophue var væk. Han så ikke okay ud Det var tydeligt, han havde grædt. Ansigtet var snavset, hvor streger efter snot og tårer ikke havde vasket rent. Han var ikke sur på os, han var rigtig sur på sig selv - og Petrine. Hun havde fanget ham nede på engen, sat sig overskrævs på ham og gennem-mørbanket ham - og taget hans tophue!

Kekkemand kom ud i bryggerset, hvor vi tre stod og gav rapport. Hans spørgsmål om, hvorfor Bertel så sådan ud, betød at han hulkgræd igen. Det var en ordentlig omgang, hun havde givet ham. Ind imellem hiksene fortalte Bertel, at Petrine var rendt efter ham og fanget ham. Ikke hvorfor. Man skal altid sige sandheden, men man behøver ikke altid rutte med den. Og her behøvede Kekkemand vel ikke lige at blive fodret med detaljer. Bertel fortsatte: *»Da vi kom ned på engen sønden for Mariane Grøn, spændte hun ben, så jeg faldt.«* Hans stemme fik bedre fat, og harmen skinnende igennem. Fortællingen fik mere volumen, så Sara også kom ud og skulle høre, hvad der var sket. *»Jeg var næsten oppe at stå og på vej væk fra hende, da hun brasede ind i mig, så jeg faldt igen. Jeg kom til at ligge på maven, da hun med hele sin vægt sprang og satte sig overskrævs på mig. Vi råbte og skreg begge to!«* Det var det, Søren og jeg havde hørt, da vi stod ved Brugsens pissoir. *»Endnu liggende på maven tæskede hun løs, de steder hun nu kunne nå, og jeg skreg, i håb om at hun ville holde op igen. Hun blev ved og ved, slagene haglede ned over mig, og da hun holdt op, tog hun min hue.«* Skarpt lød det bag ham, idet bagdøren gik op, og en vred Petrine var nået frem til Kekkemands: *«Ja, ja det kan du tro, jeg gjorde. Den er lige her.«* Det kan da nok være, hendes ankomst virkede en kende ubelejligt. Hvad ville der nu ske? Jeg stod inderst i bryggerset helt op mod køkkendøren.

På flugt igen

Jeg kendte Sara og Kekkemands hus som vort eget. Kunne jeg slippe herfra? Med Petrines ret høje og ophidsede stemmeleje i ørerne stak jeg ind i køkkenet, videre til den lille spiseplads midt i huset, derfra ind i stuen og gangen med yderdøren søndenud. Ude i det fri stak jeg de få meter mod sydvest ad stien, der gik lige til bagdøren hjemme. Mor sad alene i køkkenet og løste kryds og tværs i Hus og Hjem. *»Nå hvor har du så været?«,* spurgte hun. Jeg fortalte, jeg kom oppe fra Kekkemands, men at jeg da var noget så søvnig og havde vist også nogle regnestykker til i morgen, så jeg går i seng, når jeg er færdig med det. Hurtigt henover loftet til mit kammer. Jeg havde en begrundet mistanke om besøg af Petrine, selv om jeg slet ikke var sikker på, hun havde set mig hos tvillingerne. Fuldt påklædt gik jeg i seng og slukkede lyset med den brune kontakt, der hang ned over sengen i en el ledning fra loftet. Dynen over mig i alt tøjet virkede for varmt og sært uvant. Hvad ville der ske? Hvornår?

Jeg lå i min seng som om, jeg sov. Kun hovedet var over dynen. Jeg ventede det værste og kunne bestemt ikke sove. Længe lå jeg bare og tænke på strafudmålingen af vores meritter. Intet skete. Ikke en lyd hørtes. Det var ikke

bekvemt med al tøjet på og dynen ovenpå, - jeg var måske på nippet til at falde hen, da den karakteristiske lyd fra loftstrappen med snoretræk, nåede mig.

Trappens knirken afslørede, det var far på vej op på loftet til mig. Mor var hurtigere og ikke så tung. Gulvbrædderne ude i loftsrummet knirkede også og lyden kom nærmere. Af grunde, jeg aldrig har fundet ud af, var der i døren til mit kammer et ovalt hul øverst oppe, hvor der var plads til et ansigt. Jeg anstrengte mig for at ville se, om far kiggede ind den vej. I mørket så jeg det ikke. Døren kunne ikke åbnes lydløst, den gnavede på et par steder. Den blev åbnet.

Jeg hørte tydeligt fars åndedræt tæt på. Tændte han mon lyset? Jeg gjorde mig umage med at holde øjnene lukket uden at røbe for megen uro under øjenlågene, at jeg var lysvågen. Øvelsen gik også på at få mit åndedræt langt og tungt - soveagtigt. Kunne far ikke finde kontakten over sengen i mørket? Han var sikkert blevet overbevist om, at jeg sov. Han forsøgte i hvert fald at lukke døren stilfærdigt efter sig. Gulvbrædderne og trappen knirkede som de sku', og jeg var alene igen. Jeg afventede yderligere reaktion, inden jeg forsigtigt stod op, tog mit tøj af og gik i seng!

Kirstine Storper eller Storpers Kirstine

Jeg kaldte hende kun Kirstine fordi det andet lød forkert næsten som et øgenavn, og jeg ville bestemt ikke gøre hende ked af det. I sammenligning med Petrine Bruun og få andre, kunne jeg end ikke drømme om at drille hende.

Kirstine Andersen hed hun, faderen hed også Storper, så navnet var rigtig nok. Der var kun et hus mellem Kirstines hus og vores. I det boede Aggers førende herrefrisør Jens Barber eller mere korrekt Jens M. Jensen.

Kirstine var ugift. Hun havde haft en del får i sine velmagtsdage, og der var sådan lidt landbrug over ejendommen med stald, lade og hønsehus. Beboelsen var så stor, at der i den vestlige ende var en lejlighed, hvor Jæger Anton, der hed Anton Jensen, boede sammen med sin dygtige jagthund en tysk ruhåret hønsehund Susi, der ud over jagt kunne en masse andet, som Anton havde lært den. Det var en stor

Kirstine Andersen 1888-1965 datter af Peder Andersen Storper, Agger

fornøjelse at se de to sammen og stærkt underholdende. Engang jeg var inde hos dem, sagde Anton på sin stilfærdige facon: *»Susi, jeg tror far er nødt til at skulle en tur i Æ Butik«,* øjeblikkelig rejste hunden sig og gik ud i køkkenet og rumsterede. Da hun kom tilbage, var det stolt med kontrabogen til Brugsen i munden.

Når jeg var i det hus, var det normalt for at besøge Kirstine, der holdt ugebladet Hus og Hjem, der vist nok tog navneforandring til Flittige Hænder, som mor fik, når Kirstine havde set, hvad hun ville.

En dag jeg var ude i laden i et eller andet ærinde for Kirstine, gik det op for mig, at hun ikke havde noget toilet. Til gengæld havde hun den flottest tænkelige reserve. Da jeg så det vidunder ude i laden, troede jeg ikke mine egne øjne, og gik direkte ind og spurgte, om det var hendes wc, der stod derude. Det var det.

Ud over det helt praktiske med at skulle kunne besørge på det monstrum, synes jeg det var imponerende og godt udtænkt. Min erfaring med den slags var relativt begrænset, men jeg havde med uforrettet sag lånt det lille hus hos morbror Gustavs. Det var i al sin enkelhed et bræt med et hul i, hvorunder der var anbragt en spand. Når ingen var på, lå der et rundt låg med håndtag over hullet.

Her i laden hos Kirstine var der anderledes

plads og stil over »møblet«. En stor flot armstol med ryglæn. Rødt plys polstrede ryglænet og ligeledes armlænet i begge sider. Sædet var oprindeligt af samme smukke design og med solide metalfjedre. En hel tronstol! Kirstine havde fået lavet et hul i passende størrelse til sin fordel, fristes jeg til at sige, det var dog til sin bagdel, hullet var lavet tværs igennem tronstolens sæde. Den magelige stol kunne ikke have en spand stående under hullet, så her var der helt lavpraktisk anbragt et bækken til modtagelse af, hvad der kom ovenfra.

Have - syge

De fleste hjem havde et kartoffelager, hvor der selvsagt dyrkedes kartofler, måske eftervirkningerne fra fordums tiders kartoffelkonkurrence i Thy, hvor hele 32 avlere i Agger deltog; ellers var det sparsomt med havebrug i Agger.

Herude havde man nok overbevist hinanden om, at det ikke var muligt at avle noget på de sandede jorder. Det manglende læ og den saltholdige luft var vel heller ikke optimale betingelser for jordbrug.

Farbror Jens og faster Trine havde nu en ret imponerende køkkenhave med alt, hvad en husmor kunne ønske sig. Ikke så sjældent skete det, at mor sagde til mig, at jeg lige skulle løbe ned til faster Trine og spørge, om jeg kunne få persille til sovsen. Andre gange kunne det være til kyllingen. Den information måtte faster Trine have, da der jo ikke skulle den samme mængde til. Jeg synes ikke altid, det var belejligt, når jeg blev sendt derned, og derfor tror jeg spiren til egen have groede i mit barnesind. Mon det skulle lykkes med egen have derhjemme, så jeg blev fri for tigge-turene efter persille? Det krævede meget, var jeg klar over. Jeg snakkede med far om det, og han syntes det var fint nok, og anviste mig en lille firkant, jeg måtte bruge. Et stakit havde jeg en ide om, hvordan kunne laves. Ret tit drev der store tønder af træ iland. Kunne jeg få fat på to af dem, ville jeg kunne skille dem ad og sætte de sjovt buede brædder sammen til et lille plankeværk. Jeg indviede en af strandfogederne i min plan og fik faktisk lov til at trille to tønder hjem. Planen blev gennemført. Jorden blev gravet og gjort ved. Med hjælp fik jeg sømmet tøndernes stave på lægter, og så stod min lille have klar nogle få skridt fra

Tønder omdannet til stakit om min første have. Fra venstre ses mine to ældste nevøer Lars og Ole

det sted uden for vores bryggersdør, hvor jeg i vanvid havde skreget og trampet i smerter den dag, jeg blev skoldet.

Jeg vidste helt præcist, hvad der skulle dyrkes. Første prioritet var persille, anden og tredje var ærter og radisser.

Den dag står lysende klar i erindringen, da jeg skrålede over vejen imod Brugsen med penge på lommen til indkøb af frø. Persillefrø, ærter og radissefrø. Jeg var bare så spændt og forsøgte at forlige mig med, at den slags tog tid. Fine snorlige riller med passende afstand blev lavet i den sorte og helt rengjorte jord. Det var næsten, som når man står over for et nyt ark hvidt papir. Plads til hvad som helst, hvorsomhelst.

Alle tre slags frø blev sået og al jorden brugt. Hvor afgrøderne skiftede, satte jeg en pind igennem den tomme frøpose ned i den bløde jord, som et skilt der markerer: hertil går persillen. Nu kunne jeg kun vente, og det er vist et af de egenskaber hos mig, der ikke har udviklet sig helt efter hensigten. Af mine sorter vidste jeg, at radissen skulle vise sig først, dernæst ærten og sidst persillen. Når jeg kom hjem, enten fra skolen eller legen, måtte jeg lige hen og kigge over stakittet, om der var sket noget. I meget lang tid så det ud til, at slet ingenting skete.

Den vej hønsene skraber

En helt almindelig skoledag var slut, og allerede på lang afstand så jeg, der skete noget i min have. Jeg skyndte mig det sidste stykke hjem. Alt for tydeligt så jeg foran mig en hel flok af Kirstines høns i min have. De skrabte bagud, som høns gør, så jorden hvirvledes op. Da der ingen særlovgivning er for løsgående hunde og høns i Agger, måtte jeg selv klare problemet!

Jeg husker, jeg blev rasende som sjældent; og med alt forarbejdet in mente var det her territorialkrænkning. Således var det ren refleks, da jeg bukkede mig mod jorden, samlede en sten op og sendte den afsted i retning mod hønsene. Mesterskud ville mange med mig mene. Jeg ramte en høne lige i hovedet, den tumlede rundt og blev liggende - stendød. I venstre øjenkrog opfattede jeg en kendt bevægelse indenfor på skomagerværkstedet. Far havde set, hvad der skete udenfor.

Det, jeg så udefra og ind i værkstedet, var den langsomme bevægelse, når far afførte sig sit store grønne forklæde i tykt uldent stof. Med sin højde og drøjde skulle han passe på ikke at rage alle skoene under bjælken ned, når han havde armene over hovedet i forbindelse med forklædet. Jeg vidste, når det grønne forklæde skulle af, var det, fordi far skulle ud af værkstedet.

En ordentlig een på lampen

Han kom ud af butiksdøren ud mod vejen og kom hen mod mig og den døde høne. Uden et eneste ord nåede han helt hen til mig.

Den eneste øretæve jeg har fået af far, fik jeg her! De, der kendte ham, ved, han havde en ret stor håndflade, der sad solidt for enden af en relativ lang arm, der lige kom lidt i sving!

Den sang!

Det, der fulgte, var faktisk værre? Da jeg havde sundet mig lidt, sagde far til mig, at jeg nu skulle samle den døde høne op og gå direkte over til Kirstine med den. Der skulle jeg fortælle, hvad der just var sket!

Den sang endnu mere!

Kunne jeg have valgt, ville jeg have bedt om at få en på den anden side af hovedet i stedet for at udføre den ordre, der lige var pålagt mig; jeg kunne ikke vælge.

Der var ingen vej uden om opgøret. Jeg traskede nordenom på vej derover. Jeg skulle ikke nyde noget af at gå langs vejen forbi Jens Barber og Badehotellet - slæbende på en død høne. Det kunne se nydeligt ud! Mens jeg særlig langsomt begav mig på vej gennem det høje græs med hønen i den ene hånd, spekulerede jeg som en gal på, om der fandtes en vej ud af det møde med Kirstine?

Jeg vidste godt, den vej ikke fandtes!

Havde jeg bare overstået det her. Jeg var skyldig og vidste det. Jeg har gjort en sød gammel dame uret og ked af det. Jeg var nået næsten helt over til hendes lade. Lidt øst for laden lå hønsehuset for sig selv, nord/syd vendt med dør i vestmuren skråt over for Kirstines bryggersdør. Der var vel fire fem meter mellem huset og hønsehuset. Jeg befandt mig mellem de to huse nu. Græsset var trådt ned her, og der lå lidt hønselort rundt om.

Gode ideer .... søges

Den, jeg kom slæbende på, ville ikke komme til at lægge flere. Jeg næsten krøb langs hønsehusets vestmur. Da jeg var lige ud for døren, slog det mig pludseligt: *hvis jeg nu lægger hønen ind på sin rede igen, mon den så ikke vil kunne komme sig i nattens løb?*

Det gjorde jeg altså, lagde den døde høne ind på en rede og gik ud derfra igen og hjem. *»Hvad sagde Kirstine?«* spurgte far, da jeg kom hjem. *»Nåh ikke noget.«* svarede jeg, hvad jo sandt var.

Hvor kan man blive led og ked af sig selv. Den nat var uden ro og hvile. Jeg havde forsøgt at snyde far, jeg havde såret en kær gammel dame, dog endnu uden hendes viden; og frem for alt havde jeg forsøgt at snyde mig selv. Jeg mærkede tydeligt, det her kunne jeg ikke leve med.

Næste dags formiddag gik jeg samme tur over mod Kirstines bagdør østen omme. Helt afklaret med at nu måtte der gøres rent bord. Der var ikke andet at gøre end at sige det, som det var. På min vej langs hønsehuset besluttede jeg lige at kigge indenfor til reden, hvor jeg aftenen før havde lagt hønen pænt på sin plads. Den var væk. Mon den var vågnet til live igen? Mikroskopisk kort forsøgte jeg at bilde mig selv det ind og så gå glad hjem.

Det sloges i mig, rev og flåede. Kampppladsen var ulidelig!

Da jeg åbnede bryggersdøren strømmede den mest vidunderlige duft af grøntsager/suppe mig i møde; og nu havde jeg vished for sandheden. Indenfor lukkede jeg døren bag mig, samtidig åbnede Kirstine køkkendøren ud i bryggerset. *»Nå Hans, det er dig, stil dine træsko og kom ind.«* Hold nu op det var svært det her.

Det kunne ikke gøres pænt det her, jeg havde allerede forkludret det hele rigeligt, så nu måtte det briste eller bære. Jeg forblev, hvor jeg var på måtten lige inden for døren. Jeg beholdt træskoene på og fik begyndt min talestrøm. Kirstine kom hen imod mig i stedet. Hun lod mig tale, og jeg fik fortalt hende nøjagtigt, hvad der var hændt med hendes høns i min nye have, om mit stenkast, fars straf og påbud om at gå over med hønen, mit luskeri med at lægge hønen i reden og hvor skidt, jeg havde haft det siden. Alt uden omsvøb kom nu for dagens lys, og jeg var meget spændt på Kirstines reaktion og straf. Det lettede at få sagt det hele uden omsvøb, mærkede jeg.

Jeg tænkte: *Kom nu med det, så jeg kan komme herfra igen?* Hendes stemme var fuldstændig som den plejede, da hun vedblev: *»Tag nu dine træsko af, og kom med ind!«* Jeg kunne ikke vurdere, hvor det her bar hen, og det var egentlig også lidt lige meget nu. Lad os nu få det overstået, kom med det ..... hvad ***det*** så måtte være.

Hørte jeg hende virkelig sige *»du er altså en gæv dreng, der kommer og siger det, som det er?«*

Var der noget, jeg bestemt ikke var, var det en gæv dreng! Træskoene kom af, huen af og jeg gik med ind gennem køkkenet med suppeduften, videre ind i stuen og derfra ind i hendes dagligstue/soveværelse. Herinde fik jeg et af mit livs store overraskelser, og jeg var helt igennem uforstående. Ingen tvivl om at jeg var straf skyldig, og hvad skete?

Kirstine fandt et æble og en appelsin, to kattetunger og to slags småkager og lagde det på bordet foran mig. I begyndelsen kiggede jeg vantro på hende, men hun holdt fast på sit og fortsatte eller gentog:

»Du er altså en gæv dreng sådan at komme og sige det, som det er, og det her er til dig!«

Min fortjente straf blev i Kirstines verden lavet om til noget, der kunne minde om en belønning. Måske en ubetydelig lille hverdags tildragelse for mere end halvtreds år siden; men en reaktion og en handling fra en gammel dame, som jeg aldrig vil glemme, så længe jeg evner at huske. Det var en helt igennem lettet og glad dreng, der den dag smuttede hjem og kunne med fast øjenkontakt besvare fars spørgsmål fra dagen før om, hvad Kirstine havde sagt!

Hvad ku' doktoren i Vestervig, Thisted lægerne ikke ku'?

Som skoleelev i næsten syv år i Agger Skole tænkte jeg ikke nærmere over, hvorfor lægerne på det store Thisted Sygehus, havde måttet sende mig hjem efter næsten syv måneders indlæggelse og utallige ture på operationsstuen. Helt

Fru Lilli Petersen, Vestervig omkring roserne i haven

uden held til at få mine sår helet. Om der har eksisteret en vis konkurrence mellem ekspertisen i Thisted og den enlige sygehuslæge på det meget mindre sygehus i Vestervig, er vel i grunden ikke utænkelig. Konkurrence måske ikke direkte, men så lad mig bare kalde det for en nidkær faglig stolthed.

En dejlig sommerdag i 1968 fik jeg foræret historien i sin rette sammenhæng. Jeg gik i tredje real på Vestervig Centralskole og havde sidste mundtlige eksamen inden sommerferien. På cykel var jeg på vej hjem. Jeg drejede vestpå ved urmagerens hjørne og så, der stod unge mennesker på det modsatte hjørne ved Bjelke Brogaard. Jeg mærkede efter, om der skulle være til en cola og en Prince. Siden har jeg ikke oplevet butikker, hvor man kunne købe cigaretter i løs vægt.

Således styrket cyklede jeg videre forbi apoteket og gartner Mikkelsen hen imod sygehuset. I bedene udenfor var fru doktor Petersen på havearbejde med rive og skuffejern. Da hun så mig, kom hun ud på fortovet og kaldte på mig. Hun vidste, jeg havde været til eksamen, og spurgte, hvordan det var gået.

Siden min lange indlæggelse, men måske mere hendes samarbejde med far i sogneråd og skolekommission, havde hun en reel, ærlig og legitim interesse i, hvordan det gik mig. På mig virkede hun sød og omsorgsfuld.

Ret hurtigt gik det op for mig, at der var andet og mere på dagsordenen end min eksamen, som også gav en tikroneseddel af sig! *»Hans, jeg har aldrig fået fortalt dig, hvad der skete da du for ti år siden var indlagt der!«* Hun løftede blikket over imod sygehuset. *»Hvis du har lyst til at høre om min oplevelse af, hvordan du som patient gav lægerne, også min mand, grå hår i hovedet. Ingen kunne knække den hårde nød, det var at få dig helet op igen trods transplantationer. Derfor blev du indlagt for at gøre noget andet end de tilbagevendende utålelige lørdage med forbindingsskift, der alligevel ikke førte til nogetsomhelst.«*

Selvfølgelig ville jeg gerne høre om, hvad der

var hændt på de indre linjer i det doktor Petersen'ske hjem. Fru Lilli fortæller især om sin mands arbejde og mildest talt ujævne døgnrytme. Doktor H.C. Petersen var nok en af de sidste af den type læger, der havde praksis med et utal af sygebesøg rundt i hjemmene. Samtidig var han sygehuslæge på Vestervig Sygehus med 25 senge og med operations- og fødestue. På en børnestue, første dør på venstre hånd, når man kom ind af hovedindgangen i den vestlige ende af sygehuset, blev jeg indlogeret og opholdt mig i to måneder. Ingen var indlagt så lang tid som jeg. Et brækket ben eller en blindtarm var vel det typiske for en indlæggelse på den stue. Hvor mange nye værelseskammerater det blev til, ved jeg ikke. Gennem tiderne har flere spurgt mig, om jeg kunne huske?

»Jeg har det faneme«

»En helt særlig nat, mens du var indlagt, glemmer jeg ikke,« fortsætter fru Petersen. *»Min mand havde været ude til en hjemmefødsel. Jeg var som ofte tidligere gået i seng og sov, da han kom hjem. Jeg registrerede lige, hvad klokken var, og sov så igen. Min mand er skruet sådan sammen, at han ikke bare kunne gå til køjs og lægge sig til at sove, hvor træt han end måtte være. Han skulle læse et eller andet skønlitteratur, inden han kunne sove. Jeg havde sikkert bemærket, han kom i seng, men vågen var jeg langt fra. Det blev jeg med et, da jeg hører min mand ud i vort soveværelse hele tre gange sige ordene - »**jeg har det faneme**«. - Skal jeg være ærlig, blev jeg lidt bange. Hvad sker der for ham? Hvad er det, han har?«*

»Jeg rejste mig på højre albue op i sengen og spurgte ham, »Hvad er det, du har?« Tror du, manden svarede? Det gjorde han ikke. Han stod op, tog tøj på og gik sin vej? Der lå jeg med mit ubesvarede spørgsmål og næsen midt i ansigtet og havde rigtig svært ved at falde til ro igen.«

Lys i loftet

Jeg vidste ikke, hvad der var gået forud, men den nat husker jeg stadig, og de andre børn på stuen må også kunne huske den. Midt i vores sødeste søvn og den bælgmørke nat kommer H.C. Petersen ind på børnestuen og tænder alt det lys, der kan tændes. Han kommer hen til min seng og hiver sengetøjet af, siger ingenting, fortsætter og flår alle mine forbindinger på hals og arme af. Underlig måde at blive vækket på. Jeg er ikke sikker på, jeg nåede at blive forskrækket endsige ordentlig vågen, inden manden nærmest råbte ind i hovedet på mig: *»Så, nu går du sådan de næste fjorten dage, er det forstået?«* Øh, ja! Han slukkede lyset i loftet og gik. Natstuegangen var forbi, og jeg kunne heldigvis selv tage dynen over mig igen og fortsætte nattesøvnen.

Der gik under to døgn, inden der begyndte at dannes sår. Helingsprocessen var gået i gang og accelererede i rekord tempo.

Der skulle luft til!

Hvad var det, doktor Petersen havde læst, inden han ud i soveværelset sagde de ord, der gjorde fruen betænkelig i forhold til mandens velbefindende? Ikke noget faglitteratur, såmænd en roman i hvis fortælling indgik et flystyrt over Frankrig.

Beskrivelsen af de parisiske lægers tackling af forbrændte ofre passede ind i problemstillingen, sygehuslæge H.C. Petersen og før ham en lang række læger i Thisted ikke havde kunnet løse. Som jeg kendte doktor Petersen, var han ikke den hoverende type. Modsat forstår man vel, hvis han rankede ryggen ekstra, når sammenligningen af ham versus de langt flere læger i Thisted pågik i oplandet!

»Dreng i 50'ernes Agger« ender måske lidt misvisende på en junidag 1968 men af den helt enkle årsag, at min helt personlige tidsregning udspringer af, hvad der skete for mig den 18. september 1957 - og først faldt helt på plads, da fru doktor Petersen standsede mig og bandt den sløjfe, jeg manglede, på min vej hjem fra eksamen i Vestervig til Agger.

Morup Mølle Mejeri

50 års jubilæum

Af Kristian Andersen, Hurup - Artikel i Thisted Amtsavis 14. oktober 1936

I foråret 1886 var der hos købmand Hancke, Morup Mølle, barnedåb. Til den højtidelighed var inviteret vel nogle af hans bedste kunder. Netop der udkastedes tanken, der skulle blive til virkelighed: Morup Mølle Mejeri[1].

Tiderne var sløje, landmændene søgte og søgte efter at forøge deres indtægter. Trangen til, at der måtte gøres noget, var til stede. En af gæsterne, vist nok Niels Leegaard, "Fuglsang" slog da stærkt til lyd for at få bygget et mejeri. Dette vandt da også en sådan tilslutning, at allerede inden de skiltes, enedes de om at arbejde derfor. Få dage efter skred de til handling og samledes igen på Morup Mølle Kro. Antallet af fremmødte var 33, og disse vel nok at betragte som den tids driftige landmænd vovede da forsøget og byggede et mejeri, et aktiemejeri.

Aktionærerne lå noget spredte dels i Bedsted-, Hvidbjerg v. Å-, Ørum- og Lodbjerg sogne og den nordlige del af Vestervig sogn. Et udvalg blev nedsat, som også dannede den første bestyrelse. Disse mænd, som alle er døde, var Chr. Eyber, "Gl. Ørum", Niels Leegaard, "Fuglsang", Jens Knudsen, "Habæk", Christoffer Lykke, "Hedegårdene" og Jens Mathiasen, Trankjær.

Imidlertid havde kroejer Chr. Jessen, Morup Mølle, som en af aktionærerne tilbudt byggepladsen. Udvalget tog imod tilbuddet, og mejeriet kom således til at ligge i Morup Mølle og kom derved naturligt til at hedde "Aktieselskabet Morup Mølle Mejeri".

Tegninger og overslag blev leveret af en af mejeribrugets store pionerer: forstander Peter-

Morup Mølle Mejeri bygget i 1886 (Egnshistorisk Arkiv)

[1] Fungerede ikke som mejeri efter 29. oktober 1969 hvor sidste generalforsamling blev afholdt.

Mejeriet ca. 1928 (Egnshistorisk Arkiv)

sen, Ladelund, hvorefter arbejdet nu stod klar til bortlicitation.

Murerarbejdet blev overdraget til N. C. Henriksen, Bedsted, og malerarbejdet til N. C. Eriksen, Bedsted. Disse to håndværkere er endnu levende og fortæller med stolthed, at de var med til at bygge Morup Mølle Mejeri. Det var dengang jo et stort stykke arbejde.

Det blev ikke just nogen stor mejeribygning, men efter datiden dog ret anseelig og tidssvarende. Beboelse til mejeripersonalet lå oven over selve mejeriet.

Da mejeriet kom i gang

Som mejeribestyrer blev antaget Anders Lykke. Den 18. oktober 1886 stod mejeriet klar til at modtage den første mælk.

Det blev en mærkedag meget større end nu 50 år efter at se røgen fra den store mejeriskorsten, og se maskinerne arbejde. Folk stod næsten uforstående overfor, at det kunne lade sig gøre at lave smør på anden måde end den, "vor mor" brugte derhjemme.

Den første dag modtog man 1066 pd. mælk. Men med rivende fart gik det fremad. Allerede 14 dage efter var mælkemængden steget til det dobbelte. Mejeriet opkøbte nu mælken hos dem, der ikke var aktionærer, så år efter år steg omsætningen.

I 1896 blev kravet så stort blandt landmændene om, at de ville have et andelsmejeri. Det medførte, at mejeriet efter forhandling overgik til at være et andelsmejeri. Prisen, aktionærerne fik for mejeriet, var 13.500 kr.

Mejeriet deles

Imidlertid kom der i 1914 en splittelse i mejeriet; Bedsted stationsby var vokset sig stor, hvilket udløste, at man gerne ville have et mejeri til byen. Kravet om udvidelse af Morup Mølle Mejeri eller bygning af et nyt mejeri var under opsejling. Det endte med, at en del andelshavere frameldte sig Morup Mølle Mejeri og efterfølgende byggede et nyt mejeri i Bedsted by.

Siden gik mejeriet i Morup Mølle over til fløde-enheder, hvorefter der afregnedes efter fedtprocent.

Mejeriet var underkastet flere udvidelser, så-

ledes i 1905 byggedes der beboelse til mejeribestyreren, og i 1914 en større udvidelse og reparation. Desuden er maskinerne fornyede, eftersom teknikken har udviklet sig.

De 50 år

I de 50 år, der er gået, er der leveret 196 mill. pd. mælk. Mejeriets omsætning er steget fra første år, fra 31.000 kr. til 321.000 kr. i 1914 og nu er den på 219.000 kr.

Ganske ejendommeligt er det at følge smørprisen op gennem tiderne. Den er meget svingende. Noteringen var for 50 år siden, den 18. oktober 1,06 kr./pd. I 1920 nåedes den største gennemsnitspris, nemlig 3,08 kr./pd.

Mejeriets drift er nu inddelt i 10-årige perioder. Når den er udløbet, er mejeriet gældfrit. Ved en ny periodes begyndelse takseres mejeriet og andelshaverne får deres andel udbetalt.

Da mejeriet begyndte, var mælk jo mælk, enten den var tyk eller tynd, så kostede den lige meget pr. pund. Dog havde mejeriet en mælkedommer, en mand med en fin smag, som kom et par gange om ugen, som smagte og lugtede. Folk snød ikke så let Hr. Kæmmerlin. En ganske ubetydelighed, som mælken havde været i berøring med, skulle han nok opdage. Tit og ofte kom han i unåde hos husmødrene.

Formændene

Mange er de af egnens mænd, der har skrevet deres navn i mejeriets forhandlingsprotokol i de mange år. Færre er de, der har siddet som formænd. De tre første formænd er døde. Det var Niels Leegaard, "Fuglsang", Jens Knudsen, "Habæk" og Chr. Jensen, Morup Mølle. Derefter kommer Laur. Søndergaard, Madsted, som fungerede som formand i tre år, Peder Leegaard, Fuglsang" i seks år, Jens Thomsen, "Vilhelmsminde", var formand i to år, Marius Mouritsen, i tre år, Jens Chr. Jensen, Trankjær, var formand i fem år. Ved sidste generalforsam-

Kort over Morup Mølle fra perioden 1900-1960 (Kort & Matrikelstyrelsen) 1:20.000

ling valgtes gdr. Chr. Daniel Larsen, Handrup, som formand.

Mejeribestyrerne

Som før omtalt var Anders Lykke, en søn af gdr. Niels Chr. Lykke, "Grimmelykke" antaget som mejeriets første bestyrer. Kun 19 år gammel blev han betroet denne stilling, indtil 1898, hvorefter han flyttede til Fovsing mejeri, ved Struer, hvor han indtil for få år siden var mejeribestyrer. Han bor nu i Hedensted ved Vejle, hvor han i en naturskøn egn nyder sin alderdom.

Men den, der dog i de 50 år kom til at spille den største rolle i mejeriets daglige drift, blev mejeribestyrer Niels Friis.

Niels Friis er født i Pederstrup ved Grenå, den 12. november 1866. Han lærte mejeribruget i Sønderjylland på "Kløvergaard", siden på "Rosvang" under inspektør Leegaard, var så på mælkeriskolen på Ladelund.

I 1892 blev han vikar på Morup Mølle Mejeri, under Lykkes indkaldelse til soldatertjeneste. Siden var han et halvt årstid på Rydhave mejeri for atter at komme til Thy, da som mejeribestyrer i Villerslev, hvor han var i 7-8 år. I 1898 blev han knyttet til Morup Mølle mejeri som mejeribestyrer. For mejeriet og andelshaverne kom han til at betyde meget. Beviserne er så tydelige i alle de sølv- og bronzemedaljer, han har hjembragt. Ærlig-, proper- og karakterfasthed prægede hans gerning i alle disse mange år.

Det blev ham da også en stor glæde, da han i 1928 trak sig tilbage, at andelshaverne antog hans søn Jens Fris til mejeribestyrer.

Niels Friis har en lille tilknytning til mejeriet endnu, idet andelshaverne antog ham som mejeriets kasserer.

Jubilæumsfesten vil blive afholdt på Morup Mølle Kro søndag d. 18. oktober 1936, hvor alle andelshaverne er indbudt.

Biskop Jens Bircherods dagbog

Optegnelser fra visitatsrejser i Thy og Vester Hanherreder i tiden omkring år 1700

Artikel i Thisted Amtsavis 27-7-1938

Jens Bircherod (1658-1708) var biskop i Ålborg. Han var født i Odense, hvor han blev student i 1674, teologisk kandidat 1676 og magister 1682. I perioden 1684-88 var han Regensens provst. Ikke så meget på grund af teologiske fortjenester som på grund af gode forbindelser blev han i 1693 biskop ved Ålborg Stift, hvilket embede han røgtede med nidkærhed til sin død.
I anledning af den Thistedske besættelsessag (1696) idømtes han en bøde på 1000 rigsdaler, men kongen gav ham oprejsning ved at udnævne ham til dr. theol.

Biskop Jens Bircherod, der besad bispeembedet i Ålborg stift fra 1693 til sin død 1708, sikrede sig på en ejendommelig måde – måske selv uden at tænke derover – et eftermæle, der den dag i dag er årsagen til, at man mindes den Ålborg bisp med glæde. Gennem et halvt hundrede år førte Jens Bircherod en dagbog omfattende alle større begivenheder i det ganske land, Bircherods personlige oplevelser såvel som hans embedsforretninger og visitatsrejser, da han blev biskop. På en tid, hvor der ikke kendtes aviser, eller hvor disse var i deres første vorden, blev der på denne måde optegnet en mængde begivenheder, som senere har været til stor nytte og gavn for de, der på forskellig måde sysler med landets historie.

Bircherods dagbog er ført ud i den yderste konsekvens. Den er nemlig påbegyndt 14 dage efter hans fødsel og derefter med aldrig svigtende interesse ført til ganske kort tid før hans død i Ålborg i 1708. Bircherod har sikkert begyndt dagbogen som ung mand og har derefter, måske på grundlag af andre dagbøger, ført sit værk tilbage til året 1658, da han fødtes i Odense. – Selv om man ikke kan sige, at det var almindeligt at føre dagbog i hine tider, kendes der dog flere eksempler af samme art, men Jens Bircherods dagbog indtager dog især for det nordlige Jylland en meget fremtrædende plads, hvilket uden tvivl har været årsagen til, at denne ved Christian Molbech bragtes i trykken i 1848.

Kun 36 år gammel udnævntes Jens Bircherod til biskop i Ålborg og besad dette embede til 1708. Fra dette tidsrum på 15 år findes der i dagbogen adskillige optegnelser fra Thy og Vester Hanherred. Selvom disse i hovedsagen kun drejer sig om de embedsforretninger, Bircherod havde at forrette for disse egnes beboere, så giver de os et godt indblik i de vigtigste tildragelser i denne tidsperiode. I det følgende skal fremdrages en del af det, biskoppen har fundet sig foranlediget til for denne landsdels vedkommende at optegne i sin dagbog.

Da "Lyngholm" havde 7 stolestader i Hvidbjerg v. Å kirke

I slutningen af året 1693 forelå Jens Bircherod udnævnelse til biskop over Ålborg stift, men først i begyndelsen af 1694 nåede Bircherod med familie efter en besværlig rejse til sin residens i Ålborg.

En af de første ting, biskop Bircherod havde at forrette i sit nye embede, var ansættelsen af årets kapitelstakst[1], der for 1694 ansattes til 2 rdl.[2] 4 sk. for rug, 10 mark for byg og 7 mark for havre. At priserne også dengang kunne give store udsving, viser kapitelstaksten 2 år senere, hvor rug ansattes til 8 mk. 4 sk., byg til 5 mk. 10 sk. og havre til 3 mk. Og når dette var bragt

Se noter side 85

i orden, kunne stiftets præster indfinde sig for at betale deres afgift til bisperesidensens vedligeholdelse. I dagbogen fortælles det således, at den første af Thisted amts præster, der i denne henseende indfandt sig i Ålborg, var præsten i Hunstrup, hr. Christen Pedersøn Øland, der som sin årlige afgift måtte erlægge 70 rigsdaler og 8 tønder korn til Ålborg bispen.

Året efter at have overtaget sit embede foretog Bircherod sin første visitats af præsteembederne i Thisted amt. Rejsen foretoges over Bygholms Vejle, "som er den længste og om vinteren besværligste og farligste Veile udi hele stiftet", til Øsløs præstegård, hvor Bircherod havde mere fornøjelse af at besøge præsten, hr. Niels Stenstrups smukke bibliotek end af al den gode mad, der her som andre steder blev disket op med.

Efter et besøg i Thisted, hvor bispen var gæst hos amtsforvalter Jens Hansen, gik rejsen videre sydpå, og ved sin inspektion i Hvidbjerg v. Å kirke træffer Bircherod bestemmelse om hvor mange stolestader, der rettelig tilkom herremanden på "Lyngholm". Sognepræsten hr. A. C. Skive havde beklaget sig over, at Enevold Kaas på "Lyngholm" havde tilegnet sig 7 stolestader i kirken. I en senere skrivelse til biskoppen redegør herremanden for, at disse 7 stolestader gennem mere end 100 år havde hørt til hans gård, og at han har brug for dem alle, nemlig: 1: for ham selv og hans sønner, 2: for hans "Fruentimre", 3: for hans skolemester (måske huslæreren) og "dagtjenere" samt for andre gode mænds tienere, som havde været i kirken, 4: for Salig Fruens piger: 5, for hans foged, kusk, stald- og ladegårdsfolk, 6: for alle de mænd, som boede under "Lyngholms" hovedgårds takst, 7: for deres koner og piger.

Efter fra herremanden at have modtaget denne redegørelse ændrede Bircherod sin afgørelse således, at præsten og herremanden kunne siges at være nogenlunde tilfredsstillede.

Biskop Bircherod og de besatte i Thisted[3]

I den for Thisted sørgelige berømte og "vidt udråbte besættelse", der udviklede sig med stor fart i begyndelsen af året 1696, kom biskop Bircherod ifølge sin embedsstilling til at spille en fremtrædende rolle. Efter af præsten, magister Bjørn, at have fået en længere redegørelse for besættelsen, tog Bircherod sammen med den lægekyndige præst Jacob Ottesen fra Ingvorstrup i Vendsyssel til Thisted med det formål at anstille en højere undersøgelse i denne sag. Da resultatet ikke var tilfredsstillende, henvendte biskoppen efter sin hjemkomst sig til Ålborg til stiftsamtmanden, for at denne skulle udvirke, at et par af de besatte blev hentet til Ålborg til fornyet undersøgelse. Dette skete først i et enkelt tilfælde, men senere blev en 5-6 af de besatte transporteret til Ålborg.

Denne mærkelige affære strakte sig over et par år. I maj 1697 afsagdes en kommissions kendelse, hvorledes fire af de besatte skulle miste deres liv og hovedet sættes på en stage, medens andre blev idømt forskellige straffe og en enkelt udvist af landet. Men en højesteretsdom af 26. februar 1698 ændrede for de fire dødsdømte straffen til forvaring i fængsel. Magister Oluf Bjørn mistede kjole og krave og skulle i fængsel for livstid. Adskillige af de embedsmænd, der havde beskæftiget sig med sagen, fik for udvist mangel på forsigtighed bødestraf. Dette var således tilfældet med amtmand Jørgen Scheel Due og amtsforvalter Jens Hansen i Thisted, der fik bøder på henholdsvis 50- og 20 rigsdaler, men biskop Bircherod ramtes anderledes hårdt, idet bøden for hans vedkommende ansattes til 1000 rigsdaler.

Biskoppen og regnskabsprovsterne

Af en opgørelse fra 1696 fremgår det med stor tydelighed, at de dengang eksisterende regnskabsprovster ikke har haft biskoppens særlige bevågenhed. Nævnte år var Henrik Gyldenstjerne til Boller på Fyn regnskabsprovst på Mors og Hanherreders provsti, et embede, han havde fået overdraget i 1667 af Frederik den tredje og som bestod i "årlig at anhøre og approbere kirke- og regnskaberne", og herfor fik han årlig 328 tønder korn og 20 dlr. i penge. Joach Steensen til Grevens Vænge havde Thy provsti, hvormed han var beneficeret 1666. Han fik af kirkernes årlige indkomst 136 tønder korn, 121 dlr. i penge og 75 snese hvillinger.

Det var slet ikke så ringe en betaling, særlig når man tager i betragtning, at Bircherod i sin indberetning siger, at *"vil eders Exc. spørge, hvad disse provsti-herrer giøre for de kirke-indtrader, som de aarligen oppebærer, da svares: Nu slet intet"*. Thi på dette tidspunkt var oprettet embeder som stifts- eller kirkeskrivere, der udførte regnskabsprovsternes arbejde.

En sandstorm forhindrede biskoppen i visitats i Agger

Sin anden visitatsrejse til de thylandske embeder foretog Bircherod i juni måned 1697. Fra Vesløs gik rejsen over Hunstrup og Østerild til Hjardemål.

Med et kort ophold i Thisted, der blev benyttet i kirken *"udi en stor forsamling af udenbys og indenbys folk"* efter prædiken at fremstille et par af de besatte kvinder, gik rejsen sydpå over Skjoldborg. Bl. a. aflagdes besøg hos landsdommer Helverskov på "Irup". Den 18. juni havde Bircherod bestemt, at han ville visitere Agger kirke, *"men som vi havde denne dag en heftig blæst af vesten, så ingen kunne fra Vestervig tage didhen, uden han ville have sine øjne fulde af sand, lod jeg mig overtale til mit fortsæt at forandre, og jeg kom ikke derhen denne gang"*. I stedet kørtes til Boddum, hvor der visiteredes den 19. juni og hvor især en bondekarl udmærkede sig ved at være hjemme "in historia biblica", hvor som helst han blev adspurgt. Dagen efter var der præsteindvielse i Boddum. Derefter drog Bircherod nordpå og når den 22. juni Vester Vandet kirke, hvor *"den største mængde af unge folk, som sig nogetsteds haver fremstillet for mig, fandtes i denne kirke; og kunde jeg også af deres behagelige profect befinde, hvad en religieus, retsindig og nidkær Siælesørger* (hr. Peder Roalsen) *Omhyggelighed kan effectueres"*.

Visitatsen sluttede i Hunstrup, *"hvor byfogeden i Thisted, Erik Eriksen, mødte, og hans regnskab for Thisted Skole blev efterset"*.

Noter

1 Kapiteltakst blev årlig fastsat af domkapitlerne i hvert stift. Det var en omregningstakst for korntienden, hvoraf 1/3 skulle ydes til kirken. Så kunne man betale tiende i rede penge fremfor i tønder korn.

2 1 rigsdaler = 6 mark a´ 16 skilling. Kronesystemet indførtes 1895; hvor man satte 3 mark = 1 krone.

3 En sag hvor den lokale præst diagnosticerede en kvinde som værende "legemlig af Djævelen besat"

Degneliv i Vestervig - Agger gennem 300 år

Uddrag af skrift udgivet i anledning af Vestervig skoles udvidelse 1979

Lettere redigeret af Ruth Thinggaard, Vestervig

Fra gammel tid var Vestervig sogn det dominerende i Sydthy. Ikke alene var det størst i udstrækning; men her lå også landsdelens eneste kloster og gjorde naturligt egnen til et slags kulturcentrum, en stilling den beholdt langt op i tiden, da det store rige klostersamfund afløstes af fornemme og rige ejere af et af landets største godser.

Om det gav sig udslag i større oplysning hos egnens beboere i middelalderen, at de havde klosteret til så nær en nabo, er ikke godt at sige; men antagelig fandt de mest læselystne vej til klostret for der at finde lejlighed til at stille deres lærdomstrang. At nogen særlig oplysning fandt vej udenfor klostermurene er vel meget tvivlsomt. For det første var der kun ringe trang derefter, og sjældent var klosterbrødrene interesseret i, at klosterbønderne blev alt for kloge.

Det kan da heller ikke ventes, at nogen undervisning er blevet egnens ungdom tildelt, før det skete andre steder, og da blev almindeligt, at hvert sogn havde sin degn, der skulle oplære ungdommen i de kristelige grundsætninger. Det var jo først efter reformationen, at klostersamfundene blev ophævet.

Sandsynligt har det dog været klosterbrødre, der blev taget til sognedegne i de omliggende sogne.

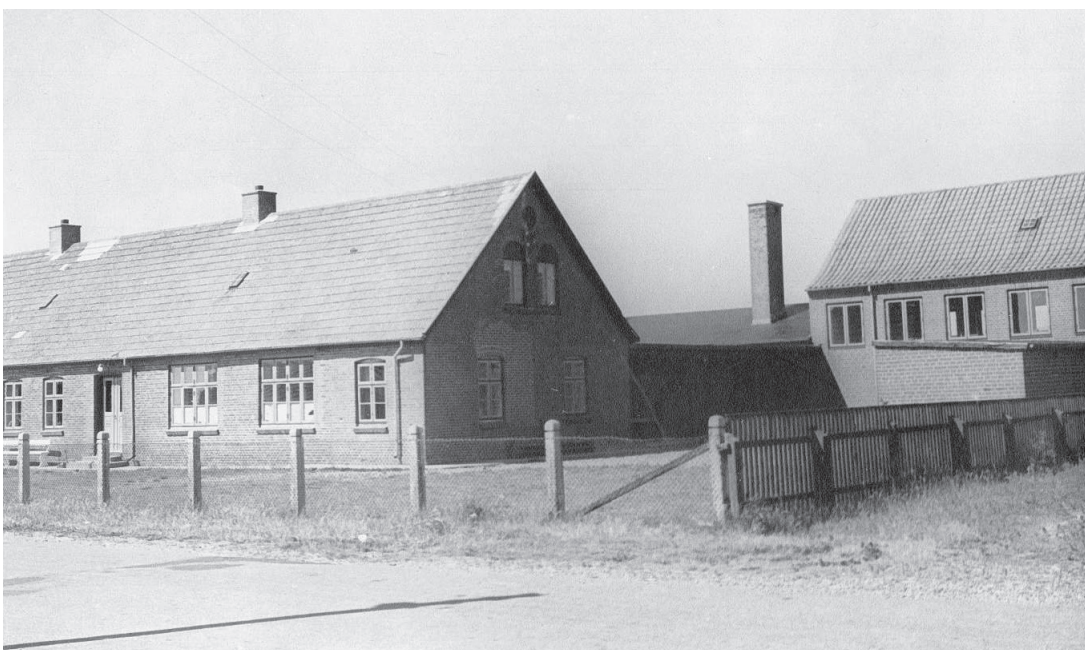

Agger Skole var en selvstændig skole, dog kom eleverne til Vestervig Skole i fagene sløjd og husgerning. Skolen blev nedlagt 1990

Den første omtale af de Vestervig degne

Efter reformationen blev sognedegnene tildelt degneboliger, hvis jordtilliggende de skulle have deres væsentlige indtægt af; men selv om Vestervig sogn da som andre sogne fik sin degn, omtaler de første præsteindberetninger ikke en sådan, hvorfor man må gå ud fra, at degnen har haft sin bopæl og indtægt fra klosteret.

Den første degn omtales i 1571 men nævnes ikke ved navn. Endnu har han ikke fået nogen embedsbolig.

Hans årlige degnerente fra sognet udgør 10 tdr. byg. Heller ikke præsteindberetningen fra 1625 nævner noget om degnen eller hans bolig, men da må det antages at have været et degnehus, thi i indberetningen fra 1690 nævnes det som øde, og i stedet for har degnen i 1650 fået tillagt et hus i nærheden af kirken, hvorfra han passer såvel tjenesten i sognet som kirken.

Til huset hørte en jordlod på 3 agre, og i 1651 var embedet af kong Fredrik d. 3. tillagt en indtægt fra Vestervig kirke på 12 tdr. byg, ligesom degnen samme sted fra fik sit brændsel, der bestod af lyng og hedetørv.

Med tiden har degnen dog fået en bedre position i sognet, og gennem lange tider beklædes embedet af teologiske kandidater. I det 17. årh. er det Thylands største embede med en indtægt på 113 rdl. og 3 mark, en stor indtægt efter datidens forhold.

Processen

Den første degn, vi ser omtalt, er Niels Nielsen Byg. Han var sognedegn indtil 1695, og han var en meget lærd mand, der efterlod sig 63 bøger, en efter hans tid meget stor bogsamling. Mest var det latinske og græske bøger, hvorfor man må gå ud fra, at han var teologisk uddannet. Han var dertil en velhavende mand, hvilket var endnu mere sjældent for datidens degne. Han efterlod sig for 400 rdl. rede penge og sølvsager.

Medens hans efterfølger, Laurits Pedersen Thrans, er ukendt, eftersom han kun kan have været degn i et årstid, er hans afløser, Jens Bødtker, der i et halvt århundrede var degn i Vestervig, en mere kendt personlighed, der nævnes som latinsk degn, altså gået på latinskolen, og nævnes efter sin død som "vellærd". Jens Bødker, der i 1696 aflagde embedsed, var degn medens den kendte bondeplager, assessor Peder Moldrup ejede Vestervig Kloster og optræder i den store retssag mod Moldrup, da denne havde foranlediget en Aggerbondes død. Af referatet fra forhørene fremgår det tydeligt nok, at Jens degn har bestræbt sig meget for at være til behag for det strenge herskab mere end at have søgt indflydelse gældende for bønderne, men man kunne vel heller ikke vente andet.

Jens Bødker var gift med den 17 år ældre Margrete Bording, der døde i 1741 84 år gammel, medens degnen selv døde 1743, 69 år gammel. Visitationsbogen fortæller om ham, at han havde været en god degn og var i sin alderdom så endnu.

Hans efterfølger blev Jens Olsen, Oksenbøl, som var født i Oksenbøl, hvor hans fader, Ole Larsen, havde en gård. Han blev student 1736 fra Lemvig skole, og i 1740 blev han teologisk kandidat. Året efter blev han ansat som hjælpelærer ved Jens Bødker og fik embedet, da denne et par år efter døde.

Han var en lærd og dygtig mand og "han virkede så opbyggelig", at provsten i Vestervig 1743 ansøgte om at få ham som kapellan, hvilket også bevilgedes. Han beklædte begge embeder, indtil han i 1752 fik præsteembede i Laurbjerg.

Hans hustru, der var præstedatter fra Mors, blev efter hans død husholderske på Brahetrolleborg. I visitationen nævnes han som en god mand i sit embede og sine forhold.

Da der ikke var en skole i Vestervig

I Vestervig sogn fandtes der endnu i 1747 ikke et skolehus; vel var der et hus, der var bestemt dertil, men da ejeren af Vestervig Kloster, assessor Moldrup, ikke ville bygge en bolig til degnen, måtte denne bo i skolehuset. Heller ikke i Agger sogn var der dengang noget skolehus, men der havde assessoren lovet at bygge et og skaffe underhold til skoleholderen.

Skolevæsenet i Vestervig bestod da af degneskolen, der blev holdt på skiftende lokaliteter i Vestervig, og af to omgangsskoler i det nordlige og den sydlige del af det udstrakte sogn.

Kort efter blev der ved en fundats oprettet en

Lindahlsminde skole (1900-1977). Der har langt tilbage været skole ved Vestervig Kirke. Det er kendt, at der i 1815 opførtes en skole. Den blev afløst af nybyggeri i 1900, og der blev ansat to lærere. I 1937 oprettedes der en stilling som forskolelærerinde, og fra 1943 - 1973 var her forskole. Bygningen er i dag nedrevet

skole for Agger sogn. Den kom dog foreløbig til at virke som omgangsskole.

Jens Jensen Halse, der var degn og kapellan i Vestervig fra 1752 til 1759, var født i Mandal og blev student fra Roskilde latinskole i 1742 og 2 år efter teologisk kandidat. I 2 år var han degn i Nykøbing Mors, og blev derefter sognedegn og kapellan i Vestervig, indtil han i 1759 blev kaldet som sognepræst i Visby – Heltborg, hvorfra han ikke har noget godt ry som sognepræst, men skildres som en rå og brutal bølle. Efter dette er det da også svært at tro, at han har været rosværdig som degn.

Han afløstes i Vestervig af Jens Philip Andersen Winding, der var sognedegn og kapellan til 1768, da hans broder, Johan Nicolaj Winding, blev kaldet til embedet. Begge brødre var sønner af Provst Winding i Vestervig og cand. teologer.

Han blev senere sognepræst i Tved på Mols og skildres som en dygtig embedsmand og ikke så lidt myndig.

Fra 1772 til 1781 var cand. theol. Didrik Severin Olsen Kræfting degn og kapellan i Vestervig, og fra 1781 til 1785 var Peder Jensen Overgaard i embedet, men blev da præst i Hurup. Den sidste degn, der tillige også var kapellan, var Hugo Peder Brodersen; han døde 1798, kun 54 år gammel.

Degnene i Agger

1798 blev Damianus Chr. Moldrup sognedegn i Vestervig. Han var efterkommer af den kendte Peder Moldrup til Vestervig Kloster og skildres som en dygtig lærer, der havde gode evner til at un-dervise børnene. Der var allerede ved hans ansættelse så mange børn i skolen, at han måtte have en hjælpelærer. Han betegnes dog senere som en forhutlet person og døde 1842 i yderste armod.

I Agger havde man allerede 1555 en sognedegn, og i 1558 nævnes Mads Degn i Agger, men han er også den eneste, der nævnes af de gamle aggerdegne.

Da Agger og Vestervig ca. år 1600 blev forenet til et pastorat, fik de en fælles sognedegn, og først omkring 1720 har man atter en degn i Agger. Her nævnes Søren Olsen Handrup, som en flittig og dygtig degn, og efter ham omtales Niels Justesen, Agger, som en ulastelig skoleholder. 1754 var Chr. Isaksen skolemester i Agger, og der siges da om ham, at han tidligere havde været opbyggelig i sin læsning, men nu indgik der flere klager over ham, og han lovede

Svinthesminde Skole (Randrup Skole) opført 1818. Den ændrede status og blev forskole til Vestervig Skole 1943. I dag nedlagt.

forbedring, og senere fik han et godt vidnesbyrd for skolegerning og levned.

Omkring 1800 nævnes Eilert Brønsdorph som skoleholder i Agger. Han fik den 14. oktober 1802 en bøde på 30 rigsdaler for at have huset sin søn en nat, da han som musketer var undveget fra kompagniet i Ålborg.

Svinthesminde og Lindahlsminde

Med det 19. århundredes indgang kom der i Vestervig, som i alle andre egne af Thy, mere gunstige vilkår for skolevæsenet. Efter nedlæggelse af de store godser, hvorved fæstebønderne blev selvejere, ønskede de, at deres børn skulle have en bedre skoleundervisning, og i højere kredse indså man også nødvendigheden af bedre skoleforhold.

I 1803 købte løjtnant Svinth den østre del af Vestervig Kloster, men solgte den i 1808 til sin svoger, generalauditør Hans Jacob Lindahl. Disse mennesker var stærkt interesseret i skolevæsenet, og sammen med sin hustru, Maren Svinth, skænkede han grunden til "Lindahlsminde" skole i Vestervig og "Svinthesminde" skole i Randrup og sørgede for, at skolerne blev bygget, hvilket skete ca. 1812. Omgangsskolerne her var nu forandret til faste skoler.

Den sidste omgangsskoleholder i Randrup og Handrup var Lars Bleg Hesseldahl, der stammede fra Vigsø. Han var ikke seminarieuddannet og fik da også kun en lille løn. Han måtte derfor ernære sig ved at spille til dans ved julegilder osv. på de gårde, hvor skolen holdtes.

Folkemindesamler og lærer

En af de mest kendte lærere i Vestervig var lærer Johs. Nielsen, Randrup, der var en stor folkemindesamler. Han var født i Lyngs og blev dimitteret fra Snedsted seminarium i 1848. Året efter blev han huslærer hos lodsoldermand Abildhauge i Randrup, derefter hjælpelærer i Vestervig, og 1857 blev han ansat som lærer i Randrup skole, hvor han virkede, til han i 1895 tog sin afsked.

Johs. Nielsen, der var gift med en datter af sin formand, lærer Kristen Thomsen, var en bega-

Oxenbøl Skole 1884 mellem Vestervig og Krik blev nedlagt 1943

vet mand og stærk interesseret i naturvidenskaben, men det var dog som indsamler af egnens folkeminder, han skabte sit navn. Som lærer var han måske mindre heldig; han var hård og tampede børnene utrolig slemt; han ville have jerndisciplin i skolen. Han blev velhavende og skænkede bl.a. 5000 kr. som legat for trængende enker efter almueskolelærere i Refs herred. (Se artikel i Sydthy Årbog 1998, red.)

Af andre lærere i Vestervig – Agger, der bør

Foghsminde Skole blev bygget i Villerup 1903, og der blev undervist til 1953

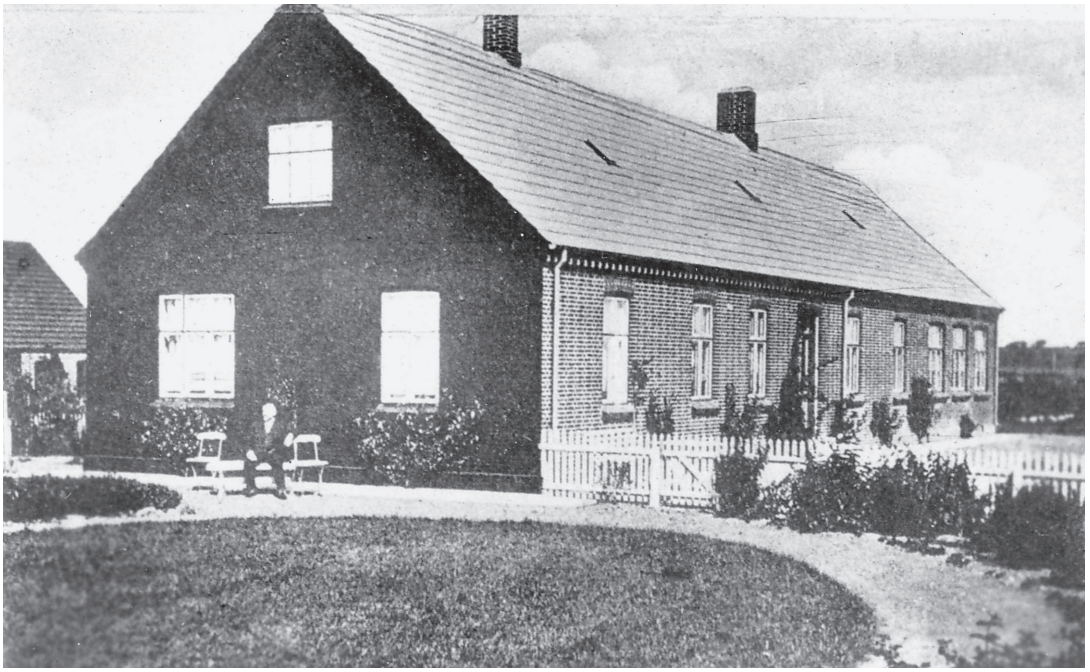

Tåbel Skole (1903-1966). Skolen lå oprindelig i Tåbel by, men i 1903 blev der bygget en ny skole øst for Gårdhusmølle. Den blev forskole og havde fra 1943 til 1953 fælles lærerinde med Lindahlsminde Skole

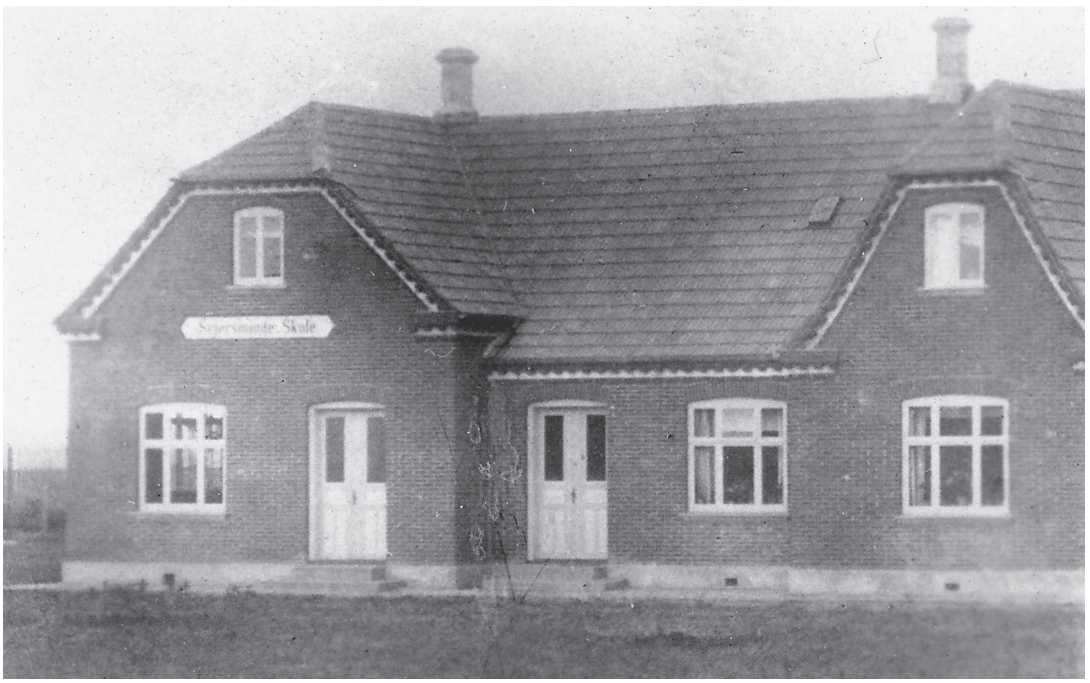

Sejersminde Skole (1914-1965). Behovet for skolen skyldtes bl.a. udstykningen af Bubbel og Nedre Astrup. Skolen blev i 1943 udvidet med en gymnastiksal

Vestervig Centralskole. Grundstenen blev nedlagt 14. oktober 1941 og taget i brug 15. juni 1943. Nuværende skole huser i dag elever fra overnævnte skoler

erindres, var den unge lærer Niels Marius Søe Pedersen, født i "Vester Røjkjær" den 25. oktober 1840. Niels Marius Søe Pedersen druknede den 17. juli 1865 i Flade sø under forsøg på at redde nogle skolebørn fra druknedøden. Det fortælles at lærerens lillebror efterfølgende overtog enken og 2 små børn. Der hænger en mindetavle over ham i Agger kirke.

De mange spredte skoler

Siden 1812 har der været en stadig udvikling i skolevæsenet i Vestervig – Agger. Oksenbøl skole blev bygget og havde lærere sammen med Lindahlsminde i mange år, men da der skulle holdes 2 lærere alligevel, blev de senere skilt.

Røn skole havde eksisteret i en del år, men børnetallet i den fattigste del af sognet svandt stadig ind samtidig med, at havet gjorde indgreb i tangens landsbyer.

Senere byggedes skolen i Villerup, kaldet "Foghsminde", fordi enken efter proprietær Fogh havde skænket grunden til denne skole. Omtrent samtidig byggedes skole i Krik ved det gamle farveri. I 1910 flyttede denne skole til Tåbel.

Sejersminde skole blev bygget i 1914 efter at proprietær Sejersen, "Bubbel", havde skænket grunden, og nu var sognet godt dækket ind med skoler.

Hel tilfredshed med de mange skoler var der dog ikke altid, og i 1902, da sognets skoleforhold var til behandling i sognerådet, vedtog man med 5 stemmer mod 2 at centralisere skolevæsenet med en stor skole i Vestervig og et par forskoler i periferien. Det blev af forskellige grunde ikke gennemført, dog nærmest fordi et par mænd i sognets yderkant rejste en stemning imod forslaget, der først efter 40 års forløb blev til virkelighed. Vestervig Centralskole blev taget i brug 15. juni 1943.

Hedvig Neess

Begivenheder fra et langt liv

Hedvig Neess, Odense

Hedvig Marie Jørgensen blev født den 19. december 1916 i Krik i Vestervig sogn og døbt i Vestervig kirke den 28. januar 1917. Gift 29. november 1936 i Vestervig kirke med bagermester, Alfred Ulrik Neess. Hun er datter af Carl Aurelius Jørgensen og Anna Kathrine Kristensen. Hun blev enke i 1991, hvorefter hun over en periode nedskrev denne sin fortælling: et tidsbillede af sin families livsforløb i og borte fra Thy.

Jeg er ofte af mine børn blevet opfordret til at skrive om min barndom og ungdom. Det vil jeg så prøve at gøre med de små evner, jeg har til at formulere mig på skrift. De er ikke store, men jeg håber det bliver til at læse.

Først lidt om mine forældre. Min far var sjællænder, født i en lille landsby i nærheden af Sorø. Hans far var tømrer. Jeg ved ikke, om han var selvstændig mester. Det kan også være ligegyldigt. Da min far var den sidste i en søskendeflok på 10, har der ikke været meget at slå til side med, hvad enten man var mester eller svend. Min mor var også opvokset på Sjælland.

Mor var født i Thy i en lille flække, der hed Gettrup. Hun blev født, inden hendes forældre blev gift. De blev gift, da mor var ca. et år, men hendes far kunne ikke tåle synet af hende, hvorfor er ikke let at vide, men en søster til min mormor tilbød at tage hende i pleje, da hun syntes, det var synd for barnet, med den behandling hun fik. Da mosteren boede på Sjælland, tilbragte min mor sin barndom og ungdom der.

Det traf sig sådan, at far og mor kom til at tjene på samme gård. Far var i alle sine drenge- og ungdomsår på landet, først som hjorddreng, siden som karl. Da far og mor traf hinanden, var far fodermester og mor stuepige. De var ret unge, da de blev gift og fik plads som fodermesterfolk. Det indebar, at mor skulle hjælpe til på gården i høst og ved malkning, et strengt arbejde. De må være blevet trætte af det – og far sikkert raget uklar med bonden. I fars skudsmålsbog kan man se, at han ikke har været længe i de forskellige pladser, men hver gang han er flyttet, har han fået fine skudsmål. Hans arbejdsevne har der ikke været noget i vejen med.

Det må være i året 1914, de bestemte sig for at rejse til Thy. Far kunne få arbejde hos mors far, der var tømrermester. Far var fiks på fingrene og var jo vokset op i et tømrerhjem, så det skulle nok kunne gå. Da de kom til Thy, har min ældste bror været godt et år. Jeg har hørt min far fortælle, at da de kom til Krik, fortrød han, at han havde taget turen derop. Der var ikke et træ at se, og koldt og barskt var det lige ved stranden. Havde han haft penge, var de vendt om på stedet, men pengene var der ikke, så han måtte blive.

Det er starten på min beretning om småt og stort i min barndom og ungdom i små men alligevel gode kår.

Jeg er nummer tre af en søskendeflok på 11. Min far blev hurtig træt af at være under kommando hos sin svigerfar. Far fik arbejde hos VBV. Det står for "Vandbygnings-væsenet". Et firma, der tager sig af høfde- og molebyggeri langs de danske kyster, og det er vel især Vestkysten, det drejer sig om. Min far var ansat ved dette firma i alle de år, han var arbejdsduelig, når undtages de år, tyskerne havde stoppet det. Det er utroligt, at et menneske kan holde til et sådant slid i så mange år. Nå, ret skal være ret, - i de sidste år fungerede han som en slags formand, skrev timesedler og målte kyststrækninger op. Han har gået mange, mange kilometer i sit liv.

Min første erindring må stamme fra, da jeg har været to - tre år. Jeg kan huske, at vi lå i sengen, både min bror, min søster og jeg, men det var mærkeligt, at også far lå i sengen, og at min mor græd. Det var vi ikke vant til. Der var en fremmed mand i stuen, der strøg mor over kinden og sagde: "Det skal nok gå fru Jørgensen". Det var mærkeligt, mor hed da Anna. Jeg har siden fået at vide, det var den spanske syge, vi havde og altså var heldige at slippe levende fra. Der findes i familien et billede af vi tre børn. Jeg sidder i midten næsten pilskaldet. Det var en følge af sygdommen. Nå, håret groede ud igen næsten i for rigelig mængde. Jeg ønskede tit, at der var mindre af det, når jeg skulle redes, og mor havde travlt som altid og hev og ruskede i den tykke paryk.

Da jeg er en af de ældste af flokken, kan jeg næsten ikke huske, at vuggen var ledig. Det siger sig selv, at når der er elleve børn i et hjem, så er der ikke langt imellem, at der kommer en ny lille søster eller bror. Jeg tror, de alle var velkomne, og har da aldrig hørt andet fra mine forældres side.

Tiden går hurtig nu, og der er fem børn i hjemmet. Vi var ikke så gamle, at vi rigtig var klar over, hvorfra de børn kom. Det fik børn ikke noget at vide om. En morgen fik vi fire store besked på, at vi skulle gå over til bedstemor og sige, hun skulle komme over til mor. Vi skulle blive der, til far hentede os. Det havde vi prøvet før, men vidste ikke rigtig hvorfor. Inden bedstemor for ud af døren, sagde hun: "Kan I nu holde øje med skyerne derovre ved huset, så kan det være, at I får set storken, for der kommer nok en bette søster eller bror til jer". Det var ikke til at forstå. Vi havde endnu ikke haft held til at se den "skide" stork. Jeg tror også, at især vi to piger syntes, at den havde været der tit nok.

Da vi senere på dagen kom hjem, var der ikke een, men to nye små bitte piger i vuggen. Det var jo alligevel spændende med to. Jeg ved ikke, om det var lige på den dag, at min søster og jeg valgte hver sin. Vi vidste jo, at vi fik en del at gøre med at give dem sutten, når de hylede. Faktisk havde hver sin at passe. De kom til at hedde Agnes og Karen. Agnes var et lille sart menneske, hvorimod Karen var et rigtigt livstykke. Agnes døde som knap treårig af kighoste, hvortil der stødte lungebetændelse. Det var et meget hårdt slag for mine forældre. Men de første tre år med de små piger havde mange muntre episoder. I vort hjem var der selvfølgelig en barnevogn, som jo blev brugt flittigt, men nu var vores far i knibe – vognen var ikke så bred, at der kunne ligge to ved siden af hinanden. Nå, min far var fiks på fingrene. Der var faktisk ikke den ting, han ikke kunne lave, så han fik en idé. Han lavede en kaleche til den anden ende af vognen, altså – nu lå de to piger under hver sin. Det gik fint, når der bare var jævn vej, men vognen var høj, og jeg var lille. Jeg måtte kigge om ved siden af vognen for at orientere mig, hvad der gav nogle vælteture med børn, puder, kop med sukkervand til at dyppe sutter i og som regel en ordentlig lussing til mig. Dem var der i det hele taget mange af, men det tog man, som det kom.

Vi børn fik tidligt lært, at vi skulle bestille noget. Man skulle gøre nytte for føden. Sådan var vilkårene i et hjem dengang. Mine forældre var et par meget arbejdsomme mennesker. Far var jo på arbejde hele dagen. Min mor gik om sommeren ud at luge roer. Det var hun en knag til. Om efteråret var hun i kartoffelageren og samlede kartofler til hele vinteren. Det siger ikke så lidt, for vi fik ofte kartofler to gange om dagen, og i rigtig smalle tider også tre gange om dagen. Jeg husker især det år, hvor tvillingerne var helt små. De blev født i april, så de kan ikke have været ret store, da mor var oppe hos gårdejeren for at tage kartofler op. Min søster og jeg har været otte eller ni år. Vi skulle se efter en lillebror og tvillingerne. Om vi har været for små til at varme flaskerne til dem, det var jo pr. primus eller kakkelovn, det husker jeg ikke, men i hvert fald var aftalen, at når vi ikke kunne styre dem med sutten dyppet godt og grundigt i sukkervand, så skulle vi hænge et par af fars bukser på tørresnoren, så mor kun-ne se dem. Så kom hun hjem for at fodre de to skrighalse. Gud nåde og trøste os to tøser, hvis ungerne havde skreget sig i søvn, når hun kom, så havde vi ikke behøvet at kalde på hende, så var det om at komme af vejen i en fart. Man

skulle sno sig, ak ja. Det var faktisk en hård tur for hende to - tre gange i løbet af en dag. Jeg er ikke klar over, om mor vadede over åen, der gik tværs over den eng, hun skulle forcere, eller der var en sølle utæt pram, der blev brugt, men strengt har det været. På den måde tjente vores forældre det meste af vort forbrug af kartofler. Der var noget med en regel om, at de skulle have hver fjerde række i arbejdsløn, så de håbede selvfølgelig, at avlen var god, des bedre blev deres fortjeneste. Der var ingen given ved dørene, når man arbejdede for bønderne.

I hele min barndom boede vi i et lille stråtækt hus. Det lå temmelig langt fra landevejen, nærmest i et lavt engdrag[1]. Det var et dejligt sted om sommeren, et udmærket sted for børneflokken at muntre sig på, men - for der var et stort men. Et stykke fra huset var der en mose, hvor der blev gravet tørv. Så vidt jeg kan huske var det nogle gård- og husmænd, der ejede den. Min far og vi børn var også med til at grave tørv. Far gravede, og vi børn skulle vende og siden stable dem. Det var forbudt for os at gå derned uden for den tid, hvor der blev arbejdet i mosen. Drengene derimod, når de blev så store, at mor regnede med, de var fornuftige, fik somme tider lov til at prøve at fiske dernede. Farligt det var det. Jeg husker det stadig, som var det i går. Det skete en sommerdag, at min bror Anders, der er tre år yngre end mig, var blevet borte. Vi ledte alle steder – i græsmarken og roemarken, og mor løb så ned i mosen med en lang stang med en krog i enden. Den blev brugt til at hjælpe, når der skulle renses op i brønden en gang imellem. Mor løb så hurtigt, hun kunne ned til mosen og begyndte at rode i et mosehul. Min ældste søster ville ikke med derned. Hun turde ikke. Da hun kom ind i stuen, fik hun øje på et par støvler, der stod på bænken. Først da kom hun i tanker om, at hun jo havde puttet Anders i seng, for at han skulle sove til middag. Der blev selvfølgelig stor glæde, men Esther slap ikke for en velrettet lussing. Ak ja, følelserne kan tage overhånd på mere end en måde.

Som sagt, mit hjem var et lille stråtækt hus. Meget lille set med nutidens øjne. Jeg vil prøve at beskrive det så godt, som jeg nu kan. Mod syd var der tre små rum. Stuen i det sydøstlige hjørne var "æ pæn stou", som man sagde i Thy. Der var et tofagsvindue mod øst og et ligeså mod syd. Der var ikke kakkelovn i denne stue.

Barndomshjemmet i engen hvis indretning er levende omtalt af forfatteren

Se noter side 117

Det midterste rum var den stue, vi opholdt os i – faktisk altid. Det vestlige rum var mine forældres sovekammer. Det var også kun et kammer. Der stod en seng i hver side. De kunne lige presses ind i hver side, og der var ikke plads til en stol. Imellem sengene ved hovedgærdet stod der en lille kommode. På kommoden stod køkkenlampen. Den tog mor med derind, når det var sengetid. Min far gik altid tidligt i seng. Han havde jo haft en lang dag. Hvis det var vinter, var der ikke arbejde hos VBV, men så havde han måske været ved at harpe grus, slå skærver, været til snekastning eller på fjorden for at stange ål, enten på is eller fra båd, alt afhængig af vejret. Når den dags udearbejde var slut, var der gerne et eller andet i værkstedet, der skulle laves. Der kom tit en eller anden, der skulle have ordnet et eller andet. Far var fiks på fingrene.

Nå, tilbage til huset. I nordre side kom man ind i det, vi kaldte værksted. Det var egentlig bryggers, som far havde udvidet lidt til brug som værksted. Derfra kom man ind i køkkenet. Der var gulv af gule mursten og et bord uden vask. Det var luksus dengang. Der stod gruekedlen i et hjørne. Der var også et meget lille komfur, i hvert fald i flere år. Det blev siden fjernet til fordel for et lille bord, hvor der kunne stå en primus. Næst efter køkkenet var der et lille rum, der vel egentlig var spisekammer, men blev brugt som et værelse, hvor der lige kunne stå en stor kasse af en dobbeltseng. Der kunne ligge tre børn deri, og det gjorde der som regel. Man måtte indrette sig, det var ikke rart, hvis det var en af de perioder, hvor vi var plaget af bylder. Der skulle ikke meget skub til, før det gjorde meget ondt. I det nordøstlige hjørne var der en lille gang. Den blev faktisk kun brugt, når der var læge – eller doktor, som vi sagde – på besøg. Når man tænker på de små rum, som står tydeligt i mine øjne den dag i dag, ja, så er det utroligt, at vi kunne være der. Selvfølgelig var hele børneflokken der sjældent på en gang. I den pæne stue var der et pænt bord, fire fine stole og en buffet. Alt hjemmelavet, og det blev holdt fint. "Æ pæn stou" var enhver kones stolthed. Min mor var meget dygtig til alt håndarbejde. Der var en flot lysedug på bordet, og på en slags hylde eller reol var der hæklede borter. På denne hylde havde de få familiebilleder plads. Stuen blev faktisk kun brugt juleaften. Der stod juletræet, og da der ikke var kakkelovn derinde, var det altid en lidt klam affære at opholde sig der, selv om døren ind til den daglige stue stod åben.

I dagligstuen var der en lang bænk ved vinduet og en stol ved bordenden, som var fars faste plads. Der var forskellige stole ved den modsatte side af bordet. Jeg kan huske, at når vi spiste, stod mor som regel op, og det gjorde vi piger også, i hvert fald da vi blev så store, at vi kunne sørge for, at vores mindre brødre fik deres mad. Der skulle pilles kartofler til dem og benene skulle pilles fra fisken osv. Da min far brugte fjorden til at fiske i, ja, så bestod vores mad mest af fisk af alle slags, men så vidt jeg ved, er ingen af os blevet trætte af fisk. Far sagde: "I skal spise masser af fisk. Fisk har vi gratis, men vi skal købe kartofler". Men der skulle ikke fråses. Vi måtte pille kødet ordentligt af benene. I det hele taget fik vi lært at sidde pænt ved bordet. Der kunne godt vanke et dask oven i knolden af en stor grydeske, hvis der ikke var orden i geledderne.

Sommeren var en fin tid, men vinteren havde også mange gode sider. En vinteraften lige i mørkningen er vel noget af det bedste, folk af min generation mindes. Vores moderne opvarmning med radiatorer, og hvad ved jeg, kan ikke måle sig med en god hyggelig kakkelovn, hvor en kedel står og snurrer, og hvis man er nær ved jul, og hvis vores bedstemor fra Sjælland, som vi sagde, havde sendt en lille kasse med æbler, og der så stod et fad eller en pande med æbler i kogerummet i kakkelovnen, ja så skidt med at det var koldt ude. Mor havde også lagt vores mursten oven på kakkelovnen, så de var klar til at pakke ind i avispapir og få med i den kolde seng, hvor dynen næsten var frosset fast til væggen.

Som regel strikkede mor. Der var ikke meget lys at se ved. Der var en lampe over bordet. Den skulle lyse det hele op, så det kunne ikke lade sig gøre at sidde med fint broderi, men der var også mere brug for hoser og vanter. Far gik som sagt tidligt i seng, men der blev altid noget af-

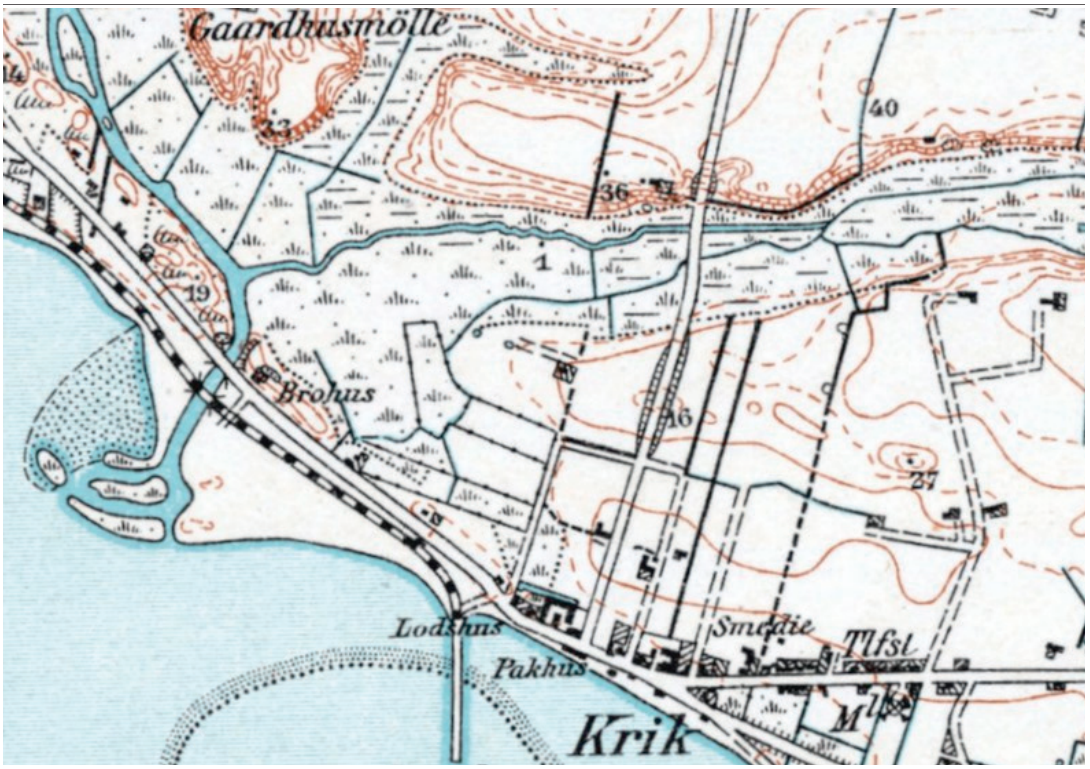

I dette område lå barndomshjemmet "PAX", ikke langt fra en å

tenarbejde til ham. Det var som regel reparation af hans fiskenet. Han bandt dem selv fra ny, men de skulle holdes i orden. Det gik der mange timer med. Jeg har ikke set mine forældre med en bog i hånden ret tit. Det var ikke mangel på lyst men på tid. De var begge temmelig kvikke til både regning og skrivning og havde begge en meget fin håndskrift. Jeg tror, det ville blive meget svært at tage dem i en stavefejl. De var også begge meget gode til at hjælpe os med lektier men trådte ikke til, før det kneb os alvorligt. Deres parole var så absolut: "Hjælp dig selv. Det lærer du mest af". Vi piger blev tidligt sat til at arbejde i huset og til håndarbejde. Jeg tror, at alle vi piger kunne strikke hoser, inden vi kom i skole. Drengene måtte grave haven og kartoffelstykket, fra de var ikke ret store. Havde vi piger fået besked på at vaske gulvene, bestod det også i at skure stengulvet i køkkenet. Hvis det ikke var, som mor syntes, det skulle være, ja, så vankede der, og så måtte vi på den igen. Tuderi hjalp ikke. Syntes vi, mor var for skrap, og det var hun tit, så rendte vi far i møde, når han kom fra arbejde og sladrede. Så sagde han gerne, at vi jo nok selv havde været ude om det, og det var nok også en klog måde at tage det på.

Som man vil forstå, var der ikke noget, der kan føre tankerne hen på luksus i mit hjem. Men vi har heller ikke kendt til direkte savn. Vores kår var, som de var for arbejderklassen. Der var ikke noget at rutte med, men ingen af os har prøvet at gå sultne i seng, så har det da været en af de gange, hvor vi selv har været skyld i det på den ene eller anden måde. Småting som, at far altid skulle have pålæg på sit brød, og vi andre ikke fik det. Det var jo så selvfølgeligt. Det var mad, han skulle have på sin arbejdsplads, og noget af en æressag for en kone, at han kunne være bekendt at sidde ved siden af sine kammerater med maden. At være havbørste dengang krævede sin mand. Alt arbejde med høfdebygning var jo manuelt. Sand, grus og i det hele taget, hvad der blev brugt til det, blev ført frem i trillebør. Det var kolon-

ner på måske et dusin mand, der kørte på et smalt bræt lige i hælene på hinanden. Det var akkordarbejde. Det skulle gå stærkt, og ve den sølle synder, der trillede af brættet og væltede. Det sinkede hele flokken. Min far var en bomstærk mand. Han var ikke nem at knække, men mange mænd blev krogede af slid og slæb bare for at tjene til det allernødvendigste. Det var drøje tider. Som sagt var det om at se nøje på hver en øre, der blev slæbt til huse. Der var ikke råd til meget andet end det nødvendigste.

En ting som at gå til barber for at blive klippet. Det kunne der ikke blive råd til, så der blev anskaffet en klippemaskine, så kunne far selv klippe drengene. Sad de ikke rolige, så de irriterede for meget, blev der gjort kort proces. De blev helt glatraget, så nemt var det, ellers plejede de at beholde en lille dusk i panden.

Min mor stod ikke tilbage for far, når det gjaldt at arbejde. Hun havde altid noget i hænderne. Gik hun en tur op til sin mor og far, der boede ikke langt fra os, da kunne man stikke tværs over et par indhegninger, hvor der om sommeren gik kreaturer og græssede. Ja, så havde hun altid sin strikkehose i hænderne. Hun havde en måde at holde garnnøglet under den ene arm på, så garnet kunne løbe i en stadig strøm uden at gå i kludder. Det blev til ikke så få omgange på den lille tur. Når bedstemor så, hun kom, var hun rask til at sætte kaffekanden over komfuret, så fik de to en såkaldt knaldtår. Det er en tår brandvarm kaffe hældt i koppen og så en smule kaffe i underkoppen. En sukkerknald dyppes i underkoppen og så suttes der godt og grundigt på knalden. Det må være en udsøgt nydelse, for helt lydløs var det bestemt ikke.

Mor syede også en del til fremmede. Det var gerne gamle ting, der skulle laves om til børnetøj. Det var hun en knag til, men hun havde jo også øvelsen, da det meste tøj, vi fik, var omsyet. Mor havde voksne søstre, der tjente i København. De var fikse i tøjet, tjente en god løn, så de skiftede jævnligt garderoben ud, hvad der kom os til gode. Mor kunne altid få noget fikst ud af det. Jeg vil mene, at selv om vi var arbejderbørn, var vi de pæneste i tøjet af vores kammerater i skolen.

Min mor gik også i roerne, når det ikke var for langt fra hjemmet. Mor havde også en tid skolerengøring. Hun kunne ikke gå hjemmefra, inden vi piger kom fra skole, så vi kunne se efter de små. Så det gjaldt for os at skynde os hjem. Vi skulle så sætte kartoflerne over, så de næsten var kogte, når hun var hjemme igen. Om vinteren blev al madlavning lavet i kakkelovnen, så fik man dobbelt gavn af ildebrændslet. Der kunne godt blive lidt tæt i luften i stuen, hvis det f.eks. stod på stegt fisk, ja også stegt flæsk, men den slags kan man ikke tage sig af i et lille hjem. Det var ingen sag at sætte kartofler over de almindelige dage. Det kunne vi sagtens enes om min søster og jeg, men om tirsdagen kneb det. Det var nemlig den dag, hvor Hjemmet kom – det eneste ugeblad vi fik, og det holdt vi meget af. Vi skulle da lige se billederne og helst også læse tegneserierne. Den dag blev det altid Esther, der måtte tage sig af kartoflerne. Hun var mere bange for klø end jeg, og der vankede klø, hvis kartoflerne ikke var næsten kogte, når vores mor kom hjem, ja hvor kan børn være søde mod hinanden.

Som skrevet allerede var mor flittig med nål, tråd og strikkepinde. I den retning er der en bestemt begivenhed, der står frisk i min erindring. Mor havde i mange år, som de fleste andre husmødre en almindelig håndsymaskine. Nu skulle hun efter fars mening have noget ordentligt værktøj. De købte en splinterny trædemaskine. Jeg tror af mærket Husqvarna. Det var spændende. Maskinen skulle komme fra Thisted, en by, der i vores øjne lå langt væk. Vi var ikke vant til at komme længere, end "apostlenes heste" kunne bringe os. Nå, maskinen kom med postbilen. Den blev sat af ved nærmeste stoppested, så måtte man selv om at fragte den det sidste stykke vej. Det kunne kun ske ved at bære den en halv times gang. Maskinen blev bragt hjem og alle var villige til at give en hånd med. Jeg tror, at mine forældre var lige stolte af værktøjet, som far stadig benævnte den. Den blev flittigt brugt i mange år. Nu står den som en antikvitet et eller andet sted.

Som fortalt brugte far fjorden både vinter og sommer. Det var for os en så naturlig ting, og jeg tror ikke, vi børn skænkede det en tanke,

at det kunne være farligt. Vi var så kendt med fjorden. Vi legede der om sommeren og løb på skøjter på den om vinteren, hvis man havde skøjter. Det havde vi ikke. Min storebror havde et par gamle udtjente nogle, som han for øvrigt var mester i at bruge. Men vi kunne da glide på isen og køre på kane ved hjælp af iskæppe. Det var helt fint.

Når far var på fjorden for at fange ål med ålejern, fulgtes han og en kammerat, der havde en lige så stor familie som far, altid ad. De var de første, der var ude om morgenen, og de var de sidste, der kom hjem, men de havde også altid godt med fangst. Det var altid skikken, at de, når de var inde fra turen, så gik direkte til en købmand, vi kaldte grosserer Lauridsen, en stor købmand, der stod respekt om. Der solgte de dagens fangst. Det vil sige, de ål, der kunne holde det lovlige mål. De resterende skulle så hjem og bruges til middagsmad. Mange gange har min mor stået og haft kartoflerne og sovsen klar og ventet på det, der skulle i panden og eventuelt de købmandsvarer, det også skulle blive til som betaling for de store ål, der blev solgt til grossereren. En aften trak det særlig længe ud med fars hjemkomst. Mor gik fra vindue til dør og kiggede. Det var en af de få gange vi børn så mor græde. Så tog hun sin frakke på og sagde til min storebror: "Nu sørger du for, at de små ikke kommer til lampen og passer på at holde ilden ved lige i kakkelovnen. Jeg går far i møde. Vi kommer lige straks". Det varede længe, inden hun kom tilbage, men hun kom alene. Vi fik mad og klarede os med kartofler og sovs, for det var der nok af, og så kom de mindste i seng. De tre store, som vi mest blev kaldt, blev oppe, hvad der i sig selv var mærkeligt, da vi altid blev sendt tidligt i seng, vel for at der kunne blive lidt ro til forældrene for at snakke om forskellige ting. Der var en trykket stemning. Vi spurgte, om ikke far snart kom. Jo, det mente mor nok. Det ville ikke vare så længe. Hvor længe det varede ved jeg ikke, men vi sad med ørerne på stilke. Mor blev først klar over, at der lød trin uden for huset, og for op af stolen. "I bliver her inde", sagde hun. Men sikke en glæde der blev, da det var far, der endelig var hjemme. Han var helt udaset og havde gået mange kilometer. Det viste sig, at det var blevet tæt tåge, og det er farligt på fjorden. Både han og hans kammerat havde dog kendskab til forholdene, men de vidste ikke, at der havde været en isbryder gennem sejlrenden, så da de var færdige med dagens høst af ål og ville hjem, var isen brækket op der, hvor de skulle over for at nå i land og måtte så i en hel anden retning for at nå land ikke ret langt fra Thyborøn. Far kunne ikke selv trække sit stivfrosne tøj af. Han kunne ikke sige noget, før mor havde givet ham noget varmt at drikke. Hans overskæg var simpelthen frosset fast til læberne. Vi så meget sjældent, at vores forældre udvekslede kærtegn af nogen art, men den gang lagde de ingen skjul på, at de var glade for hinanden. Jeg husker ikke, om far var på fjorden dagen efter, men det har han nok været.

Da vi boede så afsides, var der ikke meget med gæster i vort hjem, men jeg kan huske enkelte gange, hvor der var liv og glade dage. Det må have været et par af fars arbejdskammerater med koner og en af min mors søstre, der var på besøg. Den ene af mændene spillede på harmonika, og mors søster spillede på redekam. I hvert fald dansede de inde i "æ pæn stou". Mor elskede at danse, men der var sjældent lejlighed til det. Kun hvis der var juletræsfest i Julens Glæde. Der var vi gerne med. De første tre timer var der sanglege for børn, der blev delt godteposer ud og leget. Bagefter var det de voksnes tur. Far dansede ikke, men havde ikke noget imod, at mor svang sig. Især elskede mor at danse vals, og det var hun god til. Mor var en lille trivelig kone, men altid pæn i tøjet, og hendes omfang hindrede hende ikke i at svinge sig. Det gjorde den heller ikke i hendes arbejde. Jeg kan huske, hun kunne slå kolbøtter, selv om hun havde været i roerne om dagen og vasket storvask om aftenen. Så kunne hun godt finde på at slå et par kolbøtter, sådan bare for at vise at hun ikke var kørt be´t endnu.

Nu skal det ikke forstås, som det altid var trist og gråt i min barndom. Det var det slet ikke. Vi havde også tid til at lave løjer. Det tror jeg nok, vi var ferme til. Jeg husker da tydelig, at i det lille rum, der havde været spisekammer, men var blevet til soverum for to til tre børn,

det eneste der var tilbage af spisekammeret, var der en hylde på væggen lige over hovedgærdet af vores seng. Der opbevarede mor sit syltetøj. Der stod det godt, det mente hun da. Men der var lavt til loftet, så det var en smal sag for Henry at nå derop. Vi havde halm i sengene i stedet for madras, - det havde alle dengang – det var et fint sted at gemme en ske, så vi gjorde os til gode med især de syltede blommer. De faldt rigtig i vores smag. Det var jo en stor krukke, men selv en stor krukke kan der gå svind i. Afsløringen kom en dag, da en af mine mostre havde fået gæster og gerne ville beværte dem godt og fandt ud af, at hun kunne låne syltetøj af vores mor. Hun ville helst have blommer, - så, ak og ve der var, tror jeg fire blommer. Da vankede der af et godt hjerte til os to kumpaner, men det var velfortjent. Bagefter, da vi havde tudet færdig, stak vi næserne sammen og var enige om, at de blommer nu havde smagt godt. Jeg tror ikke det resterende syltetøj blev flyttet, men vi kunne holde os på måtten.

Vi var gode til at finde på lege af forskellig art, som at spille bold og spille klink med lerkugler. Drengene legede gårdmænd. De havde store flokke af køer og heste. Det var sten med et hul i, som der blev bundet en snor i, og en lille pind til tøjrepæl. De blev flyttet flere gange om dagen, som det sig hør og bør. Om aftenen kom de i stald. Det var en kreds af sten og pinde, hvad de nu kunne finde. Om sommeren var vi ude og lege det meste af dagen, skulle så se efter de små samtidig, men vi skulle altid tidlig i seng. Om vinteren fik vi store gerne lov til at lege ude i sneen til det mørknede, men så snart vi så, mor havde tændt lampen i stuen, skulle vi ind. Jeg synes, der var sne hver vinter i lang tid, men det er nok ikke rigtigt. Inden skoletiden begyndte, altså inden der var noget der hed lektier, ja, da skulle vi gøre nytte om aftenen.

Vi piger skulle strikke eller stoppe hoser. Drengene skulle måske være med til at strikke såler til kludesko eller vinde tvist på de nåle, far brugte at bøde garn med. Det skulle vindes passende stramt på nålen, ellers var det om igen, men i sådanne aftener var der fredeligt, lunt og hyggeligt i den lille stue. Det kunne ske, at vi kunne få mor til at synge. Hun sang godt, så fik vi måske "Der er lys i lygten lille mor", eller "I en seng på hospitalet" ja måske "Hjalmar og Hulda". En sådan aften kunne det ske, vi fik en ekstra mellemmad, hvis der var blevet bagt kavringer den dag. Jeg tror alle vi søskende kan smage det endnu – det var simpelthen det bedste, der kunne hænde os.

Da vi nåede den rigtige alder, måtte vi i skole ligesom alle andre. Det var vi ikke kede af. Vi havde meget langt til skole. Det var værst om vinteren. Vores fodtøj var træsko, der var godt beslået med jernkramper, beslag på snuder og i det hele taget, hvor de kunne blive udsat for slid. Var der sne og glat, skred vi omkuld. Var der tøsne, samle-des der høje klumper under dem, så man vrikkede om og slog knoglerne til blods. Vi havde tykke sorte uldne strømper på, der hængte fast i de åbne sår. Det var slemt, men igen, det var ikke værre for os end for alle de andre. Værst for os var, at der var så langt til almindelig vej, så vi altid var drivvåde om fødderne, inden vi nåede hen til et hus, hvor vi altid var inde at hente to piger, vi var jævnaldrende med. De havde den rareste mor, vi kendte. Var det en af de dage, hvor vi var meget våde og forkomne, så sagde hun: "Kom her, fly mig jer træsko, så varmer æ dem lige". Så tog hun et par tørvegløder fra kakkelovnen og puttede dem i træskoene. Det var simpelthen en himmelsk fornemmelse at stikke tæerne i de varme træsko. Det værste var, at de to piger sjældent var færdige, når vi kom. Så vi måtte næsten løbe for livet for ikke at komme for sent, men mens vi ventede på, de skulle få redt fletningerne, kunne det godt ske, der blev smurt en sukkermad til os. Det var også værd at tage med. Børnene fra det hjem var ikke særlig dygtige i skolen, men de var nogle meget rare børn. Det havde de så heller ikke efter fremmede.

Skolen, vi gik i, var en to klasses skole. Det skal forstås på den måde, at børnene gik i første klasse fra de var syv år, til de var 10. Derefter kom man i den store klasse, som det hed. Det var fra 10 til 14 år. Det var den samme lærer, der havde begge klasser. Om vinteren gik de store fire dage i skole, de små to. Om sommeren var det omvendt, da gik de store kun to dage. Det var sikkert fordi, at når børn var nået

op i 10 års alderen, så skulle de ud at tjene, og så skulle der jo gøres gavn for føden. Ret meget mere fik sådan et barn ikke, men der kan sandelig også klemmes meget arbejde ud af et barn på en hel dag. Der skulle helst være fuld fart på i alle de lyse timer, og dem var der jo flest af om sommeren. Mine brødre kom ud at tjene ved bønder, så snart de var fyldt ti år. Det var op ved fire fem tiden, muge i stalden, flytte ungkvæg og får osv., inden der var noget, der hed at få davre. Vi to ældste piger kom ud at tjene som niårige, men det var knap så hårde vilkår, som drengenes, men bestilles noget, skulle der skam, men det var vi vant til. Jeg tror aldrig, vi har fået klø af madmor.

Da jeg skulle ud at tjene for første gang, jeg var da ca. otte et halvt, blev det nu ingen succes. Det var ved en gammel kone, der vævede for folk. Hun så, syntes jeg da, meget skummel ud. Hun havde altid et sort tørklæde om hovedet, trukket så langt ned over panden, så hendes øjne altid var i skygge. Jeg var helt sikker på, at hvis hun ikke netop var en heks, så kunne hun sikkert hekse. Jeg var bange for hende, men det turde jeg ikke sige hjemme, så jeg måtte af sted hen til hende. Jeg skulle ikke sove der, så jeg var da hjemme inden sengetid. Hun boede i et lille rødt hus, hvor der var stengulv i gang, køkken og bryggers. Også i den ene halvdel af stuen, var der stengulv, men der hvor den store væv stod, var der trægulv. Gulvene skulle skures med sand og brun sæbe. Man brugte en halmviske, der skulle snos på en bestemt måde for at kunne holde til tre gulve. Det havde jeg ikke prøvet før, men fik det lært. Jeg var bange for, at hun ellers ville sende mig hjem som ubrugelig, og det ville ikke være rart. Jeg sprang som en loppe for hende trods alt.

Jeg blev der ikke tiden ud. Det var et halvt år, for en dag fandt Ane på, at jeg skulle knæle ned ved en stol, mens hun bad sin morgenbøn, fordi hun var så stiv i knæ og ben, at hun døjede med at indtage den stilling, som hun mente hørte sig til, til den slags syssel. Det ville jeg ikke. Vi børn i mit hjem var meget generte over for alt fremmed, og det med at knæle havde vi aldrig brugt i mit hjem. Næste dag, da jeg skulle afsted, tudede jeg og sagde til far, hvorfor jeg ikke ville derned. Far stod klar til at tage på arbejde, men han steg på cyklen og spurtede ned til Ane og forklarede, at skulle der knæles dernede, så måtte hun selv finde ud af det. Hans tøs skulle ikke læres op til den slags pjat. Jeg var glad. Få dage efter kom jeg ned til en dame, der havde en systue og havde to tre piger på systuen. Hendes mand var en af fars arbejdskammerater. Han var svensker og hed Peter. Sydamen blev altid kaldt Marie Svensker. Ude på landet havde de fleste et øgenavn. Det er måske ikke rigtig at kalde det et øgenavn. Der var ingen ondskab i det. Min far blev altid kaldt Sjællænderen, sikkert fordi han aldrig vænnede sig af med sit sjællandske sprog. Han boede i Thy ca. 60 år og talte stadig sit barndomsmål.

Nå, men tilbage til skolen. Den lærer, der var i den skole, jeg gik i til mit tolvte år, var en gammel pebersvend, og han var barsk men sikkert ikke uden evner. Der hører noget til at undervise tredive eller måske flere børn på tre til fire forskellige årgange. Vi havde en masse religion allerede i niårs alderen. Det var katekismus, bibelhistorie og salmevers, og så var der regning, danmarkshistorie og lidt geografi. Vi havde meget med skønskrift. Alt hvad der hørte under religion skulle læres udenad. Man skulle næsten kunne stå på et ben og remse 10 skriftsteder op. Læreren var en meget hidsig krabat, hvad især drengene fik at føle. Det var ikke tit, at piger fik klø, men han havde en rent ud sagt djævelsk måde på lige at få fat i en tot hår nederst i nakken på en og hive til. Jeg kan stadig huske det, når frisøren tager lidt hårdt fat i mit hår. Nej, han var ikke til at spøge med. Det var ikke sjældent, at en dreng måtte smage spanskrøret. Vi var alle klar over, når det trak op til det rigtig alvorlige. Først løftede han låget på sit bord og fandt spanskrøret frem, så tog han sine manchetter af og stillede dem om-hyggeligt på bordet. Dengang gik herrer med løse manchetter og løs flip. Nu fik synderen så ordre på at komme op til katederet og blev forespurgt, om han ville sige undskyld for, hvad det nu var, han havde forbrudt sig med. Ville han det, slap han billigere end vanlig. Men der var ikke mange drenge, der bad om nåde. Det tabte de ansigt over for de andre børn ved, så hellere tage stry-

gene. Vi andre sad musestille i skræk og rædsel. Det var værst for de to dukse, den dreng og pige, der sad øverst. Degnen havde forlorne tænder, og dem tabte han gerne, når han var rigtig arrig. Det var duksens job at samle gebisset op, lægge det på lærerens bord og bukke eller neje i det samme, så de sad jo og ønskede, at bare det nu ikke er ovre i min side tænderne lander i dag. Jeg ved ikke, om man kan kalde et sådan forhold til en lærer for respekt, det var da skræk. Alligevel var vi, især den store klasse, parat til at drille ham, hvis det var muligt. Især de store drenge, der gik til præst, var barske. Hvad regnede de en omgang kløø, det var de fleste vant til hjemmefra.

Den gamle degn døde, mener jeg, mens jeg gik i anden klasse. Han var ikke syg ret længe, men vi havde da et par vikarer, inden han døde. Han havde været lærer i den skole næsten hele sit liv, så der skulle gøres meget ud af ham ved begravelsen. Han var da nok en hædersmand, men en bidsk en af slagsen, nå alle sejl blev sat til. Der blev arrangeret blomsteroptog på den måde, at pigerne i de forskellige klasser skulle gå foran ligtoget og strø blomster foran, næsten hele vejen fra skolen til kirken. Nu kommer det svære, pigerne skulle være i hvide kjoler. Det var ikke det bare sjov. Der skulle nye kjoler til. Det kunne mor nok klare, det var ingen sag at sy dem, men der skulle også være noget at sy dem af. Mor måtte ned til skrædderen, der også var manufakturhandler for at købe stof. Han var forretningsmand om en hals. Da han hørte, at alle piger skulle være hvidklædt, fik han forbindelse med en større forretning. Hvis han kunne tage så og så mange kjoler i forskellige størrelser, kunne man få dem billigt. Min søster og jeg fik vores livs første købekjole. Ganske flot. Så var der bare det med sko. Der var det jo skik i et fattigt hjem, at fodtøjet gik i arv efter som det blev for småt til den store, skulle den næste bruge det. Min storesøster havde arvet storebrors fedtlæderstøvler, men der var hun heldig. De var allerede for små til hende, og hun måtte så have et par sko, og lille mig måtte have de fedtlæders på. De stod nu ikke så godt til en hvid blondekjole. Nå, degnen blev begravet på behørig vis. På stenen står: Rejst af taknemmelige elever. Ak den taknemmelighed kunne have været på en mindre sten.

Efter et par vikarer fik vi alle tiders lærer. Han havde taget på børn. Vi glædede os hver dag til skolen. Han forstod at gøre arbejdet interessant. Det var bare en skam, at det skulle være så svært for småkårsfolks børn at fortsætte med en højere form for uddannelse. Der var jo lige så mange velbegavede børn, som der er nu, men mulighederne var for små.

Tiden gik, og vi voksede jo til. Min storebror kom ud at tjene, da han blev 10 år. Det var som før fortalt ikke de bare løjer at være tjenestedreng. Jeg tror, det var en meget human bonde, han tjente hos, men en lang arbejdsdag var det jo. Den blev ikke kortere af, at han sov hjemme. Det var ikke alle drenge, der gjorde det. Men min far vidste af egen erfaring, at tonen i et karlekammer kan være meget grov, og en stakkels dreng på 10 år kan have ondt ved at værge sig over for de grovkornede løjer, der kan finde sted sådan et sted. Så Henry kom hjem hver aften, men måtte også op tit, før min far skulle på arbejde, men dog, Henry tjente ved den samme bonde i tre år. Han skulle også have været der det fjerde år, men blev alvorlig syg af lungebetændelse, måske fordi han en aften gik langs en å på vej fra sin plads. Det var efterår og buldermørkt. Han faldt i åen, men kom da op igen. Min mor mente, det var den kulde, han havde taget ved hændelsen, der gav ham sygdommen. Dengang var lungebetændelse næsten den visse død. Der var ikke de midler, der er i dag til den slags. Henry kom over det, men var det meste af sommeren lidt pisten. Det betyder sart på jysk. Vi kan da nok sige, at der var ikke megen sygdom imellem os. Det vil sige, helt undgik det, gjorde vi ikke. Nr. fem i flokken Svend Åge var også lidt sart og utrivelig, en lille pisten fyr var han. Jeg husker ikke, hvor gammel han var, da han kom på et sanatorium i Frederikshavn. Han var der i længere tid, men kom da frisk og sund hjem igen. Af den store flok på 11 børn var der kun vores lillesøster, der døde tre dage før, hun kunne blive tre år. Det hed sig, at jeg efter den spanske syge også var lidt sart og skulle leve ekstra godt, med mælk og æg. Mælken kunne jeg godt forlige

mig med, men æg, uha. Jeg hadede dem, og mine søskende ville så gerne have dem, men det var ikke daglig kost. Til påske fik vi et halvt æg hver, og så skulle det helst række til to skiver rugbrød. Det kunne jeg sagtens få mit æg til.

Så vidt jeg husker, var min storesøster også i sin plads i to år. Det var hos et par rare mennesker. Der var to børn. Hun fik samme venlige behandling som deres egne, så det var helt fint. Da vi tre ældste børn var så tæt på hinanden, var det nok mest os, der fulgtes i tykt og tyndt. Der er et lidt længere spring til de næste, som vi kun havde at gøre med, da de var små. Vi rykkede ud i de voksnes rækker tidligt. Når vi var fyldt 14 år, så måtte vi klare os selv, og kunne ikke forvente hjælp hjemmefra. Der var jo stadig en flok, der skulle tages vare på.

En af de første dage i december var far oppe og aftale med slagteren om, hvornår han kunne tage sig af vores gris. Slagteren var en husmand, der havde et lille sted med et par køer, kalve og grise, ikke et stort landbrug. Han tjente en ekstra skilling ved at slagte for folk. Det var jo mest til jul, der var travlt, men derfor gjaldt det også om at få aftalen i stand i god tid. Ingen husmor brød sig om at slagte gris et par dage før jul. Det tog skam tid at gøre gris i stand. Jeg husker nok fejl, men det kommer for mig, at det næsten altid var den 19. december, da var det min fødselsdag. Det siger sig selv, at på sådan en travl dag kunne der ikke blive holdt fødselsdag. Nå, det betød ikke så meget, for der blev ikke gjort meget ud af det. Vi har aldrig haft kammerater hjemme hos os til fødselsdag, og som sådan heller ikke været til kammeraters fødselsdag. Men vores bedsteforældre var altid hos os til en tår kaffe med hvedebrød. Fødselsdagsgaven var et par kludesko, og hvis vi var heldige 10 øre til et kræmmerhus bolsjer. Det var ikke dårligt. Der kunne blive et pænt stort kræmmerhus for 10 øre.

Når dagen kom, da grisen skulle lade livet, var der travlt fra morgenstunden. Mor var tidlig oppe – hvad hun for øvrigt altid var – men den dag skulle gruekedlen koge kl. 6 for Jens Johan, det hed slagteren, var morgenmand. Mor havde et stort hvidt forklæde på. Kaffen var klar med sigtebrød, der var bagt dagen før. Der var ost og puddersukker på bordet, og så snart kaffen var drukket, gik man til sagen. Min far var for det meste ikke hjemme. Han skulle tjene en dagløn enten ved det ene eller det andet. På den årstid var det gerne på fjorden. Vi unger blev inde, til grisen var holdt op med at hyle, men så derefter skulle vi da ud og stå i vejen. Bedstemor kom og gav en hånd med. Hun lavede middagsmad, der som regel bestod af risengrød og klipfisk. Det var skam ikke hverdagsmad. Jens Johan kom mange steder, og der skulle nødig spørges, at han var blevet dårligt behandlet. Der var også købe-hvidtøl til grøden. Min mor bryggede ellers altid selv øl, og det var hun god til. Det kunne ske, at hun var lidt rask til at fylde det på flasker, så det knapt var afgæret, så kunne vi om natten høre det ene skud efter det andet i bryggerset. Det var propperne, der røg af flaskerne. Det var kreperligt, som hun sagde. Der blev spildt en del øl på den måde. Nå, men det var grisen, det drejede sig om. Mor tog sig af blodet. Det skulle der røres i, til det var koldt, ellers stivnede det, og så var det godnat til de sorte pølser, som man dengang kaldte blodpølserne.

Så gik slagets gang. Der var travlhed hele dagen, men når vi nåede aften, var det meste overstået, og vi kunne samles om bordet til et ordentligt pølsegilde. Der var ingen smalle steder, alle, store som små, spiste næsten over evne. Der vankede sirup til blodpølsen i tykke lag. Det var ikke sådan til daglig, da blev det kun til et par tynde streger på en tyk humpel rugbrød, fint. Efter slagtedagen gik det så slag i slag med forberedelser til selve julen. Der bagtes og brasedes med så den ene ting og så den anden. Surkålen stod i flere dage og simrede inde i kogerummet i kakkelovnen, hvilken herlig duft. I mit hjem kendte vi ikke til rødkål, men brugte hvidkål, der blev tilberedt på samme måde, som vi nu laver rødkål, var mere brunlig i farve, men smagen er den samme. Om juleaften kan jeg sige, at den var årets højdepunkt for os børn. Vi havde da juletræ som alle andre og fik dejlig mad. Vi startede med risengrød med smørhul, sukker og kanel og sødt øl til. Når jeg skriver smørhul, er det ikke helt rigtigt, da vi aldrig smagte smør, men margarine var også udmær-

ket. Efter grøden fik vi steg, og desserten var sveskedessert med flødeskum. Vi elskede risengrød, når det bare ikke blev kogt i gedemælk, men det var vist kun om sommeren, det kunne finde sted. Vi havde altid en eller to geder. De gav os et godt tilskud til mælkeforbruget, som vi ellers købte hos en landmand i nærheden.

Når julemaden var ryddet af, og der var vasket op, så blev træet tændt inde i "æ pæn stou", og der blev sunget et par salmer, mens vi gik rundt om træet. Det varede ikke længe. Mor blev hurtigt træt af det halløj. Far var ikke med i den slags. Han sad i sin stol og røg på sin lange pibe, der var et ekstra stop i den sådan en aften, kan det passe den hed kanaster? I hvert fald nød han det. Vi fik alle en lille julegave, et lille stykke legetøj, og af bedstemor som regel kludesko. En ting, som vi alle var spændt på, var om der var pakke fra bedstemor på Sjælland. Det var vores farmor og farfar, som vi aldrig havde set og aldrig opnåede at se. Det var også kun en enkelt gang, min far var på Sjælland. Det var til hans forældres guldbryllup. Der var ikke penge til den slags ting. Jeg tror nok, at far og et par af hans søstre vekslede breve, men det var ikke tit. De var 10 søskende, men hørte ikke meget til hinanden. Jeg husker ikke, om han var hjemme til sine forældres begravelse.

Hvis der var pakke fra Sjælland, var vi sikre på at få et helt æble hver. Hvis ikke, måtte æblerne købes hos købmanden, og så blev der et halvt til hver. Appelsinerne blev delt i lige mange stykker, som den frugt nu kan deles, og så blev der et stykke til hver, men det så vi ikke noget mærkeligt i. Der var masser af pebernødder og også lidt slik. Når far var ved købmanden og købe ind til julen, blev der altid stukket et kræmmerhus bolsjer ned i et hjørne i kurven. Jo, julen var en fin tid. Det var om at nyde den i fulde drag. Vi vidste, at når vi blev konfirmeret, så var det ovre med den slags glæder. Jeg vil indskyde her, at det kan lyde sært, at vi gik så meget op i det med æbler og frugt i det hele taget. Så kan det bedre forstås, når jeg siger, at ingen af os havde set et æbletræ, før vi kom ud at tjene som konfirmerede. Det er fakta i hvert fald for mit vedkommende. Der voksede ikke æbletræer så nær ved hav og fjord – ikke dengang. Der er steder, hvor der er haver om husene, men det er inden for de sidste halvtreds år, det er sket.

Nu rykker vi så frem i tiden. Min ældste bror er blevet konfirmeret. Min ældste søster går til præsten, og hun er så den sidste, der bliver konfirmeret, mens vi bor i det lille hus nede i engen.

Vi var en kort tid fire søskende, der gik i skole samtidig. Det var lidt af en sjældenhed, men det må være fordi, der var så korte pauser mellem storkens besøg i det lille hjem. Da min bror blev konfirmeret, var det skik, at drengene havde matrostøj på. Jeg tror, det var et af de sidste hold med den slags tøj. Derefter blev det jakkesæt. Det så straks mere mandigt ud, men Henry var nu en flot fyr i sit matrostøj. Vores forældre holdt altid en god fest for konfirmanden, enten det var en pige eller dreng. Det var så også en slags afsked med hjemmet for os. Fra konfirmationen og videre frem måtte vi forsørge os selv. Derefter var det kun som besøgende, vi var hjemme. Sådan var vilkårene dengang.

Når der i det hele taget kunne blive råd til at holde konfirmation, var det nok fordi, der var noget, der hed konfirmationsforsikring. Jeg tror, den blev tegnet for hvert barn, når det var i tre fire års alderen. Den blev så udbetalt kort, før barnet skulle konfirmeres. Der kom en agent, som vi kaldte ham, og opkrævede et beløb hver måned, så det var vel nærmest en opsparing. Der har ikke været store renter at tjene på det, men pengene var sikre, og hvad der var vigtigt, skulle en forælder falde fra, faderen f.eks. så blev pengene alligevel udbetalt med den fulde fastsatte sum.

Drengene slap lettere til udstyret til den store dag. Det blev købt fiks og færdigt, mens pigerne, der jo havde håndgerning som fag i skolen, måtte sy deres undertøj til den store dag. Det bestod i en særk med tunger om hals og ærmer, et par bukser med flæser og tunger om benene, og linning i livet med knapper i siden, som det var dengang. I bagklappen var der fæstet bændler til at knytte på maven. Jo, en pige var godt emballeret. Der skulle også sys underkjole eller skørt. Der skulle også være tunger og flæser om den, så man forstår måske, at de "skide"

tunger hang os langt ud af halsen. Det er næsten ikke til at forstå, at alle vi fem piger har været glade for alt slags håndarbejde, men det er tilfældet. Når skoleåret var ved at være gået, skulle der være eksamen, og så blev alt, hvad der var syet, strikket eller hæklet lagt frem på et bord til eftersyn. Broderierne var blevet vasket, stivet og strøget, så det kunne tage sig så godt ud som muligt. Jeg mener ikke, der blev givet karakterer i det, men det blev grundigt efterset. I eksamenskomiteen var der nemlig også damer. Det var altid bønderkoner, der var med der. Præsten var der og sognefogeden. Eksamen var ellers en stor dag for os. Vi fik altid nyt tøj til denne begivenhed, og vi søskende var nogle af de pæneste i tøjet. Mor var en knag til at få noget ud af en billig klud. Desværre syntes hun, det skulle være rigeligt langt, kjoler og skørter. Det var vi sure over, men vi voksede hurtigt, så idéen var god nok. Til daglig på almindelige skoledage havde pigerne forklæde på, men ikke til eksamen. Alene det var et plus, og vi fik fem øre, som vi måtte bruge, som vi ville. Der var ingen tvivl om, hvad den skulle bruges til. Ingen af os søskende var nervøse for eksamen. Vi havde let ved at lære. Mit værste fag var geografi, men det vidste degnen – han kendte os godt, så når en skulle op og høres af præsten om dette eller hint, pegede "æ degn" på den, han vidste, kunne svare for sig. Det var til hans egen fordel, når ungerne kunne klare sig så godt som muligt. Eksamen tog knap en formiddag. Så var der fridag resten af dagen, helt fint, der var ikke så mange af dem.

En anden af årets begivenheder var det årlige arrangement, der kaldtes børnefest. Vi søskende gik til børnemøde i missionshuset i Vestervig, ikke fordi vore forældre hældte til den missionske side. Jeg tror, det mest var fordi, så havde far og mor da fred for os den tid. Der var langt til Vestervig, så den tur til børnemødet tog hele søndag formiddag. Det var forskellige fra missionskredsen, der holdt disse møder. Der blev læst små historier, sunget og selvfølgelig bedt mange rørstrømske bønner. Vi tog ingen skade af det. Jeg kan huske, der var en indsamlingsbøsse i form af en stor sort mand. De penge, der blev puttet i den, gik til Ydre Mission. På foden af kassen stod: Gud elsker en glad giver.

Jeg er ikke sikker på, vi var mellem de gode børn, for hvis vi kunne finde en knap af passende vægt, så blev den brugt i stedet for den femøre, vi havde fået med til det gode formål. Da den sorte mand nikkede hver gang, der faldt en skilling i hans turban, gjaldt det om, at knappen vejede lige så meget som f.eks. en femøre, ak ja, det er ikke altid nemt at begå sig. Havde vi knappen og sparede skillingen, så gik vi ind til bageren og købte kagesmuler for pengene. Det kunne godt til tider være en god portion. Med lidt held kunne der være hele småkager imellem. Så skuffede vi rigtigt i os og sørgede for at få krummerne tørret godt af fjæset.

Der var en mand. Meget missionsk var han. Ham var der ikke mange, der kunne lide. Inden han sluttede med fadervor, sagde han tit: "Smo venner – smo venner, kan I hovs og sej til jer far, at æ har små grise og sæl". Dette skal forestille at være Thybomål. Vi kaldte ham Peter Guds-Gris. Jo, vi var skam lige så slemme, som alle andre børn. Har desværre altid været gode til at finde på – skal vi kalde det kælenavne?

Midt om sommeren arrangerede søndagsskolen en udflugt til Vesterhavet. Det var sommerens højdepunkt. Hele formiddagen kunne man se det ene hestekøretøj efter det andet på vejen.

Alle skulle til børnefest – eller Hawfest, som vi kaldte det. Vi tre fire børn, der nu var store nok, gik alene derud. Fine i tøjet var vi. Drengene i blåstribet matrostøj, vi to søstre i lyse kjoler og sløjfer i håret. Dengang brugte skolepiger hat. Det hørte sig til. Den bestemte Hawfest husker jeg særlig godt. Vi havde stråhatte på, men de var fra sidste år og nussede at se til, og der var ikke råd til nye, men mor var ikke rådvild. Hun købte blå hattelak og malede hattene fine blå, og det lugtede fælt. Det mente vi, blæsten kunne hjælpe på. Fine var vi og stolte af det sikkert. Vi har nok sat næsen højt i sky. Vi kom til festen, og der var sodavand og kage til alle børn, godt nok – men midt i det hele gav det sig til at regne. Det styrtede ned. Det kunne hattelakken ikke stå for. Det blå stads løb ned i ansigterne på os. Vi så herrens ud og måtte bene hjem, det bedste vi havde lært, inden vi

blev helt til grin. Det var en kedelig afslutning på det, der skulle være alle tiders dag.

Vi fik mange stryg, selv efter de tiders facon. Vi skulle lystre omgående. Når der blev givet en ordre, så var det bare om at danse ret om, ellers vankede der stryg. Det kunne sommetider være ret så barsk, det man blev sat til. Jeg kan især huske, engang min søster og jeg fik ordre på at gå ned på broen og drukne en sølle kat, som vores mor må have set sig gal på. Katten blev puttet i en sæk, og et par store sten blev puttet ned til den. Så op på hjulbøren med kræet og os af sted. Det var ikke lutter løjer at være et par piger på ca. otte år. Det var om at få det overstået, så vi dampede af til fjorden og fik ordnet sagen. Det var den almindelige måde at aflive smådyr på. Jeg synes nu, at en af mine skolekammeraters bedstemor var mere human. Hun havde en gammel hund, der vel var mæt af dage. I hvert fald skulle den også i fjorden og druknes. Men bedstemoren må have syntes, det var for koldt til kræet – det var om vinteren – så hun tog en kedel kogende vand med ned til fjorden, og det hældte hun i fjorden, lige der hvor hunden skulle smides ned. Så syntes hun, at hun bedre kunne nænne det. Lad os håbe, at Delle har nydt den gode varme. Ak ja, meningen var god nok.

Nå, men som sagt blev Esther konfirmeret, mens vi boede i det lille hus nede på engen. Esther var skam fin i hvid kjole, hvide strømper og sorte laksko. Hun havde et flot mørkt hår, der var samlet i det, vi kalder hestehale og bundet med en stor sløjfe. Undertøjet har jeg beskrevet. Det havde hun jo syet i syskole, alt fint og i orden. I disse dage varede en konfirmation længere end i vore dage. Der var en lang overhøring i bibelkundskaber og salmevers. Det tog sin tid, og når overhøringen var forbi, var det skik, at konfirmanderne måtte ud og træde af på naturens vegne, først drengene og så pigerne. Da alle pigerne var kommet ind undtagen Esther, blev mor urolig, for hvorfor kom hun ikke? Endelig rejste mor sig og listede ud. Det gjorde man ellers ikke, når man var i kirke, men hun skulle da have fat i tøsen. Det viste sig, at Esther var gået i filt, som man siger, i de lange bændler, der var i de fine hvide lærredsbukser. Hun kunne ikke få samlet bukserne op igen. Nå, hun nåede da at blive konfirmeret sammen med de andre. Det var ellers en vellykket dag. Vi kørte i lukket vogn både til og fra kirke. Det vil sige, jeg måtte gå hjem, da jeg blev køresyg af at køre i lukket vogn. Det har fulgt mig siden.

At gaver til konfirmanden ikke var store, er en selvfølgelig ting. Der var ikke penge til udskejelser. Ti kroner var en formidabel sum. Det lyder mærkeligt i de unges ører, men det var fakta. Vi fik ikke gave af vores forældre, men vi piger fik en kommode, som far selv lavede, hvis han da ikke faldt over en brugt, som så fik en gang lak eller maling. Jeg tror, vores ældste bror fik et stort skrin. Ellers var det skik, at drengene fik et klædeskab. Så fik vi, alle piger som drenge, et rimeligt udstyr i form af undertøj, skjorter, bukser, sokker og træsko til drengene, og pigerne fik undertøj, forklæder, formiddagskjoler og en kjole til om eftermiddagen. Vi fik jo andendagskjolen. Den gjorde det ud for det fineste skrud, som man kun havde på til rigtig pænt brug, som f.eks. til bal på Ashøje, grundlovsdag eller Hawfest, som vi da stadig gerne var med til.

Min søster fik plads hos en gårdmand ikke så langt hjemmefra. Det var til maj. Samtidig fik jeg plads hos et par husmandsfolk. Jeg skulle samtidig skifte skole, da jeg skulle bo hos dem og være der om natten. Jeg havde jo været ude at tjene tre år før, men kun om dagen. Jeg var ikke glad for at skifte skole, da den lærer, vi havde fået efter den gamle arrige lærer, der døde, var en rigtig lærer. Der lærte man noget. Nå, det gik nu meget godt det hele. Den plads, jeg havde fået, var hos et par rare mennesker. Der var fire børn og et femte i vente, og da det næsten var naboer til det sted, hvor Esther tjente, var det helt fint. De mennesker, jeg var kommet til, var missionske, som vi sagde, men på den rigtige måde. De gjorde ikke forskel på deres egne børn og mig, der jo var tjenestepige. Der var nok at rende efter, men vi fik god mad og en god behandling. Vankede der hvedebrød til børnene, så var der også altid et stykke til mig, og i det hele taget var jeg som barn af huset. At jeg også skulle være der om natten, var,

Nuværende udseende af "PAX" beliggende på Krik Strandvej 116 i Krik

fordi far og mor ville bygge hus den sommer. Det var mest selvbyggeri, på den måde at far selv lavede, hvad han kunne, for at spare på håndværkerudgifterne, hvor det kunne lade sig gøre. Det gamle hus blev revet ned og brugt til at bygge en slags barak af. Der boede de så den sommer, mens det nye hus blev bygget. Der var ikke megen plads i det lille skur, som det jo var. Derfor skulle så mange som muligt af ungerne ud at tjene, både for madens og pladsens skyld. Det var en travl sommer for mine forældre, først en lang arbejdsdag ved VBV. og så hjem og tage fat på husbyggeriet. Mor var i roerne og ellers, hvor der kunne tjenes en skilling. Det var også en stor dag, da huset var færdigt. Tænk, der var værelse på loftet. Der var en lille kælder under køkkenet, og ikke mindst var der pumpe i bryggerset i stedet for brønd udenfor. Ja, og der var gruekedel i bryggerset. Det var vi ikke vant til. Der var komfur i køkkenet med blankslebet plade og messingstang udenom. Ja, det var store forhold. Barakken, der var husly om sommeren, blev til et helt godt værksted, hvor far rigtig kunne slå sine folder. Jeg blev i den omtalte plads noget længere end først bestemt, lidt fordi huset knapt var færdigt til tiden, men især fordi konen var lidt sygelig efter fødslen, der var i oktober. Vist mest, fordi de gerne ville beholde mig så længe som muligt, men jeg skulle til at gå til præst, og så kom jeg hjem. Langt op i min voksne alder var det hjem næsten lige som mit rigtige hjem. Jeg kom der tit også efter, jeg var blevet gift.

Det var som sagt fint med det nye hus, og vi syntes, at det var flot, men der gik alligevel flere år, inden der blev indlagt elektrisk lys, og der var stadig gammeldags wc. Sådan var det på landet. En anden ting, som jeg hadede, var den modbydelige spytbakke, der fandtes i alle hjem. Det var pigebørnenes arbejde at tømme den og gøre den ren hver dag. Uha, jeg kan få kuldegysninger endnu ved tanken derom. Til hverdag skulle den skylles grundigt, men til om søndagen skulle der klippes en fin papirs-

blonde til at lægge i kanten. Jo, der skulle være forskel på søgne- og helligdage.

Da det nye hus var færdigt, skulle det have et navn. Der var sat en plads af til dette på sydmuren. Far havde bestemt, at det skulle hedde PAX[2]. Det så også flot ud. Vi har i mange år kaldt det villa PAX. Der var en god ting også med, at vi flyttede. Nu havde vi naboer. Det havde vi ikke prøvet før. Øst for os boede en af min mors brødre. Han hed Christian, og hans kone hed Sofie. Det var et par fornøjelige folk. Sofie havde let til latter. Det var altid morsomt at være der. De havde seks børn. Lige over for på den anden side boede et par unge folk, der havde to små piger. Der var jeg sommetider barnepige, hvis de skulle i byen en aften.

Vest for PAX boede Thorvald og Kristiane. Far kendte mændene, da de arbejdede hos VBV, og konerne kom jævnligt sammen til en tår kaffe. Vi skulle nu gå i Tåbel skole. Der var ikke så langt til skole, som vi var vant til, og jeg tror også, at mine søskende var glade nok for skolen.

Nå, men jeg skulle så til at gå til præst. Der var til gengæld blevet lang vej. Det var to gange om ugen. Jeg var ikke ked af at gå til præst, men til gengæld var jeg ikke glad for at gå i skole. Nu om dage hedder det at være skoletræt. Det ord kendtes ikke den gang. Vi havde efterhånden været gennem både bibel- og danmarkshistorien så mange gange, at det var kedeligt. Vi var nogle stykker, der også havde været gennem alle tre regnebøger. Der var ikke mere at hente. Vi fik så en regnebog, som læreren havde fra seminariet. Den skulle vi så sidde og slås med. Vi vidste ikke, at der i det hele taget var noget, der hed matematik, så det fik vi ikke meget ud af. Læreren havde ikke tid til at hjælpe os med det. Det var faktisk sådan, at man regnede med, at elever i den sidste klasse kunne passe sig selv, skulle bare høres i det, der skulle remses op udenad, og det kunne vi. Når jeg nu på mine gamle dage lukker op for radio eller tv for at nyde sangen fra gudstjenesten, så kan jeg stadig de fleste af salmerne. Jo, det blev banket fast.

Jeg var vokset meget i de sidste par år. Der var ingen, der ville synes, at jeg var lidt pivset. Det sidste år af min skolegang fulgtes jeg med min bror Anders. Han var så på det lille hold i den store klasse og skulle kanøfles, som det var skik, men det blev han ikke. Den sag klarede jeg. Jeg tævede de store drenge. Det gik sommetider hårdt til. Der var særlig en af drengene, der var ondskabsfuld. Når han ikke kunne klare sig med de bare næver, så trak han træskoene af, stak næverne i træskoene og brugte dem som en slags boksehandsker. Det gjorde ondt, hvis man blev ramt. Der hjalp det, at jeg var en af de største. Jeg har mere end en gang givet ham en blodtud.

At han senere blev min svoger, var ikke til at vide. Jo, jeg var skrap. En dag jeg og en dreng også havde været i krig, fordi han havde været efter Anders, havde jeg tævet knægten og skubbet ham ned i grøften. At grøften var halvfuld af vand, kunne jeg ikke tage mig af. Næste dag, da vi gik hjem fra skole, for pludselig omtalte drengs far ud af døren og ville tage mig under behandling. Han var på hosesokker, men jeg kunne løbe stærkere end ham, så jeg reddede mig. Det var også en af fars arbejdskammerater, og han beklagede sig til far næste dag. Far syntes, det var sært, at han ville være bekendt at klage over, at hans dreng var blevet banket af en pige. Det syntes han, han skulle holde for sig selv.

Jeg blev konfirmeret i april 1931. Mor havde i temmelig lang tid før købt den hvide kjole, jeg skulle have på. Den var købt i Daells Varehus. Hvorfor hun ikke selv syede den, ved jeg ikke. Det må have været et særligt billigt tilbud med den kjole. Nå, men jeg voksede som sagt meget i den tid. I hvert fald var kjolen blevet lige i den længde, som vi aldrig kunne formå mor til at sy vort tøj.

Det var moderne med knækorte kjoler dengang, og det var min kjole blevet. Jeg havde hvide strømper og flotte sorte laksko. De sko havde der stået strid om. De var for dyre efter mors mening. De kostede den enorme sum af tolv kroner. Jeg ønskede dem så brændende, at jeg tudede et stykke tid for at få dem. Skomageren slog lidt af på prisen, så det gik. Min frakke var blå med en pelskrave så stor. Nå, det med pels skal tages med forbehold. Det har nok været forloren skind, men flot syntes jeg da. Jeg

Forfatteren som konfirmand i april 1931

måtte ikke som Esther have mit hår løst, nej jeg havde to fletninger med sløjfer.

Både Esther og jeg havde i lang tid plaget mor og især far om at blive klippet. Det var moderne. Vores mostre var så smarte med kort hår, rigtig garconne-facon. Det havde vi set, når de var hjemme fra København. Det hjalp ikke, nul klipning. Min konfirmation blev fejret, som det sig hør og bør. Jeg vil lige indskyde her, at jeg ingen kvaler havde med bændlerne i mine fine bukser. Mor havde fundet ud af, at det var nemmere med elastik. Det kunne enhver torsk finde ud af, sagde hun – og det kan man kun give hende ret i. Jeg syntes, at jeg fik mange gaver, dog ikke flere end jeg nemt husker dem. To lommetørklæder, et spejl, en nålepude og en flot lille kuffert i sort lak, flot men ak og ve. Den kunne ikke tåle regn. Det viste sig, at inde under lakken var det bare papir. Jeg fik også et billede af en skovidyl. Det fulgte mig i mange år, men en lidt sær ting til en konfirmand. Oveni alle disse ting fik jeg tolv kroner. De blev brugt til at købe en brugt cykel for.

Da konfirmationen var godt og vel overstået, skulle jeg igen ud at tjene den 1. maj. Så var jeg voksen efter den tids normer. Jeg var ikke ked af at komme hjemmefra, især fordi jeg skulle tjene på en stor gård, hvor min storebror også tjente. Jeg husker ikke, om han flyttede dertil samtidig som jeg, men hovedsagen var, at han var der. Jeg skulle være "æ bette pige". Det vil sige, at der var en voksen pige der i forvejen. Hun ordnede det fine, jeg det grove. Konen i gården var gammel og svagelig. Hun havde sukkersyge, som man kaldte det. Hun sad for det meste ved den ene ende af køkkenbordet og halvsov. Det var en gammel og stor gård. Der var mange folk i arbejde der – jeg mener, at min bror var anden eller måske kun tredje karl. Der var to voksne sønner, ja, de var vel halvgamle. Den øverstbefalende var gårdejeren selv, en halvsur stodder syntes jeg, men han var da nu aldrig efter mig. Jeg skulle som sagt tage det grove arbejde med at skrælle kartofler og ordne grøntsager, plukke høns osv. Da gårdejeren var den der bestemte, gik alt på gården på den måde, han altid havde været vant til. F.eks. spiste folkene af samme fad, som de langede til – et fad på hver ende af bordet. Det var kun morgen og aften, det blev brugt. Til de andre måltider fik de tallerkner. Om morgenen var det kogt mælk med rugbrødsterninger i. Til nætter, som vi kaldte det, det står for det sidste måltid den dag, fik de varm vandgrød den ene aften, og næste aften fik de så den levnede grød kold med varm mælk. Det blev serveret i de to store lerfade, som der også blev om morgenen.

Vi fik i det hele taget en dårlig kost der på gården. Den var dårligt tillavet, og det var faktisk mest stegt flæsk og meldyppelse, der stod på menuen. Selvfølgelig fik vi også f.eks. gule ærter. Det var ingen fornøjelse. Gårdens sulekar var ikke i fin stand, for der kunne godt findes maddiker imellem sulet. Katrine har nok tænkt, at hvad de ikke ser, har de ikke ondt af. Jeg tror

også, at forklaringen på den dårlige mad var, at pigen altid var for sen til at få maden i gang. Vi vidste godt, at hvis de gule ærter ikke ville koge ud i en fart, så hjalp det gevaldigt at komme en klump soda i gryden, men det skulle jo ikke være så stor en klump, som hvis det var tøj, der skulle sættes i blød. Jeg husker en gang, vi skulle have hønsekødssuppe til middag, og jeg husker, at Katrine og jeg spænede rundt i gården efter de to høns, der skulle lade livet. Klokken var mange, så da blev hun nødt til at plukke den ene høne, mens jeg plukkede den anden, så der blev da suppe ud af det.

At maden var sølle, var hvad, det var. Det gjorde det værre, fordi bonden og hans to sønner sad ved den øverste ende, og der var smør til deres mellemmadder, mens folkene i den nederste ende måtte nøjes med margarine. Bonden og sønnerne spiste med hornskeer, som aldrig blev vasket af. De tørrede dem bare af på albuen af deres jakke eller skjorte, alt efter om det var sommer eller vinter. Det værste med den dårlige kost var engang om sommeren. Der havde været en fiskehandler med en stor portion ål, store ål, der skulle saltes ned til vinterforråd. Det var virkelig store flotte ål. Nå, da der skulle spises middagsmad, blev der serveret ål, kan I tro. Fadene med mad blev altid sat ved overenden af bordet. Det var rimeligt, at herskabet fik først. De fik et par gode stykker ål, og så gik fadet videre ned til de andre, men der var bare ålehoveder til dem. Så rejste min bror sig, slog et slag i bordet og sagde så det kunne høres: "Nok er jeg fra et fattigt hjem og er ikke forvænt, men vi har endnu aldrig været nødt til at spise ålehoveder, og det vil jeg … og så bandede han, heller ikke æde her. Velbekomme jer", og så gik han fra bordet og efterretten. Der var ingen, der sagde et ord, men jeg tror næsten, det var sidste gang, der blev serveret ålehoveder der på gården. Mens folkene spiste middag, skulle jeg rede seng i karlekammeret. Det var et slemt hummer. Det var lige i nærheden af hestestalden. Der var intet til at vaske sig i eller nogen form for sanitet. Skulle karlene træde af på naturens vegne, var det ud i stalden. Den eneste mulighed, de havde for at blive vasket, var ude ved et trug, hvor hestene skulle drikke. De kunne få en sjat varmt vand til barbering, hvis de hentede det i køkkenet. Faktisk fik sådanne unge mennesker kun bad om sommeren i fjorden eller søen, hvad der nu var nærmest. Det var ikke uden grund, at mor, selv om drengene var næsten voksne, altid sagde: "Læ mæ sik di fædder ". På almindeligt sprog "lad mig se dine fødder, de trænger nok til en omgang".

Vi skulle tidligt op sådan et sted, og det har aldrig knebet for mig, men, for der er et stort men. Når en pige var konfirmeret, skulle hun have sat håret op enten i en flettet krans om hovedet eller i en nakkefrisure. Det var meget besværligt, især når man var velsignet med et så voldsomt hår som mit. Det var simpelthen ikke til at styre. Der skulle masser af hårnåle og spænder til. Det tog lang tid. Katrine brokkede sig over det. Jeg skulle nemlig som det første arbejde om morgenen pumpe 100 slag med en stor tung pumpe, der stod i bryggerset. Vandet blev pumpet op i en beholder til brug i toilettet, der var i et lille rum ved siden af spisekammeret. Det var til brug for os kvinder i huset. En god ting, da vi ellers ville være henvist til stalden. Så langt så godt, men talte jeg fejl, blev der enten oversvømmelse på loftet, eller også skulle jeg i gang med pumpen en gang til. Men som sagt, det med mit hår drillede og tog for meget af min tid, så jeg beklagede mig hjemme til mor. Så hun gjorde kort proces og klippede det kort, ikke særligt fikst, men så snart jeg fik løn – 15 kroner om måneden – fik jeg det fikset op hos en frisør. Far talte ikke til mig i lange tider. Jeg tænker, han og mor har taget en ordentlig tørn om det, men jeg var lettet over at blive fri for parykken.

Jeg var ikke ked af at tjene på Kjærgaard, som gården hed. Jeg var glad for, at min bror var der. Jeg vidste, at ingen skulle så meget som krumme et hår på mit hoved, så ville de få med ham at bestille, så dagene gik. Dengang var der ikke noget, der hed, at pigerne skulle have en pause midt på dagen, som karlene havde. Nej, mens karlene sov til middag, så skulle pigerne vaske op, rydde til side, som vi kaldte det. Komfuret skulle slibes, gulvet vaskes, og så skulle der stå kaffe på bordet, når folkene var oppe igen. Fol-

kene tog så i marken igen. De kom og spiste, så vidt jeg husker, ved fire, halv fem tiden. Da fik de mellemmad, smørrebrød og mælk eller øl. Der stod altid en kande øl på bordet i folkestuen, men at nogen drak af det er ikke til at forstå. Der var altid en sværm af fluer omkring kanden, og tit druknede et par stykker deri. Man var ikke så sart dengang.

Der var også noget, der hed fridage. Det var for pigernes vedkommende hver anden søndag eftermiddag, når der var vasket op. Ville vi gerne have fri en aften, var det først efter aftensmaden, så det blev lidt halvsent, inden vi kom hjem. Det gjorde ikke noget. Mor havde gerne lige som en anelse om, når vi var i vente. Så var der tit en sigtemad med puddersukker til kaffen. Jeg mener ikke, at nogen af os har følt os uvelkomne, når vi kom. Far var tit i seng, når vi kom, men hvis vores cykellygte gjorde knuder, så var han klar til at stå op og hjælpe med det. Esther tjente hos en bager i Vestervig, så det skete ofte, at vi fik fri samme aften og kunne følges ad. Esther var meget omsværmet. Der var altid en, der var ude efter hende. Jeg har fortalt, at far tjente en skilling ved at klippe folk. Der var i et par år kommet en halvgammel ungkarl og blev fikset op i håret. Han kom der temmelig tit, så som oftest var der kun tale om en studsning. Vi fandt ud af, at det faktisk var Esther, han var ude efter. Det var slet ikke så dårligt et parti. Han boede sammen med sin mor et lille sted med et par heste og nogle køer. Der var en bror mere i hjemmet. Nærige som bare pokker var de. Derfor gik han til fars barbersalon. Esther var rasende og ville hverken eje eller have ham. Det har hun da nok ladet ham vide, for han fandt sig en anden barber. Meget skægt havde vi to søstre det, da vi kom ud på vores egen boldgade. Vi fulgtes ad til bal og hjem igen. Esther dansede meget godt. Der kunne jeg ikke klare mig. Fik heller ikke megen brug for det.

På et af ballerne, vist på Agger Badehotel, var der også en bondekarl, der fik et godt øje til Esther. Det blev heller ikke til noget. Han kørte ellers den lange tur fra Refs og til Tåbel bare for at følge hende hjem. Han havde lommerne fulde af slik til vore mindre søskende, men intet hjalp. En aften, da han stod udenfor og ventede på hende, var hun bevæbnet med en stor sikkerhedsnål. Den stak hun dybt i rumpen på ham. Hun kom grinende ind og sagde, at hun nu troede, at fyren var kureret, og det holdt også stik. Vi så ham ikke siden.

Den sommer, jeg tjente på Kjærgaard, havde jeg fri den søndag, hvor der var den store børnefest i Agger, og det skulle man da med til. Nu var jeg jo voksen – fjorten et halvt – så nu var det først om aftenen, der var noget at komme efter for os unge mennesker. Der var sanglege og forskellige ringlege. Der var to mand frem for en enke osv. Jeg var skam i stadsen. Det var min andendagskjole, jeg havde på. De fleste af os kendte hinanden, så det gik med liv og lyst. Under den slags lege er det skik, at man skifter partner hele tiden, men f.eks. ved to mand frem for en enke gælder det om at løbe stærkt. Flere gange under den leg var der en fyr, der nok skulle komme til at stå ved siden af mig. Jeg kendte ham ikke rigtig, men jeg vidste, at han var bror til en af de drenge, jeg tævede, da jeg gik i skole. Nå, det korte og det lange er, at han fulgte mig hjem fra festen. Vi gik skam meget adstadigt. I hvert fald mens nogen kunne se os, derefter med hinanden i hånden, og det gjorde vi så de næste 60 år. Det faldt ikke i god jord hos mine forældre, da de opdagede, at når jeg havde en friaften, stod der en ung mand uden for huset og ventede på at gelejde mig hjem i min plads. En aften gik min far ud og sagde til ham, at han kunne lige så godt komme ind, så de kunne se, hvad han var for en fyr, der rendte efter en tøs, der knap var ude af skolen. Nå ja, det gik da godt nok. Der var en del forskel på vores alder. Han var tyve år, og jeg var femten. Det var en stor aldersforskel i den alder, men det ordnede sig. Alfred var i bagerlære, havde to år tilbage af læretiden og gik på aftenskole de fem aftener i ugen, så han skulle cykle stærkt for at nå ud og følge mig hjem. Som før nævnt blev jeg aldrig god til at danse. Der var ikke meget ved at gå til bal, der altid var en lørdag aften, og der var mest liv over et bal efter midnat, men Alfred skulle i sving i bageriet klokken et søndag morgen. Der var altså lukket for den fornøjelse.

Jeg tjente på Kjærgaard den sommer, men flyttede novemberdag til en plads i Vestervig. Jeg ville meget gerne have været i lære som tømrer og snedker, men det kunne ikke lade sig gøre. Mine forældre troede, jeg var blevet tovlig. Man havde da aldrig hørt noget så tosset, nej, jeg skulle tjene ligesom alle andre piger. Jeg skulle i en plads, hvor jeg kunne lære noget. Det syntes mor ikke, jeg gjorde på gården. Jeg kom så i huset hos fru Jensen. Det var en enke efter en stor tømrermester. Der var også i huset en datter, som var på dommerkontoret. Hun hed Jenny, men da hun havde så fin en stilling, skulle jeg sige frk. Jensen, og jeg skulle sige fru Jensen, men jeg måtte godt sige du. Det var et fint hjem, og jeg lærte meget, fordi fru Jensen var dårligt gående. Hun gik med to gammeldags krykker, den slags, der går op i armhulen, så hun gik så lidt som muligt. Hun lavede selv maden. Hun sad på en stol ved komfuret, og så hentede og bragte jeg, hvad hun skulle bruge. Hun var vældig god til at lave mad, men jeg var altid sulten. Det var vist min egen skyld. Den første dag i en ny plads er man vel altid lidt genert, jeg var da, og jeg tog små portioner den første dag. Det regnede de med, var, hvad jeg kunne spise, og lavede mad derefter. En kontordame og en dame på 70 år skal ikke have så meget mad som en tjenestepige på 15. Det var et hus med næsten pinlig orden. En dag i ugen skulle der skures gryder. Det var jerngryder, der blev skuret blanke med sand og brun sæbe. En anden dag skulle knive og gafler slibes på samme måde som gryderne. En dag skulle der slås kul i stykker, så det havde en passende størrelse til brug i kakkelovn og komfur. Det var en beskidt tjans, så der skulle man have sækkelærredsforklæde på. To gange om ugen skulle træværket ude på wc'et, hvidskures. Mit første arbejde om morgenen var at lukke op for hønsene, skrabe brædderne under dem rene, strø sand og så fodre dem. Arbejdet var vel tilrettelagt. Hver dag klokken to, når fru Jensen kom op fra sin middagssøvn, var jeg færdig til at sætte mig ind i stuen sammen med hende med mit sytøj. Det var næsten det værste. Lønnen var lille – 18 kroner om måneden. Jeg skulle jo selv sørge for materiale til mit håndarbejde. Det var til mit udstyr, skiftevis pudebetræk, lyseduge eller sy navn på viskestykker. Det skete da, at det slap op inden den første, så var gode råd dyre. Jeg kunne ikke gå hjem og få forstærkning. Det var blevet gjort os klart, da vi blev konfirmeret, at der var lukket. Jeg har da før klippet et par huller på mine strømper for at have noget i hænderne. Fru Jensen tålte ikke ret godt at se mig uden noget i hænderne, så jeg stoppede strømper. Det var da en ærlig bestilling. Som sagt var jeg kronisk sulten, kunne ikke få mig til at bede om et ekstra stykke brød. Når jeg havde fri, fik jeg en madpakke med hjemmefra. Det var gerne en amagermad, det bedste jeg vidste. Alfred hentede mig som regel. Han kunne have min madpakke i lommen, men ak og ve, til tider glemte jeg at få den, ærgerligt. Han havde ingen brug for den, for han kunne bare tage alt det wienerbrød, han gad. Der var altid brød levnet fra butikken. Nå, jeg døde ikke af sult.

Jeg var sådan set godt tilfreds med at tjene hos fru Jensen. Hun var en dame af få ord, og hun fråsede ikke med at rose mig, hvad jeg så lavede. Til gengæld var hun godt tilfreds med, at jeg havde gode kræfter, f.eks. når vi vaskede storvask. Det var pr. vaskebræt og knofedt. Storvask foregik i kælderen. Det var en gang om måneden, så der var nok at tage fat på. Jeg forstår ikke, at hun kunne gå ned ad en meget stejl trappe med de to krykker, men det gjorde hun. Hun anbragte sig på en stol og beordrede mig til, hvad der nu skulle gøres: kogning og skrubning, skylning to gange med hvert hold. Når vasken var overstået, og der kun manglede skuring af baljer, borde og bænke, forsvandt hun op i stuen igen, men den dag fik vi eftermiddagskaffe med brød, der blev bestilt ved bageren, og da var der et ekstra stykke til mig.

Da det begyndte at blive forår, skulle haven graves og gøres klar til at lægge kartofler i og den slags. Da sagde fruen, at det var vel nok godt, at jeg havde så gode kræfter. Hun var sikker på, at haven ville blive fin i sommer. Det var godt, hun sagde det i så god tid, at jeg kunne nå at sige op, for var der noget, jeg altid har hadet, så er det havearbejde. Jeg sagde, at jeg ville flytte til maj. Det mente hun ikke, jeg selv kunne bestemme, da jeg ikke var så gammel, og hun

ville lægge 5 kr. på min løn, hvis jeg blev. Jeg tog næste gang, jeg havde fri, ned til en gård og søgte plads og fik den. Det var så stor en gård, at jeg ikke skulle arbejde, men være enepige, som det hed. Lønnen var 25 kr. pr. måned. Der var to mindre børn, men de var nemme. Jeg var jo vant til børn hjemmefra. Da jeg kom hjem næste fridag, fortalte jeg, at jeg flyttede til skiftedag. Det passede ikke rigtig mine forældre, at jeg havde gjort det, uden de vidste det. Da jeg skulle klare mig selv, som de havde fortalt mig, var det ikke urimeligt, at jeg selv bestemte, hvor jeg ville være. Jeg har aldrig været længe i en plads, men jeg er aldrig blevet fyret og har altid haft nemt ved at få plads.

Det var ingen dårlig plads, jeg havde fået, men man fik lov til at slide for lønnen. Folkene på gården opdagede snart, at jeg havde en kæreste, og det var de ikke glade for. De syntes, jeg var for ung til det, og jeg måtte under ingen omstændigheder tage ham med op på værelset. Nu har jeg aldrig været mundlam, så jeg sagde, at der også skulle mere end almindelig lyst til at være på det værelse.

Der var så mange mus der, så de hver aften dansede cancan på gulvet og vel også i sengen, når jeg sov, så jeg sov aldrig alene, selv om min kæreste ikke måtte være der. Folkene var såmænd rare nok. Konen var doven. Hun holdt mest af at ligge på divanen med telefonen for øret. Hen-des mor havde nemlig centralen der i nærheden, så når hun hørte nogle snakke sammen i telefonen, klemtede hun lige til datteren, så hun kunne høre med. På landet kender alle jo hinanden, så kunne de komme af sted med lidt sladder, var det helt fint, så var der nyt til næste nabokomsammen.

Jeg rykkede igen teltpælene op og flyttede et godt stykke hjemmefra. Igen på en gård, hvor lønnen var ret god, men der var også to børn, og desuden skulle jeg hjælpe ved malkning. Det havde jeg aldrig prøvet, men tænkte, at når andre kunne, så kunne jeg vel også. Det var uvant, men ikke særlig vanskeligt, så det gik da også. Hvad jeg ikke fik at vide var, at manden var en hysterisk skabning, der ikke kunne have sine karle i ret lang tid af gangen, så ind imellem måtte jeg gøre en del af karlens arbejde også. Manden var af herregårdsforvaltertypen, i lange blanke støvler og slips på til daglig. Det var såmænd det, konen var faldet for. Det var konen, jeg havde ondt af, ellers var jeg da rendt af pladsen i utide. Det ældste af børnene var dybt åndsvag, men han var en ualmindelig køn unge med store brune øjne. Han var fire år, da jeg kom dertil, kunne ikke tale, bare udstøde nogle lyde, som man måtte gætte sig til, hvad skulle betyde. Man skulle holde øje med ham hele tiden, ellers kunne vi godt finde ham siddende og spise, hvad han kunne samle op af rendestenen. Det var ikke så lækkert. Der var en lille pige på ca. tre år, og konen var gravid, da jeg tiltrådte pladsen. Hun var såmænd rar, men underkuet af manden. Det var ham, der bestemte der i huset. Som sagt, jeg var lige så meget ude i marken som inde. Jeg købte et par overalls. Det var den mundering, der passede bedst til det job. De havde nær fået en prop, da jeg mødte op i dem, men de overlevede da og måtte indrømme, at det var en god ide, men jeg var nok den første pige, de så i lange bukser.

Jeg skulle også hakke roer. Det der med lugning var nu ikke lige mig, og da konen var helt misundelig over, at jeg kunne være ude hele dagen, sagde jeg, at vi kunne bytte. Jeg passede huset og ungerne, og hun gik i roerne. Der var både blevask om den store dreng og alt andet husarbejde, men hellere det end de forbistrede roer.

Vi er nu nået til 1933. Alfreds forældre skulle have sølvbryllup. Det skulle jo være en stor fest. Der var mange søskende i hans hjem, såvel som i mit. Alfreds mor blev enke meget ung, da der var fem børn, som hun stod alene med. Hun ernærede sig selv og børnene ved at gå ud og sy på gårdene, og vel også hjemme, som det kunne falde. Hun blev gift med en lidt ældre ungkarl, der også var skrædder. De fik også flere børn. Jeg mener, hun i alt fødte 13 børn, hvoraf tre døde. De var så 10 søskende ligesom i mit hjem. Nå, der var lagt op til fest, og de havde talt sammen, hvor mange der skulle være plads til. Alfred kunne ikke få tallet til at passe og spurgte, om de ikke havde glemt Hedvig. Så vågnede hans mor og ældste søster op, om han da virkelig troede, at han skulle have mig med,

der næsten lige var kommet ud af skolen. Det mente han da, jeg skulle, ellers skulle de ikke regne med ham heller. Alfred foreslog så, at vi tog ring på, som det hed dengang. Det skulle være den dag, der var Hawfest. Det var en slags jubilæum, da det så ville være tre år siden, vi traf hinanden. Vi blev så forlovet den 12. juni 1933. Navn og dato er for længst slidt af ringen, men jeg bruger den stadig. Nu kunne de ikke undgå at invitere mig med. Jeg var ikke vild med det, men det gik såmænd meget godt, og jeg har aldrig følt mig uvelkommen der i hjemmet. Mine svigerforældre har altid været flinke, men min svigerfar var den rareste.

Da jeg tjente på den sidstnævnte gård, var folkene meget i byen. Gården lå temmelig ensomt, og en kort tid var der en karl i gården, som jeg næsten var bange for. Når jeg vidste, at herskabet skulle i byen, ringede jeg efter Alfred, og han kom så og var der til herskabet kom hjem, men det ville manden ikke have. Han havde intet ærinde der. Jeg mente, at da vi var forlovede, var det rimeligt, at han besøgte mig, da jeg ikke nær havde de fridage, som jeg kunne tilkomme.

Nå ja, det skete da også, at jeg havde besøg af ham, uden de vidste det. En aften opdagede manden, at jeg havde besøg. Han råbte og skreg, om den bagerlus ville se at få sig fjernet med det samme. Da Alfred kom ud, stod bonden parat med en kørepisk i hånden, og bagerlusen skulle have tæv. Nu spillede Alfred fodbold og var nok den på holdet, der kunne løbe stærkest, så han kunne sagtens løbe fra bonden. Så ville bonden pudse hunden på ham, men Alfred og hunden var kendt med hinanden, så den krøb bare ned til Alfred, hvor han lå og puttede sig mellem roerne. Jo, der kan ske en masse. Om morgenen skulle jeg så have en ordentlig omgang, men jeg syntes ikke, det ragede ham, om jeg havde besøg. Der gik ikke noget fra bonden, lod jeg ham vide, da det var om dagen, jeg arbejdede for ham, og det kunne aldrig rage ham, hvad jeg foretog mig i den knappe fritid. Nu ville jeg pakke, og så kunne de se, hvor de fandt en afløser, der både kunne være karl og pige. Så stak konen i at græde, hvad skulle hun gøre? Der var 14 dage, til hun skulle føde, om jeg dog ikke ville blive. Det lovede jeg, men jeg ville have 10 kr. mere i måneden, og så ville jeg have min løn til tiden, uden at jeg behøvede at bede om den flere gange, som jeg var nødt til hver gang. Min far havde indprentet os, at når vi gjorde vor pligt, så kunne vi også kræve vores ret. Jeg var der et år på nær syv dage, da løb jeg af pladsen. Nej, det var ingen god plads, men man måtte få det bedste ud af det. En aften ville jeg gerne have fri. Der var en af mine søskende, der havde fødselsdag, og selv om der ikke blev gjort meget ud af den slags i mit hjem, prøvede vi at komme hjem til en kop kaffe og en snak. Det var altid rart at komme hjem til mors kaffe og måske et stykke galopkage, som hun var mester i at lave. Manden i gården mente, at jeg skulle gå tidligt i seng, da vi skulle tidligt op næste dag og arbejde med frøhøet, tidligt ville sige kl. fire. Nå, det var der ikke noget at gøre ved, men da hele huset var gået tidlig til ro, krøb jeg ud af vinduet og bar min cykel over gårdspladsen, der var belagt med runde sten, og min cykel var den gamle, der blev købt til konfirmationen, så den raslede meget. Godt ude på vejen spurtede jeg så ad Tåbel til, en tur på syv, otte kilometer. Det var lidt sent, jeg kom hjem, men de havde regnet med mig, så der var kaffe og kage parat. Vi var der de fleste af os, og kneveren gik. Alle havde noget at fortælle og grine af. Jeg nåede hjem og havde lige fået det ene ben inden for vinduet, da manden kom og bankede på døren. Nu skulle jeg op. Der skulle jo laves davre, inden vi skulle i marken. Det var en lang dag, og jeg kunne finde min seng tidligt den aften. Skulle jeg ellers have fri en aften, ja, så måtte jeg ikke tage afsted, før gæssene var inde, så jeg kunne lukke for dem, inden jeg tog afsted. Jeg har tit bandet de forbistrede gæs et vist sted hen. De var ikke parat til at ville ind, når jeg var parat til at tage i byen, så Alfred måtte vente på mig. Han havde fået motorcykel dengang, så det var ingen sag at smutte hjem. Manden i gården så ikke mildt til ham, men hvad ragede det os, når jeg havde fri, var jeg min egen herre. Men de gæs, de var slemme. Så fandt jeg på, at vi kunne trække et tov over dammen og på den måde holde flokken samlet. Alfred tog fat i den ene ende, jeg den anden, og nu var

det så en smal sag at få dem jaget ind. At det somme tider var lidt tidligt, hvad ragede det os, de kunne jo æde det mere næste dag.

Så rykker vi lidt frem i tiden. Esther var også nu forlovet. Hendes kæreste var lastbilchauffør. Alfred var udlært som bager og havde fået plads i Humlum, en lille stationsby på den anden side af Thy. Jeg syntes også, at der skulle ske en forandring. Jeg arbejdede som serveringsdame på Oddesundfærgen. Det lød da af lidt mere end tjenestepige, ikke sandt. Vi var to piger, der skulle hjælpes ad, skiftevis i kabyssen og i salonen, som det hed. Vi havde værelse i en loftetage i et gammelt hus i Oddesund Syd. Det var et lille hummer uden mulighed for opvarmning. Der var et tagvindue. Saniteten bestod i et rustent stativ med et vaskefad, en vandkande og en natpotte. Nej, nogen luksus var det ikke. Nå, men jeg skulle være i kabyssen den første uge. Det gjaldt at vaske op, smøre boller og rundstykker og arrangere det på fade. Brødet kom fra Struer tidlig morgen, men sommetider lidt sent på den. Så gjaldt det om at ruppe sig. Selve overfarten tog tyve minutter, så der var ikke lang tid for de rejsende til at nyde kaffen. De fleste ville have kaffe. Det var det eneste sted, der var mulighed for en forfriskning på rejsen fra f.eks. Nyborg og til Thisted. Der var ikke servering i toget dengang. Jeg mente, at det var et fint job, jeg havde fået. Man havde sort kjole og et lille hvidt pynteforklæde på. Det var noget andet end beskidte overalls og gummistøvler eller træsko. Jo, det var et fremskridt. Jeg havde glemt at tage i betragtning, at jeg bestemt ikke var søstærk. I al den tid jeg var der, var jeg søsyg hver dag. Skønt turen kun tog tyve minutter, så måtte jeg døje med søsygens kvaler. Det var drøjt og ærgerligt, for jeg tjente rigtig godt. De dage, hvor man serverede, faldt der drikkepenge af. Det kunne godt blive til noget. Det var sjældent mere end en ti femten ører pr. kunde, en enkelt gang femogtyve, men det var penge i disse tider. Der var ingen, der så skævt til, at jeg havde besøg af kæresten. Det var også en af goderne. Det vil sige, der var en af billettørerne, der jagtede ham, når han var med færgen over, så skulle der betales en billet. Jeg tror, det var 35 ører. Men det skal indrømmes, Alfred altid var god til at holde pungen i lommen. En ting der blev ved at vare hele livet. Hvad, der var sparet, var tjent, så han var god til at finde smuthuller, så billettøren ikke fandt ham.

Mens jeg var på færgen, havde jeg fast fritid og kunne få det ordnet, så det blev samme dag, som Alfred havde sin fridag. Det var ingen sag at komme hjem, nu vi kørte på BSA, men det er en kold spas at sidde på sådan et køretøj, især om vinteren. Vi skulle klædes godt på. Dengang var der ikke lædertøj til købs. Man iførte sig simpelthen lag på lag af, hvad man havde, og dengang var det de korte skørters tid, især da man nu selv bestemte sin påklædning. Kort og godt: pigen på bagsædet frøs om lårene. Jeg tog overtværs og købte mig et par plusfours. De var lige kommet frem dengang. Jeg strikkede en tyk trøje til os begge, og så havde jeg rød regnfrakke og baskerhue, flot ikke sandt? Min svigerfamilie var ikke enig. Jeg glemmer ikke svigermors mine, da hun så mig i det. Nå, skal du nu være sådan hejret ud, spurgte hun med stram mund. Jeg sagde, om ikke det klædte mig. Det syntes hun nu ikke, men svigerfar var altid på mit parti. Han syntes, det var fornuftigt, ellers får hun bare "sygen", sagde han. Han syntes, det var helt i orden. Mine forældre mente, det var fornuftigt.

Jeg var på færgen hele vinteren. Det er mig uforståelig nu, når jeg tænker tilbage, at jeg holdt ud så længe. Det var en hård vinter. Mange gange var der isbryder i gang for at få færgen ud af havnen, men inde i kabyssen var der varmt nok, og da det var et koldt værelse, der ventede mig, når vi havde sejlet den sidste tur for den dag, var det en blandet fornøjelse at trampe gennem sneen et kvarters tid, inden man kunne komme op på værelset og få fejet den sne sammen, der var blæst ind af tagvinduet, og håbe på, at dynen ikke var frosset fast til væggen. På færgen var der et lille rum med flotte røde plysmøbler, og mahognibord og stole. Det kaldtes damesalon og var beregnet til passagerer, der rejste på første klasse. Det fandt jeg ud af, ville være rart at overnatte i. Det brugte jeg som soverum resten af vinteren.

Jeg blev da klar over, at jeg aldrig ville kunne

vænne mig til sømandslivet og bestemte mig for at finde mig noget andet til maj. Jeg har aldrig haft brug for de lange overvejelser for at bestemme mig. Så første maj begyndte jeg at arbejde på et hotel i Struer. Jeg skulle være, hvad man kaldte køkkenpige. Det indebar, at jeg skulle hjælpe med opvask og gå til hånde i køkkenet på de travle tider af dagen. Det vil sige, at man faktisk helst skulle være flere steder samtidig. Det var et hårdt job, men ret godt betalt, og en ting er sikker, man kedede sig ikke. Havde man et par minutter ledig, så skulle Jeppe nok være der. Jeppe var køkkenchef, officielt hed hun frk. Jeppesen. Hun var skrap. Der var også en kok i køkkenet og en smørrebrødsjomfru. Vi var tre køkkenpiger, og vi skulle skiftes til at have aftenvagt sammen med Jeppe eller kokken. Vi skulle stille bakker an til morgencomplet, som det kaldtes. Smørret skulle rulles til fine ruller. Der brugte man en torillet smørkniv af træ. Det så skam flot ud. Skønt det var byens fineste hotel, var maden til personalet under al kritik. Det var faktisk lavet af råvarer, der ikke kunne bruges til gæsterne. En dag blev det for groft. Vi, og vi var jo mange, to hotelkarle, to stuepiger foruden vaske- og køkkenpiger, nægtede at spise det, og hvis vi ikke fik noget andet, nægtede vi at gå i arbejde resten af dagen. Vi var to piger, der gik ned i køkkenet. Jeg var den ene og forelagde sagen for køkkenchefen og forlangte at få hotellets chef i tale – ja, ja sagde køkkenchefen, det kunne vel ordnes uden at få ham indblandet i sådanne småting. Nu skulle hun nok ordne det, så det blev bedre i fremtiden, men vi forlangte noget andet mad på bordet nu. Vi fik anden mad – næsten hel festmad. I hvert fald i forhold til det vi var vant til.

Efterhånden som man lærte Jeppe at kende, var hun såmænd ikke så slem. Det var altid, når der var ekstra travlt, at hun rasede. Havde man aftenvagt sammen med hende, og hun havde en øl eller to i nærheden, gik det meget fredeligt til. En aften spurgte hun, om jeg ikke kunne tænke mig at komme i lære som smørrebrødsjomfru, for så ville hun lægge et godt ord ind for mig hos chefen. Det syntes jeg ikke var sagen, da jeg jo var forlovet og ikke kunne tænke mig at skulle stå i lære 3 måske 3½ år. Men jeg skiftede alligevel job.

Jeg blev ansat i hotellets vaskeri. Det var mindst lige så drøjt som i køkkenet, men jeg var mere selvstændig. Var jeg tidlig færdig, kunne jeg holde fri. Vaskeriarbejde den gang var ikke som i dag. Den eneste maskine, der var der, var en håndtrukket vridemaskine. Al vask foregik på vaskebræt og kogning af tøjet i store gruekedler. Der blev fyret med kul, og der var kun koldt vand i hanen. Anden hotelkarl skulle sørge for, at der var kul inde, og at der var optændingsbrænde. Jeg havde mit hyr med ham. Han var en doven rad. Der skulle råbes efter ham mange gange. En dag var jeg så rasende på ham, at jeg tænkte, at nu skulle han få. Jeg havde endelig fået fat på ham. Han skulle komme med kul omgående. Vaskeriet lå i kælderen, og da jeg så hører, at han lukker kælderdøren op, står jeg parat med en spand vand, som jeg sender lige i hovedet på ham. Det vil sige, det troede jeg da, men til min store forskrækkelse er det hotellets chef, der skal ned i vinkælderen. Jeg skyndte mig tilbage i vaskeriet, og jeg tænkte – nu bliver du fyret Hedvig, men hvorfor, det ved jeg ikke. Jeg hørte ikke noget til det, men indrømmer, at jeg gik på listesko længe efter den sag.

Som sagt var det et hårdt job i vaskeriet. Når tøjet var klar til at blive hængt til tørre, skulle det op på tørreloftet. Det var et slæb. Det var oppe på 3. sal. Der var en slags elevator til at hejse det op med, men den var tit i uorden. Så måtte det foregå med håndkraft. Det tørrede hurtigt og skulle så stryges og rulles. Køkkenchefen og kokken fik vasket og strøget deres arbejdstøj, så jeg fik da lært at stryge kokkehuer ved samme lejlighed. Det var nu ikke slid og slæb hele tiden. Hvor der er mange unge mennesker, kan der altid findes på sjov og narrestreger. Kunne en eller anden af os se vores snit til det, ja, så kunne det godt svinde temmelig meget i Jeppes beholdning af svesker, eller der blev pludselig en sandkage mindre i beholdningen. For selv om maden blev bedre, var den ikke overdådig, og lækkerier måtte vi da selv sørge for. Dengang blev lønnen udbetalt den første i måneden. En måned er meget lang. Der var ikke mange, der

havde penge den sidste uge i måneden. En aften sad vi fire piger, der delte værelse, og talte om, at bare vi havde råd, så ville vi gå på kro og spise smørrebrød. Det kunne være alle tiders. Da vi havde snakket så længe om det, at vi var blevet rigtig lækkersultne, væddede vi om, hvem der turde gå ned i køkkenet og bede om en pakke mad til en sulten rejsende. Dem kom der mange af. De kom altid til bagdøren, når der var faldet ro over køkkenet. Jeg vinder ellers aldrig i spil, men selvfølgelig trak jeg det nummer, der skulle gøre forsøget. Jeg vidste, at ude på gangen stod et skab med chefens jagttøj, så det måtte prøves. Har man sagt A, så må man også sige B. Jeg blev klædt på i det tøj, der så ældst ud, sværtede et flot overskæg, tog en kasket på hovedet og gik så over gården og ind i opvaskerummet. Der var temmelig mørkt og skummelt. Det var kokken, der havde vagt, og han anede ikke uråd, da jeg spurgte, om der kunne blive en bid brød til en fattig håndværkssvend. Det mente han nok, der kunne, og i løbet af ingen tid fik jeg stukket en rigtig stor madpakke ud. Jeg takkede mange gange, men turde ikke vove mig så langt ud, at jeg ville bede om en øl til. Maden smagte godt, og vi spiste den, selv om vi var lige ved at grine os flade.

Når der var store fester på hotellet, var vi alle i fuld sving, og så var Jeppe tosset. Jeg husker især en fest, nok fordi jeg aldrig før eller siden har set så flotte anretninger. Jeg ved ikke, hvad festen drejede sig om, men hovedretten var fasan. Der stod en fasan i en slags rede på hvert fad. Jeg har ikke set det før eller siden. Der var mange mennesker til festen, og der blev drukket mange forskellige vine. Da middagen sluttede, skulle gæsterne danse i et andet lokale, og vi skulle så hjælpe med at rydde til side. Pludselig fik vi øje på en af pigerne. Hun kravlede rundt på gulvet og gøede som en lille hund. Hun havde tømt glassene med de forskellige slatter, så det har været en skrap drink, hun har fået, men den gjorde da sin virkning. Hun var ikke til megen hjælp den aften, men ellers var hun en rigtig arbejdsbi og en sød pige. Hun kunne altid se de lyse sider af tilværelsen. Jeg ved ikke, om Jeppe opdagede, hvor mange stegte fasaner, der gik i de forkerte maver, men det var ikke så få. Jeg tror, der blev spist fasan på de fleste værelser, da vi endelig kunne holde fyraften.

Tiden gik. Min ældste søster blev gift i sommeren 1935. Min ældste bror var for længst blevet soldat og var i København. Han var blevet forlovet. Han var steget i graderne og var sergent. Vi kaldte ham for korporalen, det kunne han ikke lide. Han var blevet en udpræget militærmand. Det tror jeg ikke, vores forældre var så stolte af. Nu syntes jeg også, at jeg ville ud og se mig lidt om. Jeg kan ikke rigtig forklare hvor-for, men jeg syntes, der skete for lidt i mit liv.

(fortsættes)

Noter

[1] Oplyst til red.: Det lille stråtækte hus lå i Krik (på engen) i nærheden af en lille å. Huset blev revet ned, flyttet og genopbygget, da Carl Jørgensen byggede "PAX" (nuværende Krik Strandvej 116) og efterfølgende flyttede sin familie hertil.

[2] Nuværende Krik Strandvej nr. 116.

Sommerudflugten til Silkeborg

Af Rita Christensen, Bedsted

Søndag den 24. august 2014 afholdtes foreningens sommerudflugt med titlen: "Vi følger sporet af Tollundmanden".

EGNSHISTORISK FORENING FOR SYDTHY

Følger sporet af Tollundmanden

Udflugt søndag den 24. august 2014

Tollundmanden er nok det bedst bevarede oldtidsmenneske i verden. Hovedet er næsten chokerende velbevaret.

Vi besøger mosen ved Bjældskovdal samt Silkeborg Museum. På Rib House spiser vi en dejlig frokost.

Pris for medlemmer kr. 250,-

Ikke medlemmer kr. 325,-

Deltagerantallet er sat til 55.

Tilmelding senest den 18. august til Villy: 97939145, Rita: 20361188 eller Henrik: 97945840

Busafgange : Koldby Statoil kl. 8.30, Hassing Kirke kl. 8.40, Bedsted Station kl. 8.50, Vestervig Min Købmand kl. 9.00, Hurup Station kl. 9.10, Ydby Kirke kl. 9.20

Forventet hjemkomst kl. 18.00

På gensyn!

Henrik Eriksen.

Efter en opsamlingsrunde, hvor 33 var tilmeldt til turen, var første stop Kongenshus, hvor den medbragte kaffe blev indtaget.

Deltagerne blev orienteret om områdets historie, der i høj grad vedrører hedens opdyrkning. I områdets mindepark står 39 herredssten, der er omgivet af sognesten med navnene på ca. 1200 hedeopdyrkere. Området er også kendt for "kartoffeltyskerne", der er en betegnelse for en gruppe sydtyske indvandrere, i alt ca. 965 personer, der kom til Danmark omkring 1760. De tyske indvandrere blev inviteret af den danske konge for at opdyrke og kolonisere Jyllands hede. Kartoffeltyskerne havde imidlertid begrænset succes med at opdyrke den jyske hede, der først for alvor blev gjort til landbrugsjord efter 1864.

På den videre tur kom selskabet forbi Grathe Hede, hvor det sidste afgørende slag i kampen om magten i Danmark under borgerkrigen i 1157 stod. Her tørnede kong Valdemar og kong Svends hære sammen. Det drabelige slag endte med, at Valdemar stod tilbage som sejrherre og var nu enekonge i Danmark efter elleve års borgerkrig. Svend blev kort efter fanget i en mose i nærheden, udmattet og forkommen. En bonde genkendte ham. Gjorde kort proces, tog sin økse og kløvede Svends hoved. Den dræbte konge blev begravet i Grathe Kapel, og på Grathe Hede blev der i 1892 rejst en fem meter høj mindestøtte.

Næste stop var Bjældskovdal, der er et moseområde ved østsiden af Bølling sø. Her gav

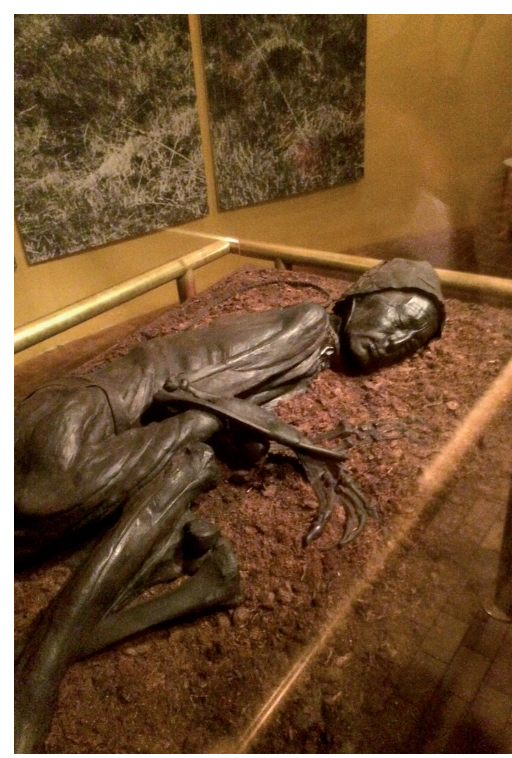

Tollundmanden som han er bevaret på Silkeborg Museum

På bredden af Bølling Sø. Der blev fortalt af museumsmedarbejder Bent Hansen, om stedets righoldige historie

Bent Hansen fra egnens museum en interessant orientering om området, der er meget kendt for sine gode tørv. Allerede i jernalderen gravede man tørv på stedet. Men det, området nok er allermest kendt for, er fund af moselig. I 1938 fandt man her Ellingpigen og i 1950 Tollundmanden.

Tollundmanden er det bedst bevarede moselig i Danmark. Moseliget var således så godt bevaret, at findernes umiddelbare reaktion var at tilkalde politiet. Tollundmanden var ved sin død 30-40 år gammel. Hans hoved var dækket af en syet skindhue af fåreskind. Om halsen sad et flettet skindreb, og der er ingen tvivl om, at dødsårsagen var hængning. Den mest sandsynlige teori er, at han blev ofret til guderne, måske som "betaling" for den tørv, som man også dengang gravede.

Herefter kørtes til Silkeborg hvor forsamlingen indtog en lækker frokost på Rib House.

Endelig fik vi lejlighed til selv at se Tollundmanden, der er placeret i en montre på Silkeborg Museum. En meget speciel oplevelse at stå overfor et menneske, der er over 2000 år gammel, og hvor selv skægstubbene kan ses på det meget velbevarede moselig. Ser man bort fra, at hovedet er blevet sort af de 2000 år i mosejorden, er det som at se et sovende menneske. Tollundmanden er det ældste menneske i verden, hvis ansigt vi kan opfatte, som var det et levende menneske.

Museet er bestemt et besøg værd og rummer endvidere udstillinger, der viser, hvordan mennesker har levet fra oldtiden og op til dette århundrede, herunder en enestående samling af glas fra området, produceret fra 1600-tallet.

Endelig kan også opleves en udstilling af den danske billedkunstner Asger Jorn, der er internationalt kendt som som Nordens store ekspressionistiske maler.

Efter besøget på Silkeborg Museum kørte vi hjem til Thy. En rigtig god dag var slut, og vi var blevet meget klogere på beretningen om "Tollundmanden" og området, hvor moseliget blev fundet.

Fra museets arbejdsmark

Af Jytte Nielsen, Museum Thy

I vadestedet

Et vadested er vel nærmest karakteriseret ved at være et fugtigt eller vådt område, man skal passere for at komme fra et tørt område til et andet. At krydse et sådant sted kan være forbundet med fare, idet man ikke altid kan se den sikre bund igennem vandet og således heller ikke placere sin fod rigtigt, så man kommer sikkert i land. På mange måder befinder museet sig i et sådant vadested, idet der stadig mangler svar på væsentlige forhold omkring museets fremtid. Men samtidig forhindrer det absolut ikke medarbejderne i at udføre deres daglige gøremål og forsøge at indfri de satte mål.

En af de arbejdsopgaver, som kræver en stor arbejdsindsats, er digitaliseringen af museets samlinger. Museet har indgået en kontrakt med Kulturstyrelsen, som betyder, at pr. 31. december 2015 skal hele museets samling være indberettet i databasen Regin/Museernes Samlinger. Med indberetningen har alle borgere i landet mulighed for at se, hvilke genstande museet ejer. Alle danske statsanerkendte museer er i gang med lignende arbejde, dog med forskellig tidsfrist. For vores vedkommende betyder det, at omkring 100.000 genstande skal indtastes. I sommerens løb har museet haft 28.000 registreringskort til indscanning hos et specialistfirma. Nu er kortene tilbage, og de scannede oplysninger skal kontrolleres og tilrettes manuelt, før øvelsen er godkendt. Eftersom museet jo både har samlinger fra forhistorisk tid og nyere tid, så resterer der stadig et arbejde, før vi kan melde klar med udgangen af næste år.

Museet har også søgt Kulturstyrelsen om midler til at gennemgå nogle af specialsamlingerne og fået bevilget godt 200.000 kr. til at se nærmere på arkivalier og mønter. I magasinerne gemmer sig en del gamle papirer, som trænger til et eftersyn samt en plan for fremtidig bevaring. Selv om papirerne er godt opbevaret, sker der til stadighed en nedbrydning af dem, idet der kan være syre i papiret, og blækket forsvinder. Museets nyere tids inspektør har fundet en del personer, som frivilligt gerne vil læse de gamle skrifter og renskrive dem til brug for forskere m.m. Mange af arkivalierne er skrevet med gotisk skrift og kan være svære at læse for moderne mennesker. De frivillige "skriftkloge" mødes på Thisted Museum og bidrager med et stort og uvurderligt arbejde for at sikre, at de gamle skrifters budskaber også kan bruges af kommende generationer. Museernes Bevaringscenter i Skive er også involveret i projektet, idet det er her, den konkrete ekspertise med hensyn til fysisk opbevaring findes. Så med deres hjælp skal vi forsøge at få skrifterne sikret for eftertiden og udarbejdet en bevaringsplan.

På den arkæologiske afdeling har der været arbejdet med beretninger for arkæologiske udgravninger, og det er lykkedes at nå i mål med aftalerne fra styrelsen. Så vi kan sige, at når vi ikke kan få alle "boldene" til at lande, så kan vi bruge tiden fornuftigt og komme i hus med vores basisopgaver nemlig registrering og bevaring af vore samlinger. Og som den kløgtige læser måske allerede har bemærket, har museet også skiftet navn – eller rettere er godt i gang med at skifte navn til Museum Thy. Vi forventer at kunne søsætte en ny hjemmeside først i det nye år, og i den forbindelse vil det nye navn og logo blive anvendt. Mange museer har i de senere år skiftet navn til mere mundrette betegnelser, og vi har valgt at følge trenden og har kun mødt forståelse for navneskiftet i lokalbefolkningen.

Brugsforeningernes historie

I 2009 mødtes tre tidligere brugsforeningsuddelere og museumspædagog Svend Sørensen. På mødet blev de enige om at igangsætte et indsamlingsprojekt om brugsforeninger i Thy eller rettere sagt den nuværende Thisted Kommune. Og som sagt så gjort. De næste fire år blev der indsamlet materiale, lavet interview

Personale i Hørdum Brugsforening. Udateret

med gamle uddelere og medarbejdere og gennemlæst et utal af protokoller og avisartikler. I 2013 kunne udarbejdelsen af et manuskript til en bog påbegyndes, og i slutningen af året blev bogen udgivet. Bogen indeholder dels en større samlet beskrivelse af brugsforeninger i Thy fra 1866 til 2013, dels en beskrivelse af den enkelte brugsforening i kommunen – fra Agger i syd til Frøstrup i nord.

Emnet er interessant af flere grunde. For det første blev Danmarks første brugsforening oprettet i Thisted i 1866, og i kølvandet fulgte andelsbevægelsen, og for det andet har bevægelsen undergået endog meget store forandringer i de knap 150 år, der er forløbet siden starten. Museet var derfor meget interesseret i at foretage en nærmere undersøgelse af emnet, og den tilsvarende interesse fra de tre tidligere uddeleres side var således særdeles kærkommen. Uden deres indsats var projektet ikke blevet så vellykket, som det må siges at være blevet.

Når man i dag krydser Lilletorv i Thisted, krydser man i høj grad også brugsforeningernes historie. Her startede Thisted Arbejderforening i 1866 som en indkøbsforening. Provst H.C. Sonne blev betragtet som en lederfigur i foreningens barndom, og der er da også opstillet en buste af ham ved bygningen på Lilletorv. Projektet om brugsforeningerne er et skoleeksempel på, hvorledes læg- og fagfolk kan arbejde sammen om et konkret projekt og få et udbytterigt resultat. Bogen om brugsforeningerne hedder "Handel, demokrati og kultur", og den kan købes på museet eller i boghandelen.

Uddeler Preben Madsen, Koldby Brugsforening

Kunst fra klitten

Det lille fiskerleje Lyngby vest for Svankjær kunne denne sommer fejre sit 150 års jubilæum for grundlæggelsen af bebyggelsen. En lille flok fiskere fra Agger drog nordpå for at etablere en ny bosættelse, hvorfra der kunne fiskes. Stedet, de valgte, blev Lyngby – opkaldt efter den lyngklædte slette bag havklitterne, og her opstod efterhånden en lille landsby, som levede sit eget liv. Og dog.

Efter et halvt hundrede år fik folk udefra øje på det isolerede men fredfyldte fiskerleje, – turisterne var kommet. Lyngby udviklede sig dog aldrig til et turistmekka og er jo den dag i dag et beskedent men interessant bosted med ganske få fastboende. Kunstnerne fik også øje på Lyngby – de fleste på gennemrejse og nogle få som mere faste gæster, hovedsagelig i sommerhalvåret.

I anledning af jubilæet ønskede folk fra Lyngby at lave en kunstudstilling om tre af kunstnerne fra stedet.

De forespurgte, om Heltborg Museum måtte danne rammen om en sådan udstilling, hvilket straks blev modtaget med glæde på museet. Med Peter Schmidt Hansen som primus motor blev en udstilling arrangeret, og i juni, juli og august måned var det muligt at se værker med de tre kunstnere – Lillian Martinusen, Finn Andersen og Mads Stage på Heltborg Museum. Kunstnerne er meget forskellige i deres udtryk og motiver, men på udstillingen var det muligt at danne sig et godt indtryk af den inspiration, de alle har fået fra naturen og menneskene i Lyngby. Udstillingen blev da også velbesøgt, – og mange sommergæster fra Lyngby fandt vej til Heltborg.

Men museet kom også til Lyngby, for den lokale beboerforening havde søgt midler til udarbejdelsen af en plancheudstilling i det gamle redningshus midt i byen.

Huset benyttes i dag som et simpelt overnatningssted for vandrende og cyklende på redningsvejen.

Til ophængning i huset udarbejdede museumsinspektør Marianne Sørensen fire plancher, som beretter om natur og kultur, fortid og nutid i området.

Jens Søndergaard og Skyum Bjerge

På Thisted Bibliotek findes maleren Jens Søndergaards største udsmykning, nemlig syv store oliemalerier med motiver fra Thy. I år er det 75 år siden, at opgaven blev fuldført, og det er blevet fejret dels på biblioteket, dels på Heltborg Museum i udstillingen "Fra skitse til væg". I forbindelse med opførelsen af et nyt bibliotek i Thisted i 1930'erne blev Jens Søndergaard spurgt, om han ville påtage sig udsmykningsopgaven, som skulle bekostes af Ny Carlsbergfondet. Det ville han gerne og gik til opgaven med stor alvor. Han flyttede midlertidigt med sin familie til området og tog ophold i Vilsund. Herfra drog han rundt i området for at finde egnede motiver, idet han ønskede at skildre Thys natur, landskab, folkeliv og erhverv – altså lave et portræt af sin egen hjemstavn, som han havde forladt er par årtier tidligere. Planen var at udføre opgaven i freskoteknik, dvs. male direkte på væggenes våde puds, som man gjorde i middelalderens kirker. Men Ny Carlsbergfondet troede ikke på malerens formåen ud i denne teknik og udbad sig i stedet syv oliemalerier på 2x3 meter.

Jens Søndergaard. Skyum Bjerge.
Karton 93 x 126 cm. Tilhører Museum Thy

Et af de udvalgte motiver var udsigten fra Skyum Bjerge med de karakteristiske bronzealdergravhøje befolket med mennesker. Jens Søndergaard udarbejdede både skitser, karton og freskoforsøg med dette motiv, og i begge de to udkast, han fremsender til fondet i Kø-

Jens Søndergaard. Skyum Bjerge. Fresko 101 x 148 cm. Tilhører Museum Thy

benhavn, er motivet anført. Af en eller anden grund opgiver han motivet i sidste øjeblik og maler i stedet et lærred med købstaden Thisted som emne. På Museum Thy er vi i den heldige situation, at vi er i besiddelse af flere forarbejder til det påtænkte motiv med Skyum Bjerge, og disse værker har denne sommer kunnet beses på Heltborg Museum. Til udstillingen blev der udarbejdet en bog med artikler om bibliotekets værker, Thy i 1930'erne og kunsten i Jens Søndergaards samtid.

www.navnligthy.dk

Sidder du en dag ved tastaturet så prøv lige at skrive denne adresse i søgefeltet. Vel inde på hjemmesiden åbner en forunderlig verden sig, hvor fotograf Klaus Madsen residerer. Igennem flere år har han leveret stof til ugens historie om en person fra Thy. Det er blevet til flere hundrede portrætter, som alle fortæller en persons unikke historie. I hver af os gemmer sig et levet liv, som Klaus Madsen på allerbedste vis kan skildre i ord og billeder. I dette år er der til siden også knyttet en række klummenister, som på skift skriver om et selvvalgt emne.

Hjemmesiden er særdeles velbesøgt, og der er på siden også en række udvalgte temaer, som på forskellig vis fortæller om livet i Thy i emner som Thymad, Tro i Thy, Bedstedfortællinger og Nationalpark Thy. Det er muligt at få tilsendt ugens historie, man skal blot tilmelde sig nyhedsbrevet på siden, og tilbuddet er gratis. Mange vil måske mene, at museet kun arbejder med det, der er sket, altså ser verden i fortid og ikke nutid, men denne hjemmeside viser netop, at skildringer af nutiden også er en væsentlig del af museets arbejdsfelt, og således på fornemste vis giver et samtidsportræt af Thy.

Blandede bolcher

Når man skal beskrive, hvad der rører sig på museets arbejdsmark, er emnerne mangfoldige, og det vil ikke være muligt at beskrive alle på den tildelte plads, så jeg vil blot nævne nogle af

de mange opgaver, museet har løst i det sidste års tid. Vi har været medudgiver af en ny udgave at St. St. Blichers rejsebeskrivelse "Vestlig Profil af den Cimbriske Halvøe fra Hamborg til Skagen", hvori der findes formidable beskrivelser af Thy fra 1838.

Museet har lavet en større udstilling om Klitmøller til den stedlige lystfiskerforening. Udstillingen er ophængt i et af de hvide huse på landingspladsen. To lokaliteter i nationalparken har atter været i arkæologernes hænder, og der er denne sommer udført udgravninger på Nebel og ved Lodbjerg Fyr. Museet har udgivet en bog om "Naturmad i Nationalpark Thy", og bogens forfatter Mie Buus har modtaget gastronomisk selskabs hædersdiplom for sit arbejde med madkultur i Thy.

I øjeblikket er folkeskolens 200 års jubilæum emne for en udstilling på Thisted Museum. I den gamle skolestue huserer lærer Thomsen, og i kælderen kan man se et utal af gamle anskuelsestavler. Udstillingsplakaten gengiver en farvelagt tegning af Holger Lübbers, og motivet er tre piger på vej i skole. Tegningen er udført i oktober måned 1878, og af deres påklædning kan vi se, at de uldne beklædningsstykker er i brug. I hånden har den ene pige et par bøger, og tasken over skulderen rummer sikkert en bid brød. Lübbers malede ofte i Agger, og tegningen er da også påført denne lokalitet.

En stor tak

Ved årsskiftet udtrådte Eigil Andersen af museets bestyrelse. Fra museet skal der lyde en stor tak til Eigil for hans mangeårige indsats i museets bestyrelse og for det altid gode samarbejde med Egnshistorisk Forening for Sydthy. Vi vil savne hans lune og indsigt, men regner med stadig at møde ham i forskellige sammenhænge.

En stor tak skal også lyde til alle de andre samarbejdspartnere, som museet i årets løb er i kontakt med. Museets medarbejdere bliver altid vel modtaget, når de bevæger sig rundt på arbejdsmarken, og det sætter vi stor pris på. For Museum Thy er lokalbefolkningens forståelse og opbakning af stor betydning, og på museet er vi altid parate til en snak eller til at hjælpe med dette og hint, såfremt det er os muligt. I fælleskab skal vi sikre kulturarven i Thy, – og det, tror og håber vi, er muligt. TAK.

Holger Lübbers, 1878. 3 skolepiger, Agger

Aftentur til Irup Hovedgård

Ref.: Rita Christensen

I samarbejde med Museum Thy afholdte Egnshistorisk Forening for Sydthy den 17. juni 2014 en aftentur til Irup Hovedgård. Ca. 85 personer havde taget imod invitationen og oplevede en god aften i det dejlige sommervejr.

Irups ejer Allan Galsgaard, der har ejet gården siden 1989, startede med at byde deltagerne velkommen.

Herefter gav Willy Mardal, Egnshistorisk Forening for Sydthy, og Svend Sørensen, Museet, en fyldestgørende beskrivelse af gården, der oprindelig har ligget ved en fjordarm, og man har uden tvivl kunnet sejle til gården. Irup hørte oprindelig under Børglum-bisperne. Foruden hovedgården hørte der 84 gårde, 38 mindre gårde og 57 huse til godset.

Irup førte de sidste 20 år før stavnsbåndets ophævelse (1788) en omskiftelig tilværelse. Ved en auktion i 1782 blev Irup købt af Stigaardslægtens stamfader Anders Stigaard. Mange sagn er knyttet til den gamle gård, og Irup har også sin hvide dame, der ved fuldmåne, bedst på torsdage, går tur i parken ned til den røde port.

Dernæst fortalte Allan Galsgaard om stedets nuværende drift. Tidligere år har der været en omfattende kartoffelavl. I dag sker dette i mindre grad og hovedparten af arealerne bruges til planteavl.

Sammen med Dorte og Allan havde deltagerne herefter lejlighed til at gå rundt og besé landbrugsarealer, parken og avlsbygningerne. Gårdens smukke park er især kendt for fire gamle takstræer, der er ca. 300 år gamle. Flere benyttede også lejligheden til at se det kælderrum, hvortil spøgeriet er knyttet. Dog uden at deltagerne fik et glimt af den hvide dame.

Alle oplevede en dejlig aften i de smukke opgivelser, og hvor Allan og Dorte gæstfrit tog imod de mange deltagere.

Der lyttes intenst

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Af Henrik Eriksen, Bedsted

Foreningen afholdt den årlige generalforsamling på Hørdum Kro d. 21. november 2013. De ca. 90 medlemmer, der var mødt frem, fyldte salen på kroen.

Forsamlingen valgte Jens Jørgen Krogh som dirigent. Formanden aflagde beretning om foreningens mange aktiviteter samt påpegede vigtigheden af, at foreningen hele tiden er i bevægelse – ordet "plejer" skal ikke bruges for tit. Der blev rettet en stor tak til de mange medlemmer, der møder frem, når foreningen kalder, bl.a. til aftenturen til "Gammel Ørumgaard" samt deltagelse i udflugten til Fur. Foreningen kom ud af 2013 med over 700 medlemmer, hvilket vidner om stort ejerskab til vores forening i området. Formanden omtalte også redaktionsudvalgets store arbejde med at lave "Sydthy Årbog". Foreningens kasserer, Leo Jensen, Hurup, gennemgik regnskabet, som viste et overskud på kr. 17.977 og en egenkapital på kr. 157.893. Leo styrer foreningens økonomi med sikker hånd! Både bestyrelsens samt kassererens beretning blev godkendt uden bemærkninger.

Til bestyrelsen nyvalgtes Gitte Jensen, Agger, i stedet for Jytte Sunesen, Ydby, der efter mange års trofast arbejde i bestyrelsen ikke ønskede genvalg. Rita Christensen, Bedsted, og Ruth Thinggaard, Vestervig, blev genvalgt. Bjarne Madsen, Astrup, blev genvalgt som 1. suppleant. Desuden blev Lisbeth Jensen, Næssund, genvalgt som revisor.

Efter generalforsamlingen blev "Sydthy Årbog" udleveret til de fremmødte medlemmer. Eigil Andersen, Ruth Tinggaard, Rita Christensen, Britta Nielsen, Roald Jensen og Poul Martin Kjær havde igen lavet et stort lokalt mesterværk.

Bogen spænder vidt og omtaler forskellige emner fra den gamle Sydthy Kommune. Heldigvis er der stadig mange interessante historiske emner fra vores område, det gælder bare om at finde dem. Dertil behøver vi jeres hjælp. Hvis I ligger inde med et materiale, som andre kan have glæde af at læse, kan I henvende jer til redaktionsudvalget. Efter kaffebordet underholdt den lokale troubadour og fortæller, Ejvind Hove, Bedsted, med oplæsning på thybomål. Ejvind Hove er en fremragende fortæller, og hans sprog er "ægte", hvilket fremkaldte mange smil blandt de fremmødte.

Generalforsamlingen begyndte og sluttede med fællessang.

Efterfølgende har bestyrelsen konstitueret sig. Henrik Eriksen valgtes til formand, Willy Mardal til næstformand og Rita Christensen til sekretær. Leo Jensen (uden for bestyrelsen) er genvalgt til kasserer. "Kend din Egn" arrangementer på Heltborg Museum er vi medarrangør af. Desuden er vi repræsenteret i Rådet for Nationalpark Thy samt Thy Museum. Vi prioriterer disse opgaver højt.

Som noget nyt havde vi i marts måned et arrangement på Hurup Bibliotek i øvrigt i samarbejde med biblioteket. Indre Mission har betydet meget og betyder meget for mange mennesker i vores område. Derfor bad vi museumsinspektør, Michael Riber Jørgensen, tale over emnet "Indre Mission i Thy – fællesskab i forandring". Michael Riber Jørgensen er i gang med en ph.d. afhandling om Indre Mission i Thy. Det blev en interessant aften for de fremmødte. Til kaffebordet blev der serveret en "Vækkelseskage".

Vores aftentur til Irup Hovedgaard i juni måned er beskrevet andetsteds i denne bog, derfor vil jeg nøjes med at glæde mig over, at vi som forening bliver modtaget med et "I er velkomne" på de historiske steder i vores område. En stor tak til ejerne! Sommerudflugten d. 24. august er også beskrevet andetsteds. Det blev en dannelsesrejse i forskellige historiske begivenheder i det midtjyske.

I begyndelsen af juni måned var bestyrelsen i vores forening inviteret til et møde med Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred. Vi orienterede bl.a. hinanden om de 2 foreningers aktiviteter. Med udgangspunkt i at vi har 2 suveræne foreninger, blev det besluttet at arrangere en 2-dages tur i sommeren 2015. I vil høre nærmere i begyndelsen af 2015. Egnshistorisk Forening for Sydthy har en "flad" organisation – rigtig mange medlemmer har delt de mange forskellige arbejdsopgaver. Det er en stor styrke, som får os til at tro på en aktiv fremtid for vores forening. Jeg vil slutte dette indlæg med et vers fra Jeppe Aakjærs "Som dybest brønd":

Vi søger slægtens spor i stort og småt
i flinteøksen efter harvens tænder
i mosefundets smykke, plumpt og råt,
i kirkens kvadre, lagt af brede hænder.
Hvert skimlet skrift, hver skjoldet alterbog
har gemt er gran af slægtens ve og våde:
nu skal de røbe mig, hvad vej jeg drog,
og løfte mig i flig af livets gåde.

Sådan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet med mere: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson.

Bestyrelsen:

Henrik Eriksen (formand), Rishøjvej 16,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 40
henrik.eriksen1@skolekom.dk

Willy Mardal (næstformand), Legindvej 102,
Sønderhå, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 91 45
willy@Mardal.dk

Gitte Jensen Sloth, Vesterhavsvej 44, Agger,
7770 Vestervig. Tlf. 69 14 88 56 - 23 67 88 56
aggergitte@gmail.com

Rita S. Christensen, Gyvelvænget 2,
7755 Bedsted. Tlf. 20 36 11 88
ritachristensen2@gmail.com

Ruth Thinggaard, Klostergade 34
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42
r.wt@live.dk

Kasserer (ej medlem af bestyrelsen)
Leo Jensen, Svanevej 14,
7760 Hurup. Tlf. 97 94 83 88 - 20 28 46 11
leooggudrun@mail.dk

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10,
Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 26 29

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09

Jenny Kobberø, Syrenvej 3,
7755 Bedsted. Tlf. 51 31 64 35

Boddum: Erik Gravgaard, Fugløvej 1,
Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 43 54 54 16

Gettrup: Ove S. Smed, Helligsøvej 23,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 62 44

Grurup: Bodil Lund Larsen, Visbyvej 23,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 75

Hassing: Peter Østergaard, Åbrovej 9,
Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 21

Helligsø: Ove S. Smed, Helligsøvej 23,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 62 44

Heltborg: Holger Diechmann, Oddesundvej 211,
Heltborg, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 65

Hurup: Henning H. Kristensen, Degnebakken 7,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 25 07
Kristian H. Kristensen, Thyrasvej 43,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 61 87

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5,
Hørdum, 7752 Snedsted.
Tlf. 97 93 63 61

Koldby: Knud E. Nielsen, Fuglhøjgårdsvej 2,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 62 01

Lodbjerg: Betty Jensen, Rønheden 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 82 02

Skyum: Mads Tølbøll, Østerstrandsvej 3, Skyum
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 11 02
m-t@forum.dk

Snedsted: Willy Mardal, Legindvej 102, Sønderhå,
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 41 66

Svankjær: Vera Møller, Storkjærvej 2,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63

Sønderhå,
Nørhå og
Hørsted: Willy Mardal, Legindvej 102, Sønderhå,
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 91 45

Thisted: Erik Boesen, Gråkildevej 73,
7700 Thisted. Tlf. 97 91 25 40

Vestervig: Uggi Larsen, Ydbyvej 30,
7770 Vestervig. Tlf. 40 53 12 99

Ruth Thinggaard, Klostergade 34,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42

Bjarne Madsen, Astrupvej 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03

Villerslev: Githa Lovmand, Skyumvej 140,
7755 Bedsted. Tlf. 51 74 21 08

Visby: Henrik Eriksen, Rishøjvej 16,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 40

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67,
Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05

Ørum: Villiam Mortensen, Hvidbjerggårdsvej 18,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78

Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 2014: Kr. 140,00